

Abstract

In this thesis I examine the phenomenon of loneliness in adolescence. Today, young people have endless possibilities for interacting with each other and being involved in social communities. Given these opportunities, young people are not expected to experience loneliness. At the same time, a successful and perfect youth is seen as the norm. This context creates different social expectations regarding the social life of young people. I assume this to have an impact on young people's experience of loneliness. The aim of this project is therefore to explore the meaning of social expectations in relation to a successful and normal youth, and what impact these expectations have on young people's experience of loneliness.

I consider loneliness in adolescence as a social problem with severe consequences for young people. Research shows that loneliness has an impact on both physical and mental health. This justifies for interventions within social work to mitigate young people's experience of loneliness. Therefore, it is important to gain a better comprehension of loneliness in adolescence, which is the purpose of this thesis.

The empirical data consists of qualitative interviews with eight adolescents aged 16-27. Vivien Burrs understanding of social constructivism is the overall approach in the study (1995). My approach is that young people react to their *perception* of reality. The empirical data shows that lonely adolescents' perception of a successful and normal youth influences their experience of loneliness. In the following, I will emphasize some of the main findings.

By using Linda A. Woods understanding of loneliness (1986), I analyse how loneliness in adolescence can be aggravated because of social expectations regarding an unproblematic youth. The young people's experience of loneliness involves a failed intersubjectivity. This failed intersubjectivity is related to an experience of distance to other young people. The adolescents believe themselves to be different because of their problematic childhood and general difficulties in life. Due to the adolescents' perception of a successful and normal youth, they feel alone with their experiences, which aggravate their loneliness.

Furthermore, I examine how alcohol use in Denmark influences young people's experience of loneliness. The adolescents experience alcohol use to be prevalent in many social contexts. Some of them do not drink, and they experience this as a barrier between them and

other young people. This has an influence on their social integration. For one of the young men, this is so prevalent that he finds it necessary to start drinking, if he wants to overcome his loneliness. With the high alcohol use in Denmark both in adolescence and in adult life, this social expectation is probably not only an idea of the adolescents in this study. Social and cultural norms regarding alcohol use are prevalent in social contexts throughout life. This indicates that these social expectations might also influence the adolescents' social integration and loneliness later in life.

Another finding in the thesis relates to expectations for the social life of the adolescents. They experience normativity to young people's way of being social, which they, according to themselves, cannot live up to. Because of this, the adolescents withdraw from social contact and activities. Again, this finding shows a distance between the adolescents in this study and other young people because of the perceived social expectations. To get a theoretical understanding of this finding, I use Thomas Ziehe and Birgitte Simonsen's theory about the youth in a late modern society (1989; 2008; 2002). I argue that the many possibilities young people today are exposed to also create expectations for the social life of adolescents. In a social setting with endless possibilities for social contact and young people not expected to experience loneliness, lonely adolescents are at risk of feeling odd. Because of this, the adolescents lay the blame for their loneliness on themselves.

According to the findings in this thesis, social expectations regarding a successful and normal youth create an invisible wall between the adolescents and their surroundings. Because of these *perceived* social expectations the adolescents find it difficult to integrate with their acquaintances and young people in general. In the study I analyse how this feeling of distance is intimately linked with their experience of loneliness.

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	6
Projektets udspring	6
Relevansen for socialt arbejde	7
Læsevejledning	8
KAPITEL 1: PROBLEMFELT	9
Hvorfor studere unges ensomhed?	9
Ensomhed som et socialt problem	9
Sociale forventninger påvirker unges ensomhed	11
Taber i en vinderkultur	11
Forskning på området	12
Ensomhed har konsekvenser for unge mennesker	13
Der mangler kvalitativ forskning	14
Denne undersøgelses fokus	15
Problemstilling	15
Problemformulering	16
Begrebsafklaring	17
KAPITEL 2: VIDENSKABSTEORI OG METODE	19
Fra problemstilling til videnskabsteori	19
Ringstedprojektet som afsæt for undersøgelsens videnskabsteori	19
Undersøgelsens forståelsesramme	21
Fortolkningsvidenskab: socialkonstruktivisme, hermeneutik og fænomenologi	22
Undersøgelsens kvalitetskrav	25
Undersøgelsens design: Kvalitative interviews	26
Hvad kan det kvalitative interview?	26
En adaptiv tilgang til forholdet mellem empiri og teori	28
Interview som en social interaktion	29
Min egen rolle som forsker	30
Kontakt til empiri og udvælgelse af informanter	30
Forberedelse af interviewguide	32
At interviewe ensomme unge	33
Metodiske overvejelser i forhold til at interviewe over skype	34
Refleksioner i forhold til den gode informant	35
Transskribering af interviews	36

KAPITEL 3: TEORETISK UDGANGSPUNKT	37
Vi er sociale væsener	37
Undersøgelsens teoretiske forståelse af ensomhed	40
Ensomhed er ikke det samme som at være alene.....	40
Hen mod en definition af ensomhed	41
Ensomhed er et individs oplevelse af mislykket intersubjektivitet.....	42
Teoretisk perspektiv på ungdomslivet.....	43
En sociologisk forståelse af venskab	45
Opsamling	47
KAPITEL 4: ANALYSE	49
Analysestrategi	49
Analysens struktur	50
Beskrivelse af undersøgelsens informanter.....	52
Thomas.....	52
Matilde	53
Signe	53
Louise.....	54
Ellen	55
William	55
Majken	56
Cecilie	57
Opsamling.....	57
Tema 1: Udfordringer i livet og svær opvækst.....	59
Fakta om unges familieforhold, opvækst og personlige problemer.....	59
Informanternes ensomhedsoplevelse kan ses som mislykket intersubjektivitet.....	60
Et uproblematisk ungdomsliv er normen.....	63
Oplevede forventninger påvirker informanternes ensomhed.....	64
Har barndommen betydning for unges ensomhed?	65
Delkonklusion	66
Afsluttende refleksioner: <i>Jeg forstår ikke andre unge</i>	67
Tema 2: Tøj, udseende og alkoholbrug	69
Informanterne oplever krav til at passe ind.....	70
Fakta om alkoholforbrug i Danmark	72
Forventninger om alkoholbrug påvirker informanternes ensomhed.....	73
Oplevede forventninger til alkoholbrug i en samfundsmæssig kontekst	74

Delkonklusion	75
Afsluttende refleksioner: En selvfortælling i det sociale arbejde?	76
Tema 3: Socialitet og venskab	78
Fakta om unges sociale kontakt	78
Det er normalt at være social som ung	78
En forventning om aktiv deltagelse i det sociale	80
Ensomheden er forstærket når socialitet forventes	82
Uendelige muligheder for socialitet.....	84
Forventninger til venskab	87
Hvad definerer en ven?	88
Delkonklusion	90
Afsluttende refleksioner: Ensomhed som en mulig fortolkning?	91
Opsamling af analysens tråde	92
KAPITEL 5: ANALYSENS FUND I RELATION TIL SOCIALT ARBEJDE	93
Socialt arbejde som en social konstruktion.....	93
Det er vigtigt at afhjælpe ensomhed	93
Hvordan afhjælpes ensomhed?	95
En diskussion af anvendelsesperspektiver i arbejdet med ensomme unge	96
Grundoplevelsen er at føle sig anderledes	96
Det er ikke nok at tilbyde unge sociale muligheder.....	97
Ensom som en mulig selvfortælling	98
KAPITEL 6: AFSLUTTENDE OVERVEJELSER.....	100
KAPITEL 7: KONKLUSION.....	102
LITTERATURLISTE	104
BILAG 1: KONTAKT TIL EMPIRI.....	109
BILAG 2: INTERVIEWGUIDE.....	110

Forsideillustration: <http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/440851:Liv---Sjael--Alle-har-ret-til-at-hoere-til>

Indledning

I dag trives de fleste børn og unge godt i Danmark, men der er en lille gruppe af store børn og unge, som på forskellig vis mistrives. Omkring hvert femte barn eller ung har det skidt, og mange af disse mistrives på stille vis. En del af denne mistrivsel er unges ensomhed (Koch 2009:7-11). På baggrund af danske undersøgelser angives det, at cirka 5-14% af de 13-26-årige ofte oplever sig ensomme (Lasgaard 2010a:88; Lasgaard & Kristensen 2009:33; Aaen & Nielsen 2006:24; Studenterrådet 2000). Dansk og international forskning viser, at ensomhed kan have alvorlige psykosociale og helbredsmæssige konsekvenser. (Cacioppo & Patrick 2008; Masi et al. 2011; Nielsen et al. 2010). I den danske forskning ses en sammenhæng mellem unges ensomhed og udvikling af psykiske sygdomme, øget tendens til at opgive uddannelse og faglige vanskeligheder (Lasgaard 2010a:94-96; Lasgaard & Kristensen 2009:36-37 & 45-47). I denne optik kan unges ensomhed ses som et alvorligt socialt problem, som er vigtigt at afhjælpe i det sociale arbejde. Det er derfor vigtigt at få en beriget forståelse af unges ensomhed, hvilket er formålet med nærværende speciale.

Ungdommen er i vores samfund i dag omgærdet af beundring og forbindes med en aktiv hverdag, socialitet og andre at gøre ting sammen med. I denne sammenhæng er unges ensomhed ikke forventeligt og bryder med, hvad vi normalt forbinder med ungdomslivet (Lasgaard 2010b:46). Det har vakt min interesse, at der på trods af dette som vist er en gruppe af unge, som oplever ensomhed. Det er min tanke, at de mange muligheder for kontakt og sociale fællesskaber, som vores samfund tilbyder i dag, kan skabe forventninger til ungdomslivet. Disse forståelser af ungdomslivet muliggør, at der er særlige forventninger til unge menneskers sociale liv. Hvis unges ensomhed ikke er forventeligt og bryder med, hvad vi normalt forbinder med ungdomslivet, risikerer disse sociale forventninger at forstærke unges ensomhed? På baggrund af dette ønsker jeg i specialet at undersøge, hvad disse sociale forventninger består i ifølge ensomme unge, samt hvordan forventningerne påvirker de unges oplevelse af ensomhed.

Projektets udspring

Idéen til dette speciale udspringer af min tid som frivillig i et projekt, der hedder Ensom Ung under Ungdommens Røde Kors fra 2011 til 2012. Projektet er en chattjeneste, hvor

ensomme unge kan skabe sociale relationer, som de kan bygge videre på uden for chatten. Som frivillig er du facilitator på chatten og sørger for, at samtalerne holdes i gang¹. I løbet af min tid som frivillig i projektet oplevede jeg, at de unge på chatten ofte havde den opfattelse, at vi frivillige havde et aktivt og velfungerende ungdomsliv. De fleste af de unge på chatten havde alvorlige oplevelser i bagagen, men på mange måder oplevede jeg, at de følte, at de frivillige på chatten ikke havde haft nogle alvorlige problemer i løbet af ungdomslivet. Min opfattelse er, at de ensomme unge på chatten følte deres situation værre, fordi de havde et til tider idealiseret billede af de frivilliges harmoniske ungdomsliv. Min antagelse er, at ensomme unge oplever, at der findes bestemte forventninger til et velfungerende og normalt ungdomsliv, og at de samtidig føler, at de ikke kan leve op til disse forventninger. Ud fra dette tænker jeg, at der kan opstå problemer, hvis disse forestillinger og oplevelser risikerer at forstærke unges oplevelse af ensomhed.

Relevansen for socialt arbejde

I forhold til det sociale arbejde undersøger jeg ikke en bestemt indsats eller metode i det sociale arbejde, men et mistrivselproblem der arbejdes med i det sociale arbejde. Mit sigte med nærværende speciale er, at denne undersøgelse kan bidrage til viden omkring, hvordan indsatser i det sociale arbejde målrettet ensomme unge kan kvalificeres. Som nævnt viser udenlandske og danske undersøgelser, at ensomhed har alvorlige konsekvenser for unge. Det er derfor vigtigt at undersøge, hvordan ensomme unge oplever deres egen situation, så vi kan blive klogere på ensomhed, og hvordan vi i det sociale arbejde kan arbejde med ensomme unge. Det er tanken, at en beriget forståelse af unges ensomhed både kan komme til gavn for frivillige og fagprofessionelle, som arbejder med ensomme unge og for de unge selv. Præmissen for denne relevans er, at mere viden omkring unges oplevelse af ensomhed kan skabe bedre mulighed for at afhjælpe unges ensomhed. Det er derfor centralt at opnå en udvidet viden omkring ensomhedens natur (Masi et al. 2011). Jeg vil følge denne tråd i

¹ Ensom Ung er en landsdækkende indsats med aktiviteter i de fem største byer. Udover chatten afholdes arrangementer én gang om måneden, hvor brugerne på chatten kan møde hinanden. Projektet har eksisteret siden 2001 og har som overordnet formål at hjælpe unge mellem 15 og 30 år, som føler sig ensomme, eller på anden måde har svært ved at møde nye mennesker og stifte venskaber. Projektet drives af frivillige (www.ensomung.dk).

specialets diskussion, hvor jeg sætter analysens fund i relation til socialt arbejde. Diskussionen vil indeholde anvendelsesperspektiver i forhold til arbejdet med ensomme unge i det sociale arbejde.

Læsevejledning

Specialets *Kapitel 1* fungerer som undersøgelsens problemfelt. I kapitlet vil jeg argumentere for, hvorfor unges ensomhed er relevant at studere i forhold til socialt arbejde. Denne argumentation leder hen til undersøgelsens problemstilling og problemformulering. Herefter følger *kapitel 2*, som udgør undersøgelsens videnskabsteori og metode. Jeg tager i dette kapitel udgangspunkt i problemformuleringen og argumenterer for, hvordan denne bedst undersøges. Mit overordnede videnskabsteoretiske udgangspunkt er fortolkningsvidenskab, og jeg bevæger mig derfor indenfor socialkonstruktivisme, hermeneutik og fænomenologi. Dette vil jeg argumentere for i kapitlet. Undersøgelsens metode er kvalitative enkeltinterviews med ensomme unge. I specialets *kapitel 3* redegør jeg for undersøgelsens teoretiske udgangspunkt. Problemstillingen og problemformuleringen er ligeledes vejledende for hvilken teori, jeg præsenterer i kapitlet. I kapitlet redegør jeg også for undersøgelsens grundlæggende forståelse af det at være menneske samt undersøgelsens teoretiske forståelse af ensomhed. *Kapitel 4* udgør specialets analyse. Først i analysen præsenterer jeg undersøgelsens otte informanter. Herefter følger selve analysen, som er opdelt i tre temaer, der bedst besvarer undersøgelsens problemformulering. Temaerne er 1) *Udfordringer i livet og svær opvækst*, 2) *Tøj, udseende og alkoholbrug* og 3) *Socialitet og venskab*. I forlængelse af analysen adresserer jeg i *kapitel 5* analysens fund i relation til socialt arbejde med ensomme unge. Dette udgør specialets diskussion, da det ikke er entydigt, hvordan ensomhed bedst afhjælpes. Afslutningsvis i specialet reflekterer jeg i *kapitel 6* over styrker og svagheder ved den forståelse af ensomhed, som jeg anvender i specialet. Jeg reflekterer ydermere over andre mulige perspektiver, som min empiri peger på er relevante at fokusere på i forhold til unges ensomhed. Herefter konkluderer jeg på specialets fund i *kapitel 7*.

KAPITEL 1: PROBLEMFELT

Specialets første kapitel fungerer som en optakt til min undersøgelse og en argumentation for den valgte problemformulering. I kapitlet vil jeg argumentere for, at ensomhed kan ses som et socialt problem, og at ensomhed har konsekvenser for unge mennesker.

Hvorfor studere unges ensomhed?

Som vist i indledningen er ensomhed en del af en lille gruppe børn og unges mistrivsel. Jeg vil i nedenstående afsnit følge denne tråd og redegøre for, hvorfor det er relevant at studere unges ensomhed i forhold til socialt arbejde. Afsnittet indeholder først en argumentation for, at ensomhed blandt unge kan ses som et socialt problem i Danmark og en redegørelse for sociale mediers rolle i forhold til unges oplevelse af ensomhed. Herefter redegør jeg for forskning på området for at vise, hvordan min undersøgelses vidensbidrag forholder sig til forskningen i ensomhed. Afsnittene fungerer som baggrund for undersøgelsen og leder hen til undersøgelsens problemstilling og problemformulering.

Ensomhed som et socialt problem

I afsnittet vil jeg argumentere for, at unges ensomhed kan ses som et socialt problem, der især arbejdes med i det frivillige sociale arbejde. Jeg vil i afsnittet argumentere for mit fokus på unges ensomhed ved at redegøre for, at der er særlige forventninger til unge menneskers sociale liv. For at jeg kan gøre dette, vil jeg først præsentere en generel definition af et socialt problem af Earl Rubington og Martin Weinberg, der lyder som følger:

(...) an alleged situation that is incompatible with the values of a significant number of people who agree that action is needed to alter the situation (Rubington & Weinberg 2011:3).

Denne definition er bred, men kan alligevel bruges til at vise, at unges ensomhed kan ses som et socialt problem i Danmark. Definitionen fokuserer på, at før en tilstand eller situation kan ses som et socialt problem, skal dette udsiges eller påberåbes af en betydningsfuld gruppe i samfundet. Dette kan både være i antal og i vigtighed.

Den danske psykolog og ensomhedsforsker Mathias Lasgaard påpeger, at der ikke er megen forskning, der viser, at ensomhed er noget, som kun finder sted i moderne samfund (2007:49-50)². I tråd hermed påpeger psykolog og ensomhedsforsker Linda A. Wood, at der ikke er megen forskning, der viser, at ensomhed som sådan er stigende, men at der er en forøget interesse i og bekymring for ensomhed (Wood 1986:193). Inden for de sidste ti år er frivillige organisationer begyndt at fokusere på indsatser målrettet ensomme unge. De frivillige organisationer har god erfaring med ensomme unge, og oplever efterspørgsel efter deres indsatser (Lasgaard 2010a:14). Dette tyder på, at der i dag er aktører, som mener, at ensomhed hos unge mennesker er et problem, der skal afhjælpes. På baggrund af Rubington og Weinbergs definition kan ensomhed i denne optik ses som et socialt problem, fordi der er en række aktører, som mener, at unges ensomhed er en situation, der bør handles på.

På den anden side fremhæver eksistensfilosoffen Clark E. Moustakas, at en basis følelse af ensomhed er et grundvilkår ved den menneskelige eksistens (1961). I tråd hermed er der perspektiver, der mener, at ensomhed som en filosofisk tilstand kan være til gavn i nogle situationer. Dette ses fx i artiklen *'Lad ensomheden være i fred'* af Claus Holm. Han argumenterer for, at ensomhed fremmer fordybelse og tænkning (Holm 2008). Det er ikke disse former for ensomhed, jeg ønsker at fokusere på i specialet. Jeg fokuserer ikke på ensomhed som en filosofisk eller eksistentiel tilstand, men som en subjektiv oplevelse af utilstrækkelige relationer – hvad enten de er få eller mange. I kapitel 3 vil jeg uddybe den forståelse af unges ensomhed, som jeg anvender i specialet.

Psykolog Ida Koch understreger, at unges ensomhed er en ufrivillig, indre tilstand, der gør ondt (Dr.dk). Ud fra denne påstand kan unges ensomhed ses som en tilstand, de unge ikke selv har valgt, og som de ønsker at komme ud af. Dette kan ligeledes pege på, at unges ensomhed, ifølge Koch, er et problem, som bør afhjælpes. Koch og Bryld fremhæver ydermere, at: *'I vores samfund i dag hvor alt er muligt og alt er tilladt, er der én ting der ikke er accepteret: ikke at have nogen venner og ikke at have noget netværk eller nogen at gøre ting sammen med'* (2007:12). I tråd hermed fremhæver Malka Margalit, at der i dag er uen-

² Selvom dette er tilfældet, vil jeg inddrage perspektiver i forhold til vores samfund i dag og unges ensomhed (se fx Koch & Bryld 2007). Da jeg var på Ensom Ung chatten nævnte flere af brugerne, at de ofte følte, at deres liv skulle være en succes hele tiden og i alle henseender. Dette skyldes, ifølge brugerne, især facebook og andre sociale medier.

delig mange muligheder for at være i kontakt med hinanden igennem sociale medier, mobiltelefoner og andre digitale teknologier (2010:1). Disse muligheder er især fremtrædende for unge mennesker, hvilket kan være med til at skabe forventninger til at være i kontakt med andre hele tiden. Wood fremhæver ligeledes, at unge mennesker ikke forventes at være ensomme (1986:198). Disse aspekter kan igen pege på, at unges ensomhed i vores samfund i dag ud fra Rubington og Weinbergs definition kan ses som et socialt problem. Med denne påstand kan unges ensomhed ses som værende en tilstand, der strider i mod værdier, som vi i dag har stort fokus på. Ifølge Koch og Bryld hænger dette i høj grad sammen med de sociale mediers opståen, som kan fungere som målbare tegn på ens netværks størrelse (2007:11). Disse tendenser gælder i sær for unge mennesker, hvilket er med til at understrege vigtigheden af at have et særskilt fokus på ensomme unge. Dette leder mig videre til at redegøre for, hvilken betydning sociale medier kan have for unges oplevelse af ensomhed.

Sociale forventninger påvirker unges ensomhed

I dette afsnit vil jeg redegøre for, hvordan sociale medier kan være med til at skabe sociale forventninger til ungdomslivet, og at disse forventninger kan påvirke unges ensomhed. Jeg inddrager dette perspektiv, fordi det viser, hvorfor det er relevant at undersøge, hvilke sociale forventninger ensomme unge oplever til ungdomslivet i dag, hvis vi skal få en beriget forståelse af unges ensomhed. Perspektivet er ligeledes med til at understrege aktualiteten af mit speciales problemstilling.

Som nævnt i en fodnote oplever nogle af brugerne på Ensom Ung chatten, at især facebook fremmer en bestemt forståelse af, hvordan et ungdomsliv gerne skal se ud. Jeg vil følge denne tråd ud fra teksterne *'Taber i en vinderkultur'* og *'Når det er svært at være ung i DK – unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv'* (Rørbæk 2012; Sørensen et al. 2011).

Taber i en vinderkultur

Mange unge oplever i dag, at de selv har ansvar for at skabe deres liv, og at det er deres egen skyld, hvis dette projekt går galt. Samtidig lægger mange unge vægt på at stråle succes udadtil (Rørbæk 2012; Sørensen et al. 2011). Dette fokus på succes fremhæver forskerne Niels Ulrik Sørensen og Jens Christian Nielsen i artiklen *'Det er ikke længere samfundets skyld'*:

Forestillingen om, at andre unge lever et ungdomsliv, som er noget nær perfekt, går igen i de interviewede unges beretninger. Det perfekte ungdomsliv fremstilles som det gængse, som normen, og selv om de unge ikke oplever, at de selv kan leve op til denne norm, sætter de sjældent spørgsmålstegn ved den (Sørensen & Nielsen 2011).

Det er især på det sociale medie facebook, at billedet af det vellykkede og perfekte ungdomsliv udstilles (Rørbæk 2012:5). Unge fra Café Husrum i Aarhus oplever, at det sjældent er sårbare og dårlige ting, der deles på facebook. På den måde risikerer sårbarhed, og herunder ensomhed, at blive tabu, understreger socialpædagog og leder af Café Husrum Conni Stenstrup Hagensen. Når de unge oplever, at ungdomslivet skal være en succes, og at sårbarhed og ensomhed ikke vises udadtil, risikerer ensomheden og sårbarheden at blive forstærket (Ibid:5). I tråd hermed fremhæver Sørensen et al., at forestillingen om succes og det perfekte ikke kun handler om, at de unge tænker, at alle mennesker omkring dem er mere perfekte end dem. Det handler også om, at de oplever, *'at de selv bliver målt og vejret på deres grad af perfektion, og at de pga. diverse fejl og mangler bliver fundet for lette. Deres mangel på perfektion dømmer dem m.a.o. til udenforskab'* (Sørensen et al. 2011:117).

Det sociale medie facebook kan ud fra ovenstående siges at fremme sociale forventninger til et vellykket og perfekt ungdomsliv, som ikke giver plads til fejl, mangler og sårbarhed. Samtidig oplever flere unge en utilstrækkelighed, som de står alene med. Ifølge Sørensen et al. er dette med til at skabe en form for udenforskab for de unge (Ibid:116-117). Dette peger på, at billedet af et perfekt ungdomsliv på fx facebook er med til at forstærke unges oplevelser af udenforskab og ensomhed. At de unge oplever, at de bliver fundet for lette på grund af fejl og mangler kan resultere i en følelse af mislykkethed i forhold til det at være ung i vores samfund i dag på grund af det store fokus på et perfekt og vellykket ungdomsliv. For at få en beriget forståelse af unges ensomhed, finder jeg det derfor interessant at undersøge nærmere, hvad disse sociale forventninger består i ifølge ensomme unge.

Forskning på området

I følgende afsnit vil jeg redegøre for en del af forskningen på området for at vise, at ensomhed har alvorlige konsekvenser for unge mennesker. I afsnittet argumenterer jeg ligeledes for, at der mangler kvalitativ forskning med fokus på ensomme unges oplevelser med socia-

le forventninger. Dette er med til at understrege vigtigheden af at studere unges ensomhed for at blive klogere på afhjælpningen heraf i det sociale arbejde.

Unge ensomhed er et problem, der ofte lever i det skjulte. Ventilen skriver om ensomme unge, at *'normalt fokuseres der ikke ret meget på netop disse unge, fordi de ikke umiddelbart udgør forstyrrende elementer: De passer oftest blot sig selv, vander deres problemer indad og isolerer sig'* (Ventilen.dk). Ensomhed som socialt problem kan derfor være svært at få øje på, da ensomme unge med Kochs ord kan ses som *diskrete problembærere*, hvilket henviser til, at unge i dag håndterer deres vanskeligheder på en mere indadrettet måde end tidligere (Ibid:20-21). Samtidig pointerer Lasgaard, at unges ensomhed risikerer at blive overset, da de fleste unge mennesker agerer i et miljø præget af sociale kontakter og muligheder (2010a:18). Et fokus på ensomme unge er ud fra ovenstående særlig relevant, da det er et problem, som ofte lever i det skjulte. Ikke desto mindre kan ensomhed have alvorlige konsekvenser for de unge, hvilket jeg vil redegøre for i det følgende afsnit.

Ensomhed har konsekvenser for unge mennesker

I rapporten *'Ung og Ensom – en vidensoversigt om unges ensomhed i Danmark'* påpeges det, at der ikke findes megen viden om ensomhed blandt unge i Danmark (Tobiassen et al. 2003). Dette påpeges igen i 2007 af Lasgaard i teksten *'Et ungdomsliv på egen hånd'* (Lasgaard 2007). Den danske forskning har hovedsagelig et kvantitativt fokus og beskæftiger sig med omfanget af unges ensomhed samt hvilke psykosociale problemstillinger, der knytter sig til unges ensomhed. De psykosociale problemstillinger, jeg fremhæver i afsnittet, stemmer overens med internationale forskningsresultater (Lasgaard 2010a:98). Afsnittet fungerer både som en argumentation for, at unges ensomhed kan have alvorlig konsekvenser og et overblik over, hvor der mangler viden inden for forskningen i unges ensomhed.

Lasgaard fremhæver en række konsekvenser, som ensomhed kan have for unge mennesker. Af sociale konsekvenser fremhæver han øget tendens til at opgive uddannelse, faglige vanskeligheder og reduceret livskvalitet. I en undersøgelse lavet af Lasgaard og Kristensen blandt danske gymnasieelever angiver 7% at være blevet mobbet i gymnasiet. Samtidig rapporterer denne gruppe markant mere ensomhed end unge, der ikke er blevet mobbet (Lasgaard & Kristensen 2009:49). Samme undersøgelse viser også en sammenhæng mellem ensomhed og lavt fagligt niveau. De unge der angiver, at de generelt får lave karakterer

rapporterer en højere grad af ensomhed end de andre unge i undersøgelsen. Undersøgelsen viser ligeledes, at de elever der angiver, at de overvejer at stoppe deres uddannelsesforløb også rapporterer markant højere grad af ensomhed end andre unge (Ibid:36-37).

I forhold til mere psykologiske problemer nævner Lasgaard udvikling af psykiske sygdomme som depression, angst og spiseforstyrrelser. I den førnævnte undersøgelse af gymnasieelever og i Lasgaards undersøgelse af skoleelever ses en sammenhæng mellem ensomhed og depressive symptomer. Derudover ses en sammenhæng med angst og social fobi (Ibid:45-46; Lasgaard 2010a:94-96). I undersøgelsen blandt gymnasieelever ses en sammenhæng mellem ensomhed og selvmord og selvskade. Unge der har forsøgt selvmord angiver i undersøgelsen en markant højere grad af ensomhed (Lasgaard & Kristensen 2009:46-47). Der er dog ikke sikkerhed om kausalitetsforholdet mellem disse forskellige konsekvenser og ensomhed, og det kan diskuteres, om de nævnte konsekvenser også kan være årsager til ensomhed (Lasgaard 2010a:12). Om end viser disse psykosociale problemstillinger, at unges ensomhed skal tages alvorligt som et socialt problem, vi må bestræbe på at afhjælpe i det sociale arbejde. På den anden side kan de fremførte konsekvenser af ensomhed pege på, at ensomhed i sig selv ikke er et socialt problem, men kan føre til forskellige psykosociale problemstillinger. Dog understreger Lasgaard, at ensomhed er et selvstændigt mistrivelsesproblem. At ensomhed kan have alvorlige konsekvenser i form af andre mistrivelsesproblemer understreger blot, hvor alvorligt vi bør tage unges ensomhed, pointerer Lasgaard (2010b:43-44).

Der mangler kvalitativ forskning

Lasgaard påpeger, at den danske ensomhedsforskning traditionelt har kredset om ældres ensomhed, men at der inden for de seneste år er kommet mere fokus på ensomme unge i forskningen (Richter 2011). Størstedelen af den viden, der findes, belyser omfanget af ensomhed og sammenhænge mellem ensomhed og psykosociale problemstillinger. Tobiassen et al. understreger, at der mangler kvalitative undersøgelser i forskningen, der undersøger ensomhed som et socialt fænomen, og som tager udgangspunkt i unges egne ensomhedsproblemer (2003:77-81). Som en del af forskningsprojektet *'Når det er svært at være ung i DK'* er der lavet en kvalitativ undersøgelse, hvori ensomhed indgår som mistrivelsesproblem (Sørensen et al. 2011). Som set indgår forventninger til ungdomslivet i dette forskningsprojekt, men temaet i forhold til forventninger i de unges beretninger er mere udenforskab end

ensomhed. I undersøgelsen *'Trivsel, sundhed og sundhedsvaner blandt 16-20 årige i Danmark'* findes et afsnit om unges oplevelse af pres og forventninger og sammenhængen med manglende trivsel (Aaen & Nielsen 2006:35-50). Undersøgelsen har et kvantitativt fokus, og afsnittet spænder bredere end ensomhed. Et interessant aspekt i forhold til min undersøgelse er, at der ses en sammenhæng mellem ensomhed og de unges oplevelse af at være presset i forhold til forventninger til ungdomslivet fra deres forældre, venner og samfundets side. På baggrund af dette finder jeg det relevant i forhold til en dybere forståelse af unges ensomhed at undersøge, hvordan ensomme unge beskriver og fortolker disse forventninger til ungdomslivet.

Denne undersøgelses fokus

Som nævnt er den meste forskning i unges ensomhed i Danmark koncentreret om ensomhedens omfang, relation til andre psykosociale problemstillinger og personlige karakteristika knyttet til ensomhed (se fx Lasgaard 2010a; Lasgaard 2010b; Lasgaard & Kristensen 2009). Det er et felt præget af kvantitative og psykologiske undersøgelser. Min undersøgelse adskiller sig fra dette fokus ved at undersøge unges oplevelser af ensomhed kvalitativt. Jeg ønsker dermed at bidrage til mere viden om ensomme unges egne oplevelser af deres sociale situation. Grunden til at jeg vælger at gå kvalitativt til værks er, at jeg i mit speciale ser ensomhed som en subjektiv oplevelse. Ensomme unge er ud fra dette perspektiv eksperter på deres eget liv, og det er derfor oplagt at spørge disse unge, hvis vi skal forstå unges ensomhed. I forhold til socialt arbejde er min undersøgelse et aktørperspektiv med fokus på brugere i det sociale arbejde. I specialet ønsker jeg også at diskutere undersøgelsens fund i forhold til praksis i socialt arbejde, men mit hovedfokus og udgangspunkt er ensomme unge som brugere af det sociale arbejde.

Problemstilling

Med den store mulighed for kontakt og sociale fællesskaber, som vores samfund i dag tilbyder, er det bemærkelsesværdigt, at unge oplever ensomhed. Ud fra hvad jeg hidtil har præsenteret om unges ensomhed, kan disse muligheder skabe forventninger til et aktivt ungdomsliv med netværk og venner at gøre ting sammen med. Som vist kan disse forventninger påvirke unge menneskers oplevelse af ensomhed. For at blive klogere på at afhjælpe ensomhed i det sociale arbejde er det relevant at undersøge, hvad disse forventninger består

i ifølge ensomme unge. Samtidig viser ovenstående afsnit, at ensomhed har alvorlige konsekvenser for unge mennesker. Hvis ensomheden ikke afhjælpes, risikerer vi at møde de unge andre steder i det sociale arbejde end projekter målrettet ensomme, da unges ensomhed som vist kan hænge sammen med andre psykosociale problemstillinger. Samtidig er det problematisk, at ensomhed i de fleste tilfælde er et problem, som ofte lever i det skjulte. Det er ligeledes tanken med dette speciale, at ensomme unges egne beretninger kan være med til at skabe mere fokus på unges ensomhed som et socialt problem.

Problemformulering

På baggrund af de foregående afsnit og ovenstående opsummerede problemstilling lyder min problemformulering som følger:

Hvilke sociale forventninger oplever ensomme unge til et velfungerende og normalt ungdomsliv? Og hvordan påvirker disse forventninger deres oplevelse af ensomhed?

Jeg vil besvare problemformuleringen ud fra følgende underspørgsmål:

- *Hvordan oplever de unge ensomheden?*
- *Hvilke konsekvenser har ensomheden ifølge de unge?*
- *I hvilke situationer eller på hvilke tidspunkter oplever de unge sig mest ensomme?*
- *Hvad ser ensomme unge som et normalt og velfungerende ungdomsliv?*
- *Hvilke sociale forventninger oplever ensomme unge i forhold til det at være ung?*
- *Hvordan kan vi arbejde med ensomme unge i det sociale arbejde på baggrund af ovenstående?*

I det følgende afsnit vil centrale ord og begreber fra problemformuleringen blive udfoldet. Forståelsen af begreberne vil blive uddybet i løbet af specialet, hvorfor udfoldelsen her er overordnet og kortfattet.

Begrebsafklaring

Ensomhed:

Som allerede nævnt ser jeg unges ensomhed som en subjektiv oplevelse af utilstrækkelige sociale relationer. Hvis jeg går mere i dybden med denne undersøgelses forståelse af ensomhed, ligger jeg mig op af Woods definition, som er følgende:

Loneliness is the individual experience of failed intersubjectivity, the perception that the degree or type of intersubjectivity is not appropriate for a particular relationship, and, further, that this perception is not shared (Wood 1986:188).

Woods forståelse af ensomhed, som vi vil se senere, er i høj grad knyttet til sociale forventninger og muliggør at studere ensomhed forskelligt alt efter om det er unge eller ældre, som er målgruppen.

Ensomme unge:

I forhold til min målgruppe ensomme unge tager jeg udgangspunkt i aldersafgrænsningen ved de projekter, jeg har kontaktet ensomme unge igennem. Jeg har ikke på forhånd defineret, hvor gamle *unge* er, men set på, hvilke muligheder kontakten til empiri har afstedkommet. De unge, jeg har interviewet, er mellem 16 og 27 år.

Sociale forventninger:

I forhold til sociale forventninger er mit fokus ensomme unges *oplevede* sociale forventninger. Mit udgangspunkt er, at disse oplevede sociale forventninger er virkelige for de unge ud fra Thomas-teoremet: *'If men define situations as real, they are real in their consequences'* (Thomas & Thomas 1928:572). Præmissen er her, at de unge reagerer på deres opfattelse af virkeligheden, og de oplevede sociale forventninger får derved betydning i forhold til ensomme unges opfattelse af deres egen situation.

Velfungerende og normalt:

Jeg vil lade de unge, jeg interviewer, definere hvad begreberne *velfungerende* og *normalt* består i, når det kommer til ungdomslivet. Min tilgang er her induktiv, idet jeg ikke på for-

hånd definerer disse begreber. I stedet er det en del af min interviewguide at lade de unge beskrive et velfungerende og normalt ungdomsliv.

Ungdomsliv:

Ungdomslivet er et interessant begreb, fordi det indeholder paradoksale betydninger. Ifølge den tyske psykolog og ungdomsforsker Thomas Ziehe er *ungdommelighed* på den ene side kulturelt værdsat, sådan som de voksne forestiller sig den (1989:26). På den anden side er ungdommen for de unge en periode, hvor der ligger et stort pres for at vælge uddannelse, arbejde, social omgangskreds og livsform. På samme tid står de unge over for en frihed i de mange valgmuligheder og en begrænsning i forhold til at risikere at træffe de forkerte valg på de nævnte områder (Ibid:32).

KAPITEL 2: VIDENSKABSTEORI OG METODE

Jeg har i det foregående kapitel argumenteret mig frem til undersøgelsens problemstilling og problemformulering. I dette kapitel vil jeg vende mig mod undersøgelsens videnskabsteori og metode. I kapitlet redegør jeg først for mit valg af videnskabsteori for på den måde at trække aspekter fra min videnskabsteori ind i resten af metodekapitlet. Med mine metodiske overvejelser og konkrete redegørelser for hvordan jeg metodisk er gået til værks, ønsker jeg at skabe stor metodisk gennemsigtighed. I min problemformulering er omdrejningspunktet ensomme unges egne oplevelser, hvorfor kvalitative interviews er et oplagt metodevalg. Undersøgelsens empiri udgøres derfor af otte kvalitative interviews med ensomme unge. Valget af denne metode vil blive uddybet i kapitlet. Foruden denne kvalitative data supplerer jeg med faktuelle oplysninger knyttet til hvert analysetema for at tydeliggøre konteksten for min kvalitative empiri.

Fra problemstilling til videnskabsteori

I dette afsnit vil jeg tage afsæt i min problemformulering for at se på, hvordan jeg bedst undersøger denne. Dette vil danne grobund for mit valg af videnskabsteoretisk perspektiv, da de to niveauer metode og videnskabsteori betinger hinanden (Jørgensen 2008:221 & 242). Min overordnede videnskabsteoretiske tilgang er fortolkningsvidenskab, og jeg vil derfor bevæge mig indenfor socialkonstruktivismen, hermeneutik og fænomenologi. Grunden til at jeg kombinerer disse tre videnskabsteoretiske tilgange er, at de alle opfatter mennesket som fortolkende og meningsskabende (Bo 2008:51-66). Præmissen i denne undersøgelse er, at mine informanter forholder sig fortolkende til deres omkringliggende verden. Fordelen ved at kombinere disse tre tilgange er, at jeg både kan have fokus på mine informanternes tanker og oplevelser med ensomhed samtidig med, at jeg fortolker disse erfaringer ud fra den sociale verden, som de interagerer med og er medskabere af.

Ringstedprojektet som afsæt for undersøgelsens videnskabsteori

Min problemformulering er som nævnt: *Hvilke sociale forventninger oplever ensomme unge til et velfungerende og normalt ungdomsliv? Og hvordan påvirker disse forventninger deres oplevelse af ensomhed?*. Problemstillingen og problemformuleringens fokus på oplevede sociale forventninger har ligheder med 'Ringstedprojektet' (Balvig et al. 2005). I for-

hold til besvarelsen af min problemformulering og undersøgelsens videnskabsteoretiske perspektiv kan jeg derfor hente inspiration i Ringstedprojektets tilgang. Forskningsprojektet vil fungere som afsæt for min undersøgelses socialkonstruktivistiske tilgang. For at nå frem til denne argumentation vil jeg kort præsentere Ringstedprojektet.

Ringstedprojektet er præsenteret i bogen *'Ringstedforsøget – Livsstil og forebyggelse i lokalsamfundet'* og *'søger at kaste lys over unges brug af rus- og nydelsesmidler samt kriminalitet set i forhold til livsstil og levemåde i et lokalsamfund'* (Ibid:11). Projektet omfatter unge fra 11 til 24 år og anvender kvantitative såvel som kvalitative metoder. Grundperspektivet i bogen er socialpsykologisk og benævnes *den performative ungdom*. Perspektivet henviser til en ungdom, der:

(...) i sine valg af aktiviteter og adfærd forsøger at leve op til de forventninger, den oplever rettet mod sig fra centrale andre (venner, forældre mv.) i dens omgivelser med henblik på at opnå status, anerkendelse, accept og 'medlemskab' (Ibid:12).

Det er dette socialpsykologiske grundperspektiv, jeg finder særligt relevant for min undersøgelse. I projektet er præmissen, at unge reagerer på deres opfattelse af virkeligheden og ikke på, hvordan virkeligheden faktisk er. Det er derfor interessant at undersøge, hvordan unge mennesker forestiller sig, at virkeligheden *er* og *bør* være (Ibid:216). Grundperspektivet kan ud fra dette siges at knytte sig til Thomas-teoremet, som er nævnt i problemfeltet. Thomas-teoremet henviser til, at hvis mennesker definerer situationer som virkelige, er de virkelige i deres konsekvenser (Thomas & Thomas 1928:572). I forhold til min undersøgelses problemstilling og problemformulering er dette perspektiv relevant, fordi jeg fokuserer på, at ensomme unges oplevede sociale forventninger til et velfungerende og normalt ungdomsliv har betydning for deres oplevelse af ensomhed. Præmissen i min undersøgelse er på samme måde som i Ringstedprojektet, at ensomme unge reagerer på deres opfattelser af virkeligheden. Samtidig henviser grundperspektivet i Ringstedprojektet til, at unge mennesker forsøger at leve op til forventninger fra andre, som de føler rettet mod sig (Balvig et al. 2005:216). Det er ligeledes min tanke i nærværende undersøgelse, at ensomme unge vil forsøge at leve op til forventninger fra andre – hvad enten det er venner, forældre etc. – som de føler rettet mod sig.

Grundperspektivet henviser til en interaktionistisk og socialkonstruktivistisk tilgang til videnskabsteori og metode, da det har fokus på, at ungdommens aktiviteter og adfærd i høj

grad er knyttet til interaktioner med andre. Ligeledes har de oplevede forventninger betydning for de unges handlinger og motiver. Dette grundperspektiv vil fungere som en overordnet forståelsesramme i mit speciale. For at gøre denne forståelsesramme endnu klarere vil jeg præsentere en generel forståelse af socialkonstruktivisme på baggrund af Vivien Burrs tekst '*An Introduction to Social Constructionism*' (1995)³. Jeg vil herefter vende mig mod specialets fokus på fortolkningsvidenskab, som både indbefatter socialkonstruktivisme, hermeneutik og fænomenologi.

Undersøgelsens forståelsesramme

Socialkonstruktivisme er en samlet betegnelse for nyere videnskabsteoretiske perspektiver inden for samfunds- og humanvidenskaberne. Denne samlebetegnelse gør, at der er mange forskellige perspektiver i socialkonstruktivismen. Ifølge Burr er der fire centrale præmisser i socialkonstruktivismen, som binder de mange grene sammen (1995:2-5). Jeg vil fremhæve to præmisser, som jeg vil anvende i denne undersøgelses forståelsesramme.

Den 1. præmis er en kritisk tilgang til selvfølgeligheder og viden, der bliver taget for givet. Dette betyder, at denne tilgang sætter spørgsmålstegn ved at '*conventional knowledge is based upon objective, unbiased observation of the world*' (Ibid:3). Min forståelsesramme i undersøgelsen er ud fra denne præmis, at den viden, som fremkommer med dette speciale ikke er en objektiv gengivelse af den sociale verden. Jeg afviser derfor korrespondensprincippet, som opfatter, at vores beskrivelser af virkeligheden er en sand og direkte afspejling af denne (Hastrup 1996:55). Korrespondensteoriens modsætning kaldes konstitutiv teori og hævder, at det er vores beretninger, der konstituerer virkeligheden. Inden for denne teori er der ingen virkelighed uafhængig af de ord, der beskriver den (Ibid:55). Den konstitutive teori kan kobles til en radikal socialkonstruktivistisk retning, hvor intet eksisterer uafhængigt af erkendelsen af det (Wenneberg 2000:16-17). Jeg vil til sidst i dette afsnit forholde mig til, hvordan jeg opfatter ensomhed i forhold til, om det udelukkende er et konstrueret problem, og dermed kan dekonstrueres. Min tilgang er en mindre radikal end ovenstående, og jeg opfatter ikke ensomhed som et udelukkende konstrueret problem. Hastrup tilbyder en position mellem realisme og konstruktivisme, hvor virkeligheden er defineret, men imidlertid stadig virkelig, hvilket mere er i tråd med min undersøgelses tilgang til vir-

³ I specialet skelner jeg ikke mellem ordbrugen socialkonstruktivisme og socialkonstruktionisme, selvom Burr anvender termen socialkonstruktionisme. Jeg anvender socialkonstruktivisme for nemheds skyld.

keligheden (1996:57). Denne mellemposition er i god tråd med Derek Layders adaptive teori og hans forståelse af forholdet mellem teori og empiri, som jeg vil præsentere senere i kapitlet.

Den 2. præmis, som jeg vil fremhæve, er en sammenhæng mellem viden og social handling. Der er forskellige sociale konstruktioner af verden: *'Descriptions or constructions of the world therefore sustain some patterns of social action and exclude others'* (Burr 1995:3). Samtidig er socialkonstruktivismen kendetegnet ved en anti-realisme, hvilket henviser til, at vores viden ikke er en direkte opfattelse af virkeligheden. Vi konstruerer vores egen version af virkeligheden, som er virksom i forhold til vores handlinger og forståelser af sociale situationer og fænomener (Ibid:6). På lignende måde er præmissen i denne undersøgelse, at den måde hvorpå ensomme unge forstår og opfatter den sociale verden, som omgiver dem, har betydning for deres oplevelse af ensomhed og deres forståelse af deres egen situation.

I forhold til anti-realismen er det relevant at tage stilling til, om jeg i denne undersøgelse betragter ensomhed som et problem, der objektivt eksisterer. På baggrund af et socialkonstruktivistisk perspektiv på ensomhed, understreger Wood: *'There is nothing in social constructionism that suggests that people do not suffer in very real, intense and profound ways'* (1986:206). Jeg opfatter på samme måde de unges ensomhed som en ufrivillig tilstand, der er smertelig for de unge. Dette fokus understreges af, at de unge, jeg har interviewet, bruger ord som *trist*, *gråvej*, *vrede* og *tung* om deres ensomhed. Jeg betragter de unges ensomhed som et reelt problem, der bør afhjælpes i det sociale arbejde. Jeg ser det ikke som en mulighed for de unge, at de kan tænke ensomheden væk, men samtidig er det min overbevisning i undersøgelsen, at oplevelsen af ensomhed ikke eksisterer uafhængigt af de unge.

Fortolkningsvidenskab: socialkonstruktivismen, hermeneutik og fænomenologi

Jeg har nu redegjort for specialets overordnede forståelsesramme, som knytter sig til en socialkonstruktivistisk tilgang. I forhold til mit problemfelt og min metodiske fremgangsmåde finder jeg ligeledes perspektiver fra hermeneutik og fænomenologi relevante. Jeg er klar over, at der er forskelle mellem de tre tilgange, men samtidig betragter jeg i denne undersøgelse skellet mellem disse tre positioner som mere flydende, end hvad der i social- og samfundsvidenskaberne ofte gives udtryk for. Det er min overbevisning, at anvendelsen af de tre tilgange i samme undersøgelse er mulig, hvis det gøres klart, hvordan og hvornår de

tre tilgange er styrende. Jeg vil derfor i dette afsnit redegøre for, hvilke aspekter jeg fokuserer på i de tre tilgange og løbende i metodekapitlet trække de tre tilgange ind.

Inden for de tre videnskabsteoretiske tilgange jeg vil bevæge mig, er der som nævnt fokus på, at mennesket er et fortolkende og meningsskabende væsen. Dette betyder, at epistemologi – hvordan vi kan vide og forstå noget – hænger uløseligt sammen med ontologi, som henviser til beskaffenheden af vores eksistens (Bo 2008:64). Fortolkning er et grundvilkår for mennesket, og vi kan som mennesker ikke være i verden uden at forholde os til den og prøve at forstå virkeligheden og vores egen eksistens (Ibid:59 & 64). Jeg ser mine informanter som fortolkende væsener, der reflektivt kan forholde sig til deres egen situation. I forhold til fortolkning ønsker jeg ligeledes at fortolke mine informanters udtalelser og fortællinger. Jeg befinder mig her inden for en hermeneutisk tilgang til empiri. I hermeneutikken opstår der først mening, når en fortolkning har fundet sted. Empirien giver ikke mening i sig selv, men må fortolkes, dvs. placeres og forstås indenfor en given kontekst (Jørgensen 2008:224). Inden for hermeneutikken opereres der samtidig med to fortolkningsniveauer, hvor det tolkede materiale er tolkninger af tolkninger (Ibid:239). Anthony Giddens betegner disse fortolkningsniveauer som en *dobbelt hermeneutik* (1976:162). Han understreger:

Sociology, however, deals with a universe which is already constituted within frames of meaning by social actors themselves, and reinterprets these within its own theoretical schemes, mediating ordinary and technical language (Ibid:162).

I forhold til denne undersøgelse betyder dette, at jeg som forsker tolker et interviewmateriale, som udgøres af oplevelser, som mine informanter har gjort til genstand for fortolkning. Samtidig ønsker jeg at fortolke deres udtalelser, hvorfor min undersøgelse består af to fortolkningsniveauer, som påvirker hinanden. Giddens pointe er, at den dobbelte hermeneutik er tovejs, hvilket betyder, at begreber og teorier som er genereret inden for sociologien også kan påvirke de sociale aktører, som sociologien ønsker at undersøge (Ibid:162). I denne undersøgelses interviewmateriale ses det fx, at informanten Majken taler om de mange muligheder i ungdomslivet, og hvordan disse både kan opleves som en frihed og et pres. Disse tanker er i tråd med Ziehes teori omkring ungdomslivets præmisser (2008; 1989), og Majkens udtalelser kan henvise til, at sådanne teoretiske pointer i dag er blevet gængs viden, som ikke kun knytter sig til sociologiens domæne.

Et andet aspekt som drejer min undersøgelse i en hermeneutisk retning er mit syn på undersøgelsens forforståelse. Undersøgelsens forforståelse har udgangspunkt i projektets udspring fra min tid som frivillig på Ensom Ung chatten. Jeg oplevede på chatten, at de unges oplevelse af ensomhed på en måde var styret af tanker omkring, hvordan man gerne skal være som ung. Min antagelse er, at ensomme unge oplever, at der findes bestemte forventninger til ungdomslivet, og at de samtidig føler, at de ikke kan leve op til disse forventninger. Min forforståelse bygger på, at sociale forventninger har betydning for de unges oplevelse af ensomhed. Denne forforståelse er grundlaget for hele min undersøgelse. Udgangspunktet for min undersøgelse er derfor, at der findes sociale forventninger til ungdomslivet i dag, og at ensomme unge er bevidste omkring disse. Jeg mener derfor ikke, at det er muligt at sætte denne forforståelse i parentes, men jeg ønsker derimod at sætte den *på* spil og *i* spil (Jørgensen 2008:226). Dette betyder, at jeg i min fremstilling gør min forforståelse eksplicit, og at jeg ønsker at lade denne forforståelse, som jeg bringer med ind i undersøgelsen, udfordres.

Undersøgelsens fænomenologiske fokus består i en åbenhed overfor, hvad mine informanter fortæller i interviewene. Jeg ønsker her at lære af mine informanter som eksperter på deres eget liv, hvilket knytter sig til en fænomenologisk tilgang (Ibid:227-228; Kvale 2005:129). I interviewene vil jeg forsøge at gribe, hvad mine informanter fortæller, som ikke nødvendigvis stemmer overens med undersøgelsens fokus på ungdomsliv og sociale forventninger. Flere af mine informanter kæder deres oplevelse af ensomhed sammen med problemer i deres opvækst og problemer knyttet til deres familie. Disse fortællinger er ikke bebudet af min undersøgelses udgangspunkt, men er værdifulde fund, som jeg vil medtage i min analytiske fremstilling.

I forhold til undersøgelsens fortolkningsmæssige fokus er min tilgang både socialkonstruktivistisk og hermeneutisk. Min fortolkning af interviewene med ensomme unge er én mulig fortolkning og konstruktion blandt andre mulige fortolkninger. Men dette betyder ikke en ren relativisme, da jeg fokuserer på, at nogle fortolkninger er mere sande end andre. Ud fra en hermeneutisk tilgang har jeg fokus på, at vores viden og forståelse af den sociale verden ikke kan stadfæstes én gang for alle (Bo 2008:62). Grunden til dette er, at den sociale verden ikke er statisk, men hele tiden i bevægelse, hvilket vores viden og fortolkning ligeledes er. Jeg trækker på hermeneutikken, fordi jeg ønsker at frembringe den mest mulige trovær-

dige fortolkning, og dermed har jeg også sagt, at den er mere sand end andre fortolkninger. Dette leder mig hen til at diskutere, hvad der gør en fortolkning til en god fortolkning. Det gør jeg ud fra metodemæssige kvalitetskrav på baggrund af begreberne *validitet*, *reliabilitet* og *analytisk generaliserbarhed*.

Undersøgelsens kvalitetskrav

På baggrund af undersøgelsens videnskabsteori betragter jeg ikke det empiriske materiale som en objektiv gengivelse af den sociale virkelighed. Dette betyder, at interviewmaterialet ikke kan løftes ud fra den sociale sammenhæng, som det er generet i og ej heller behandles som objektiv data (Järvinen 2005:28-29). Validitet henviser i denne undersøgelse derfor ikke til, hvorvidt de fund jeg gør mig, stemmer overens med en objektiv virkelighed. Validitet handler derimod om at begrunde, at mine empiriske resultater er relevante og holdbare, og at de er dækkende for konklusionen (Riis 2012:352). Jeg vil sørge for, at det er tydeligt for læseren, at undersøgelsens analytiske fremstilling og fortolkning bygger på undersøgelsens empiri. Ud fra den socialkonstruktivistiske tilgang fokuserer jeg på, at de fortolkninger jeg gør i specialet, er en subjektiv tolkning. Dette er ikke problematisk, hvis jeg forholder mig kritisk til mine analytiske sondringer og medtager de aspekter, som kan have betydning for min subjektive fortolkning.

Reliabilitet defineres normalt inden for kvantitative studier som pålidelighed og henviser til måleinstrumentets stabilitet (Ibid:352). I kvalitative undersøgelser handler reliabilitet mere om troværdighed, hvilket kan efterleves ved gennemsigtighed og metodisk håndværk (Ibid:352-355). Gennemsigtighed henviser både til undersøgelsens metode og fortolkning. Som beskrevet tidligere ønsker jeg med nærværende kapitel at skabe stor metodisk gennemsigtighed, så læseren kan følge med i min metodiske fremgangsmåde. I forhold til fortolkningen vil jeg gøre det klart hvilke informationer, jeg ikke medtager. På den måde bliver min fremstilling gennemsigtig og begrundet. Ud fra mit videnskabsteoretiske fokus på, at min fremstilling er en subjektiv tolkning, er jeg samtidig klar over, at reliabilitet i denne undersøgelse ikke henviser til et objektivt ideal. Jeg betragter derfor ikke mine resultater som utroværdige, fordi subjektive aspekter har indflydelse på forskningsprocessen. I forhold til metodisk håndværk redegør jeg i kapitlet for brugen af min interviewguide og vedlægger denne, så læseren kan følge undersøgelsens erfaringsgrundlag.

I forhold til generaliserbarhed pointerer Riis, at en undersøgelse skal være et dækkende

indtryk af hele det sociale felt, som studeres. Der skal sikres en bredde i undersøgelsen ved også at medtage tavse, generte, sky eller mistroiske personer (Ibid:355-356). Det vil højest sandsynlig være forholdsvis ressourcestærke ensomme unge, som jeg interviewer, da de undtagen én er en del af projekter, som har til formål at afhjælpe deres ensomhed. Selvom jeg ikke kender til deres indgang til projekterne, formoder jeg, at de har valgt at handle i forhold til at komme ud af ensomheden. Det er derfor et udsnit af det sociale felt *ensomme unge*, som denne undersøgelse fokuserer på. Mine informanter er ikke udvalgt med henblik på at lave generaliseringer. På baggrund af dette, og med henvisning til undersøgelsens videnskabsteori, er det mere fordelagtigt at tale om *kontekstualisering* og *analytisk generalisering*. Jeg er dermed inspireret af Steinar Kvaales fokus på, i hvilken grad resultaterne i denne undersøgelse kan være vejledende for, hvad der kan ske i en anden situation (2005:227-228). Jeg ønsker ikke at give et generelt billede af, hvordan ensomme unge oplever sociale forventninger til ungdomslivet, og hvordan dette påvirker deres oplevelse af ensomhed, men et eksempel på hvordan dette *kan* opleves.

Undersøgelsens design: Kvalitative interviews

Jeg vil i dette afsnit uddybe min argumentation for undersøgelsens design. Ud fra mit problemfelt og min problemformulering vil jeg argumentere for, hvorfor kvalitative interviews er anvendelige i forhold til de sociale fænomener, jeg ønsker udforsket. Samtidig vil jeg på baggrund af undersøgelsens videnskabsteoretiske tilgang redegøre for, hvordan jeg i denne undersøgelse opfatter det kvalitative interview som metode. Afsnittet fungerer ligeledes som en refleksion over, hvordan min empiriindsamling er forløbet.

Hvad kan det kvalitative interview?

Grunden til at jeg vælger at gå kvalitativt til værks kan forklares ud fra følgende citat:

De kvalitative metoders særegenhed og styrke ligger i, at de ofte kan indfange netop dét, som kvantitative metoder ofte har vanskeligt ved – menneskers fortællinger, forståelser og fortolkninger – hvor forskeren kommer i nærkontakt med de mennesker, der undersøges (Jacobsen & Jensen 2012:14).

På baggrund af min videnskabsteoretiske tilgang opfatter jeg mine informanter som fortolkende individer. I ovenstående citat ses det, at kvalitative metoder egner sig godt til at indfange menneskers fortællinger, forståelser og fortolkninger, hvilket er sigtet med nærværende undersøgelse. Ud fra min problemformulering har jeg fokus på mine informaners forståelser og fortolkninger af et velfungerende og normalt ungdomsliv samt deres egen forståelse af deres oplevelse af ensomhed. Det er mine informaners fortællinger og fortolkninger, jeg er interesseret i, hvorfor en kvalitativ tilgang er fordelagtig. Dog er kvalitative metoder et vidt begreb, og jeg ønsker derfor at indkredse, hvilken form for kvalitativ metode, jeg vil anvende i undersøgelsen.

Ud fra min problemformulering ønsker jeg at undersøge ensomme unges forståelser af ungdomslivet, og hvilke sociale forventninger, som knytter sig til denne periode. Ifølge Kvale egner kvalitative interviews sig godt til: *'at undersøge menneskers forståelse af betydningerne i deres livsverden, beskrive deres oplevelser og selvforståelse og afklare og uddybe deres eget perspektiv på deres livsverden'* (2005:111). Med henvisning til citatet besvares min problemformulering fordelagtigt med kvalitative interviews, da jeg har fokus på ensomme unges egne oplevelser og selvforståelse af deres situation som ung og ensom. Min problemstilling er båret af en forforståelse fra min tid på Ensom Ung chatten, hvilket gør, at jeg har god mulighed for at udarbejde en semi-struktureret interviewguide med temaer og spørgsmål. Samtidig er mit ønske også at udarbejde en interviewguide, som er inspireret af teori omkring ensomhed og ungdomslivet som fase. Et semi-struktureret interview er derfor en fordelagtig fremgangsmåde, da det giver mig mulighed for i høj grad at tage afsæt i min problemstilling. Samtidig kan mine informanter beskrive *'deres oplevelser og erfaringer med ord, der ikke nødvendigvis matcher forskerens forhåndsforestillinger'* (Olsen 2002:75). På den måde kan jeg også efterleve den førnævnte fænomenologiske åbenhed i interviewet overfor, hvad mine informanter bringer i spil, som ikke er knyttet til min forforståelse. Jeg ønsker at interviewe de unge individuelt, da ensomhed kan være et sårbart emne for de unge. På baggrund af disse betragtninger er min undersøgelses design semi-strukturerede kvalitative enkeltinterviews.

En adaptiv tilgang til forholdet mellem empiri og teori

Ovenstående metodevalg åbner for en diskussion af, hvor jeg befinder mig på et induktiv-deduktivt kontinuum. Min videnskabsteoretiske tilgang er som beskrevet hovedsagelig en socialkonstruktivistisk og hermeneutisk tilgang, men med inddragelse af en fænomenologisk åbenhed overfor, hvad mine informanter fortæller i interviewene. For at klargøre denne diskussion finder jeg inspiration i Layders tilgang til sociologisk metodologi, som han benævner *adaptive theory* (1998). Ifølge Michael H. Jacobsen kan Layders perspektiv ses som *'et udtryk for et af de nyere videnskabsteoretiske opgør med modsætninger, dikotomier og dualismer'* (2007:251). Jeg vælger derfor at anvende Layders tilgang til forholdet mellem teori og empiri, da den er i god tråd med min forståelse af åbenheden mellem videnskabsteoretiske retninger.

Layder tildeler ikke teori eller empiri en forrang, men har alligevel fokus på, at undersøgelsens problemstilling er vejledende for forskningsprocessen (Ibid:266). På et induktiv-deduktivt kontinuum placerer Jacobsen derfor Layder en anelse mod den deduktive ende (Ibid:254-255). I denne undersøgelse er min problemstilling og problemformulering vejledende for mit valg af metode og videnskabsteori. Samtidig er udgangspunktet for undersøgelsen den førnævnte forforståelse fra Ensom Ung chatten. I undersøgelsen er jeg styret af den adaptive tilgangs grundprincip om, at der finder en vekselvirkning sted mellem, at ens teori formes efter empirien, og at der i dataindsamlingen og i analysen forelægger teori, som empirien tilpasses (Layder 1998:38). Jeg har i min undersøgelse et teoretisk udgangspunkt, som har været vejledende for konstruktion af interviewguide, men hele specialets teoriapparat har ikke været fastlagt inden dataindsamling og inden analysens påbegyndelse. På baggrund af ovenstående er min forskningsproces både teori- og empiristyret, men med en anelse forrang af teoristyringen, da teori i høj grad er udgangspunktet for min interviewguide. Min analyse vil bygge på undersøgelsens empiriske data, og jeg vil også medtage aspekter, som ikke nødvendigvis hænger sammen med undersøgelsens udgangspunkt og min førnævnte forforståelse. Mit sigte er dermed en middelev mellem det induktive og deduktive, men en anelse mod den deduktive pol på samme måde som i Layders tilgang til empiri og teori.

Interview som en social interaktion

Jeg vil i dette afsnit reflektere over, hvordan jeg opfatter den viden, som generes i undersøgelsens kvalitative interviews. Det er min undersøgelses præmis, at information om sociale verdener kan opnås ved gennemførelse af kvalitative interviews. Men ud fra min videnskabsteoretiske tilgang kan kvalitative interviews ikke: *'provide the mirror reflection of the social world that positivists strive for, but it may provide acces to the meanings people attribute to their experiences and social world'* (Miller & Glassner 2004:126). Jeg opfatter derfor ikke relationen i interviewet som en subjekt/objekt relation, men som en social interaktion, hvor parternes relation ikke er symmetrisk. Dette har betydning for den viden, der generes i de kvalitative interviews. I forhold til dette lægger jeg mig op af Margaretha Järvinens interaktionistiske forståelse af kvalitative interviews, som er i fin tråd med min undersøgelses videnskabsteoretiske tilgang.

I teksten *'Interview i en interaktionistisk begrebsramme'* udfolder Järvinen et konstruktivistisk-interaktionistisk perspektiv på kvalitative interviewundersøgelser, som er inspireret af symbolsk interaktionisme og etnometodologi (2005). Ifølge etnometodologien skal man som forsker analysere et interview på samme måde som naturligt forekommende interaktion; som et socialt møde (Ibid:28). Ifølge den symbolske interaktionisme kan enhver social begivenhed *'forstås som en proces, hvor de involverede parter passer deres handlinger til hinanden'* (Ibid:27). Dette betyder, at en interviewsituation også handler om sociale strategier. I et interview vil både interviewer og informant forsøge at fremstille et foretrukket selv (Ibid:30). Nogle af mine informanter fortæller i interviewene, at de ikke oplever, at der er forventninger til dem som unge, eller at de ikke bliver påvirket af bestemte idealer til ungdomslivet. De påpeger i den henseende, at de *bare er dem selv og gør deres egne ting*. Det kan tænkes, at de unge her fremstiller et foretrukket selv, og at de gerne vil fremstå som selvstændige unge overfor mig som interviewer. Samtidig vil jeg også forsøge at fremstille mig selv som en interviewer, der har styr på interviewsituationen. Dette har gjort, at der er passager og uklare aspekter, jeg ikke får spurgt ind til, fordi jeg ikke vil fremstå som en interviewer, der er usikker eller ikke forstår, hvad mine informanter fortæller. Järvinens pointe er, at sådanne vilkår ved kvalitative interviews må medtages i en analyse af den viden, som interviewet frembringer (Ibid:45). Det er en præmis som er en del af det empiriske materiale, jeg ønsker at fortolke. Den viden, som interviewet frembringer, er ud fra en interaktionistisk forståelse derfor ikke en neutral observation af den sociale virkelighed.

Min egen rolle som forsker

Et sidste aspekt jeg vil redegøre for i forhold til denne undersøgelses tilgang til kvalitative interviews er min egen rolle som forsker. På baggrund af min hermeneutiske tilgang med fokus på, at jeg som forsker ikke kan sætte min forforståelse i parentes, er jeg synlig i interviewsituationen. Med Kvaales ord vil jeg også forsøge at fortolke under selve interviewet (2005:143; Jørgensen 2008:235). Jeg har derfor i løbet af interviewene i centrale passager fortolket mine informanternes udtalelser og fået dem til at kommentere denne fortolkning. Dette ser jeg også som en form for validering og en kvalitetssikring af interviewet (Kvale 2005:143).

Kontakt til empiri og udvælgelse af informanter

For at besvare min undersøgelses problemformulering ud fra kvalitative interviews har det været nødvendigt at etablere kontakt til unge mennesker, der oplever ensomhed⁴. Da ensomhed er et sårbart emne kan det være vanskeligt at komme i kontakt med unge, der oplever ensomhed. Jeg har derfor kontaktet frivillige projekter i det sociale arbejde i håbet om at nå ensomme unge. Værestedet Ventilen og Samtalegrupper for unge⁵ har meldt positivt tilbage, og de har henholdsvis to og fem unge, som har sagt ja til at blive interviewet. Jeg har fået kontakt til min sidste informant igennem et opslag på en facebookside ved navn Tabu Noa. Siden er startet af to unge piger, som begge har psykiske udfordringer. Det er min erfaring fra Ensom Ung chatten, og som vist i kapitel 1, at psykisk sygdom og ensomhed i flere tilfælde hænger sammen. På baggrund af opslaget har en ung mand sagt ja til at blive interviewet. Geografisk er han placeret i England, så interviewet blev foretaget over skype. Tabel 1 giver et overblik over undersøgelsens informanter.

⁴ For en uddybende beskrivelse af kontakten til empiri se bilag 1.

⁵ Ventilen er en landsdækkende indsats målrettet ensomme unge inden for det frivillige sociale arbejde. Ventilen driver både væresteder, en chatside og laver forskellige artikler omkring unges ensomhed. Ventilen har til formål at hjælpe ensomme unge med at finde vej ind i fællesskabet. Alle Ventilens aktiviteter varetages af frivillige og projektet har eksisteret siden 1999 (www.ventilen.dk).

Samtalegrupper for unge befinder sig ligeledes inden for det frivillige sociale arbejde. Samtalegrupperne drives hovedsageligt af frivillige, men projektet har også tre ansatte. Formålet med projektet er at forebygge og afhjælpe personlige og sociale følger af ensomhed hos unge mellem 13 og 25 år. Samtidig er projektet fokuseret på at hjælpe de unge til at få større selvværd og netværk. Projektet har eksisteret siden 2000 (www.samtalegrupper-odense.dk).

Tabel 1: Overblik over informanter

Navn	Alder	Uddannelse	Boform	Familieform	Projekt
Thomas	27 år	MBA i England	Bor for sig selv i England	Forældre er skilt. Er den ældste i søskendeflokken	Uden for projekt
Matilde	16 år	Erhvervsskole	Bor på skolehjem	Forældre er sammen. Har en lillesøster og en storesøster	Samtalegrupper for unge
Signe	16 år	Social- og sundhedsskole	Bor med begge forældre	Forældre er sammen	Samtalegrupper for unge
Louise	22 år	VUC	Bor med sin far	Forældre er skilt. Har en storebror	Ventilen
Ellen	18 år	HG	Bor med begge forældre	Forældre er sammen. Har to storebrødre og en lillesøster	Ventilen
William	22 år	Venter på at starte på nyt uddannelsesvalg på universitetet	Er lige flyttet hjem til sine forældre igen, efter at have boet for sig selv	Forældre er sammen. Har en lillebror	Samtalegrupper for unge
Majken	18 år	Gymnasium	Bor ved sin venindes forældre	Har været anbragt siden hun var lille. Har kontakt til sine forældre	Samtalegrupper for unge
Cecilie	18 år	HG	Bor med sin mor	Forældre er skilt. Har en søster	Samtalegrupper for unge

I forhold til udvælgelse af mine informanter har jeg gjort brug af strategisk selektion, hvilket vil sige, at jeg vælger personer, som på forskellig vis repræsenterer min undersøgelses fænomen (Olsen 2002:83). Jeg har igennem de førnævnte projekter fundet frem til de otte ovenstående unge, der oplever ensomhed. Jeg betragter de unge som ensomme, fordi de er brugere i projekter, som arbejder med ensomhed. Jeg har medtaget begge køn, da jeg ikke vil fokusere særskilt på enten ensomhed ved unge mænd eller kvinder. Aldersmæssigt er min udvælgelse af unge knyttet til projekternes afgrænsning, hvilket henholdsvis er 13-25 år for samtalegrupperne og 15-25 år for Ventilen. Informanten i England er 27 år, og jeg medtager ham som en del af målgruppen 'ensomme unge'.

Som nævnt i forbindelse med undersøgelsens generaliserbarhed repræsenterer mine informanter højst sandsynlig forholdsvis ressourcerstærke ensomme unge. Samtidig er det unge, som i kraft af deres deltagelse i de nævnte projekter, kan tænkes at være særligt bevidste

omkring deres ensomhed. De mere ressourcetsvage ensomme unge får på baggrund af disse overvejelser ikke mulighed for at blive hørt i mit speciale. Det kan derfor diskuteres, om der har fundet en vis *creaming* sted i udvælgelsen af undersøgelsens informanter. På baggrund af disse overvejelser siger undersøgelsens empiriske materiale noget om oplevelsen af ensomhed i forhold til forventninger til ungdomslivet ud fra unge, der er i gang med at arbejde med deres ensomhed. Det er unge, som beskriver deres oplevelse af ensomhed som *bedre*, end da de først oplevede den, og som er forholdsvis bevidste omkring deres egen situation.

Forberedelse af interviewguide

Før jeg går videre til at reflektere over det at interviewe ensomme unge, vil jeg kort redegøre for forberedelsen af interviewguide, da det giver læseren en indføring i, hvad det empiriske materiale er generet på baggrund af. Som nævnt benytter jeg semistrukturerede interviews med en på forhånd konstrueret interviewguide. Interviewguiden er inddelt i tre forskellige temaer på baggrund af min problemformulering. Disse temaer er henholdsvis *ungdomsliv*, *sociale forventninger og idealer* og *ensomhed* (se bilag 2). På baggrund af min videnskabsteoretiske tilgang opfatter jeg ikke ensomhed som statisk, men som en oplevelse der kan ændre sig i løbet af de unges liv, og som de måske ikke altid har oplevet. Efter interviewets indledende baggrundsspørgsmål har jeg derfor fokus på, at få informanten til at fortælle om sin oplevelse af ensomhed. Jeg ligger mig i dette spørgsmål op af en biografisk narrativ tilgang til interviews, hvor de unges oplevelse af ensomhed bliver sat ind i en bagudrettet fortælling om, hvornår de første gang oplevede ensomheden, og hvordan de vil beskrive den situation (Antoft & Thomsen 2002). Dette gør jeg for at skabe en kontekstualisering for mine informanternes ensomhed og for at få dem til selv at knytte nogle forbindelser i forhold til deres ensomhedsproblematikker.

I forhold til spørgsmålene i interviewguiden er det centralt, at disse *'skal opleves som meningsfulde af informanterne, være relateret til informanternes livsverdener samt være sensitive over for måder, hvorpå informanter erfarer og oplever'* (Olsen 2002:87). For at kunne leve op til dette og for at kunne stille betydningsfulde spørgsmål har jeg tilegnet mig viden omkring min undersøgelses emne samt afprøvet spørgsmålene hos den førnævnte informant, som befinder sig i England. Det har dog vist sig i selve interviewene, at der har været spørgsmål og ord, som nogle af mine yngre informanter ikke har forstået. Det handler

især om spørgsmålene knyttet til sociale forventninger og idealer. Det har vist sig i interviewet, at tanker omkring forventninger og idealer til ungdomslivet i flere tilfælde er fremkommet under spørgsmålene til ungdomslivet frem for, når jeg har spurgt direkte til det. Jeg har derfor justeret antallet af spørgsmål og formuleringer, som knytter sig til temaet om sociale forventninger i løbet af min empiriindsamling.

At interviewe ensomme unge

I forhold til at interviewe ensomme unge og til at reflektere over selve interviewsituationen finder jeg perspektiver fra sensitiv sociologi relevante. Med anvendelse af disse perspektiver vil jeg reflektere over nogle af de udfordringer, jeg er stødt på undervejs i gennemførelsen af de otte interviews.

Sensitiv sociologi har som omdrejningspunkt at indfange udsatte og udstødte menneskers forskellige liv og skæbner *'uden at bidrage yderligere til deres følelse af smerte, marginalisering eller stigmatisering'* (Jacobsen et al. 2002:237). Det sensitive kan fx være temaer, der er omgærdet af tabu i vores samfund i dag. Som vist tidligere er unges ensomhed et tabubelagt emne, og ensomhed kan på baggrund af dette ses som et sensitivt genstandsfelt. Ifølge Jacobsen et al. er det med hensyn til sensitive genstandsfelter centralt at udvikle *en sociologisk situationsfornemmelse*. En sociologisk situationsfornemmelse er en evne eller kompetence, der sørger for, *'at vi forsøger at leve os ind i de mennesker, som vi forsker iblandt og får en fornemmelse for deres verden og de værdier, motiver og logikker, som præger den, uden at vi forsøger at tage deres liv og identitet på os'* (Ibid:251). Ud fra præmissen at ensomhed er et sårbart emne, er det vigtigt at skabe et trygt rum i interviewsituationen, hvor undersøgelsens informanter føler sig sikre nok til at kunne tale åbent om deres oplevelser og tanker. På den anden side pointerer Kvale, at det er vigtigt at undgå, at interviewet udvikler sig til en terapeutisk situation, som interviewereren ikke er i stand til at håndtere (2005:130). For at imødekomme disse aspekter gør jeg det meget klart i starten af interviewet, hvad de unge kan forvente, og hvad interviewet skal bruges til. Samtidig er det også vigtigt at understrege over for de unge, at interviewet bliver behandlet fortroligt. I et af interviewene kan det dog diskuteres om det i en vis passage har haft terapeutisk karakter. For at illustrere dette vil jeg præsentere passagen her. Informanten Thomas har fortalt, at han har været sin daværende kæreste utro, og jeg spørger ind til om det netværk, han har i England, kender til dette:

Thomas: Nej, jeg tror ikke mange af dem forstår det. (...) Jeg har en, jeg kan snakke lidt med det om, og vi har nogle ret gode snakke engang imellem. Men de fleste andre siger bare, at jeg skal... mange af dem jeg har mødt efterfølgende siger bare, at jeg skal glemme det. Men igen der er ret mange af dem, der bare er i starten af 20'erne, så jeg tror ikke helt, de kan sætte sig ind i det.

Interviewer: Nej, det kunne det tyde på, når de siger, at du bare skal glemme det. Det kunne tyde på, at de ikke sådan helt forstår alvoren i det. For det tænker jeg, det kan du vel ikke rigtig.

Thomas: Nej, præcis, så havde jeg nok gjort det.

Interviewer: Ja, og det ville måske heller ikke være så sundt bare at glemme det.

I stedet for at jeg som interviewer spørger ind til, hvorfor han tænker, at mange af hans venner ikke kan sætte sig ind i hans situation, analyserer jeg mere hans udtalelse i en terapeutisk retning. Det kan på baggrund af den sensitive sociologi diskuteres, om jeg i denne passage ikke har udvist den førnævnte sociologiske situationsfølelse, fordi jeg kommer til at tage informantens liv for meget på mig. På den anden side kan det terapeutiske element også være til gavn for mine informanter. Thomas nævner til sidst i interviewet, at det har været grænseoverskridende at blive interviewet, men at det også har været sundt for ham. Det samme peger Signe på, og hun udtaler, at det har været rart at blive interviewet om ensomhed, da hun aldrig har prøvet det før, og at interviewet har lettet hende.

Metodiske overvejelser i forhold til at interviewe over skype

Som nævnt har jeg foretaget et af mine interviews over skype. Jeg vil som en del af mine overvejelser i forhold til selve interviewsituationen kort reflektere over, hvad skype-situationen har betydet for interviewet. Vi anvender video-opkald under interviewet, hvilket giver den bedste illusion om, at vi sidder overfor hinanden som interviewer og informant. Jeg oplever i løbet af interviewet, at skype-situationen gør interviewet mindre formelt, end hvis vi skulle mødes i et værested. Dette kan hænge sammen med, at vi begge er i hjemlige og vante omgivelser. På den anden side kan en ulempe være, at når vi lægger på, er kontakten slut, og der er ikke mulighed for en uformel snak ud af døren efter interviewet, som kan give en god afslutning på et interview med nogle svære emner.

Refleksioner i forhold til den gode informant

En del af metodelitteraturen omhandler refleksioner omkring *den gode informant* (se fx Kvale 2005:150). Sådanne refleksioner har jeg også gjort mig i forhold til denne undersøgelses informanter. I interviewet med informanten Ellen oplever jeg en udfordring i at få hende til at fortælle, og hun svarer ofte med *ja* og *nej*. I løbet af interviewet prøver jeg at få hende til at fortælle mere ved at anvende det metodiske greb *the silent probe*, hvor jeg igennem tavshed opmuntrer informanten til at fortælle mere, uden jeg bryder ind (Bernard 2000:197). Jeg oplever dog ikke, at dette virker efter hensigten. Min oplevelse af Ellens manglende fortællelyst resulterer i, at jeg i visse passager ikke får spurgt uddybende ind, fordi jeg er bange for, at hun kun svarer med enkelte ord. Jeg tænker, at dette kan hænge sammen med, at der under dette interview er en frivillig fra Ventilen til stede⁶. Jeg vil gerne fremstå som en god interviewer overfor den frivillige, hvorfor det påvirker mig, når informanten Ellen ikke svarer på mine spørgsmål med lange udtalelser.

Generelt oplever jeg en bemærkelsesværdig forskel mellem informanterne fra Ventilen og Samtalegrupper for unge. De unge i samtalegrupperne har generelt fortalt mere dybdegående om deres oplevelser og tanker end de unge i Ventilen. Samtidig oplever jeg, at de unge fra samtalegrupperne er mere reflekterende i forhold til deres egen situation end de unge i Ventilen. Dette kan hænge sammen med, at de unge i samtalegrupperne har lært at sætte ord på deres egne tanker igennem samtalegrupperne og derigennem har lært at reflektere over deres egen situation og oplevelse af ensomhed. Et interessant aspekt er, at de to unge i Ventilen har prøvet at blive interviewet flere gange før, hvorimod de unge i samtalegrupperne ikke har prøvet det før. Det kan tænkes, at de unge i Ventilen er blevet vant til at fortælle om deres oplevelse af ensomhed, og det derved er blevet en vane for dem. Et aspekt der kan pege på dette er, at de to unge fra Ventilen er de eneste informanter, som ikke beskriver det som anderledes eller grænseoverskridende at blive interviewet. Tanker omkring *den gode informant* har især påvirket mig i interviewene med de to informanter fra Ventilen. Det påvirker mig i interviewet, at de ikke er så reflekterede og ikke fortæller så meget som de unge fra samtalegrupperne. Dette kan have resulteret i, at jeg i centrale passager ikke får spurgt uddybende ind, fordi jeg forudindtager, at de ikke kan uddybe. Refleksionerne omkring *den gode informant* kan altså være selvforstærkende, hvilket understreger

⁶ Dette har været et ønske fra Ventilens side. Den frivillige fungerer som en form for bisidder, så denne kan være der for de unge, hvis det skulle blive nødvendigt.

Kvales pointe om, at det i sidste ende er interviewerens opgave at motivere informanten og få interviews, der er righoldige på viden (Kvale 2005:150).

Transskribering af interviews

Et sidste aspekt jeg vil redegøre for i forhold til min metodiske fremgangsmåde er min transskriberingsstrategi. På baggrund af min videnskabsteoretiske tilgang ser jeg ikke transskriberingen som grunddata, men som en konstruktion fra en mundtlig til en skriftlig kommunikationsform. Det er derfor ikke muligt at transskribere fuldkommen ordret, og jeg har finpudset sproget i transskriberingen for at yde informanterne retfærdighed (Kvale 2005:163 & 167-173). Jeg ønsker samtidig at være tro mod mine informaners udtalelser, og jeg har derfor ikke ændret meget i transskriberingen og de anvendte citater i analysen. Jeg har ændret mine informaners navne i transskriberingen og derudover ændret stednavne og personnavne, der bliver nævnt i interviewene for at opnå fuld anonymitet for mine informanter.

KAPITEL 3: TEORETISK UDGANGSPUNKT

Inden jeg går til analysen, vil jeg i dette kapitel præsentere undersøgelsens teoretiske udgangspunkt for at tydeliggøre mine indfaldsvinkler til undersøgelsen. Udgangspunktet fungerer som en form for teoretisk forforståelse, som gør, at jeg kan relatere min undersøgelses vidensbidrag til teori på området. Det er ligeledes for at skabe en grundforståelse for det emne, jeg ønsker at undersøge. Afsnittet indeholder en redegørelse for undersøgelsens grundlæggende forståelse af det at være menneske, undersøgelsens teoretiske forståelse af ensomhed og et teoretisk perspektiv henholdsvis på ungdomslivet og venskab.

Vi er sociale væsener

I dette afsnit vil jeg redegøre for undersøgelsens grundlæggende forståelse af mennesket som et socialt væsen. Grunden til at jeg inddrager dette perspektiv er, at der i forståelsen af ensomhed findes en bagvedliggende forståelse af det at være menneske. Vi vil se, at der i flere ensomhedsdefinitioner findes et implicit *bør* i forhold til et menneskes sociale liv. Ifølge Wood er dette *bør* ikke nærmere uddybet og undersøgt i litteraturen om ensomhed, men det henviser til sociale relationer og sociale aktiviteter. Hun fremhæver fx, at det er en social norm, at vigtige helligdage ikke tilbringes alene, og at du i et vestligt samfund i en vis alder har en kæreste (Wood 1986:184-187). Grunden til at dette *bør* er implicit er ifølge Wood, at det knytter sig til selvfølgeligheder og udtalte forventninger til social relationer og sociale aktiviteter (Ibid:189-191). Samtidig ses det, at der findes sociale forventninger til unge mennesker i forhold til deres sociale og vellykkede ungdomsliv, som redegjort for i kapitel 1.

Den grundlæggende forståelse af mennesket som socialt væsen handler om vigtigheden af sociale relationer og social integration både for det enkelte menneske og for samfundet generelt. Denne grundlæggende forståelse deler jeg i undersøgelsen. Jeg opfatter mennesket som et socialt væsen, men jeg forholder mig ikke til, om jeg er enig eller uenig i det førnævnte implicite *bør* i forhold til et menneskes sociale relationer og sociale aktiviteter. Ud fra min problemstilling ønsker jeg i stedet at undersøge, hvordan normativiteten i dette *bør* påvirker unges oplevelse af ensomhed med fokus på sociale forventninger til ungdomslivet.

Flere forskere inden for ensomhedsforskningen fremhæver mennesket som et socialt væsen med fundamentale behov for at knytte bånd til andre (se fx Lasgaard 2007:41; Cacioppo & Patrick 2008; Peplau & Perlman 1982:2). John T. Cacioppo og William Patricks bog '*Loneliness - Human Nature and the Need for Social Connection*' kan ses som ét langt argument for, at vi mennesker har behov for at samles, forbindes og høre til:

We are social mammals, and, all other things being equal, congregating among fellows feels good, and that good feeling undoubtedly amplifies the benefits of other positive experiences (Cacioppo & Patrick 2008:261).

Ifølge Cacioppo er det centralt i anerkendelsen af ensomhed som et socialt problem, at vi forstår, at vi er sociale væsener. Han mener, at videnskaben i for lang tid har været fokuseret på at studere mennesket som et enkelt isoleret individ (Richter 2011). Cacioppo og Patrick advokerer for, at vi får øjnene op for at promovere sammenhæng og sociale relationer som en effektiv løsning af sociale problemer knyttet til ensomhed. De har særligt fokus på helbredsmæssige konsekvenser af ensomhed og argumenterer for, at ensomhed er ligeså skadeligt som rygning (Cacioppo & Patrick 2008:5).

De to amerikanske psykologer Anne Peplau og Daniel Perlman har et lignende perspektiv. De fremhæver studiet af ensomhed som vigtigt, fordi ensomhed sår tvivl om ”helbredet” af vores sociale institutioner: '*Loneliness reflects a breakdown in social interactions*' (Peplau & Perlman 1982:2). Peplau og Perlman udfolder ikke, hvad der er indeholdt i dette dårlige ”helbred”, men de fremhæver, at ensomhed både er en trussel for den enkelte og for samfundet:

Sociology has always seen personal relations as the mortar of society. It is through such relations that people are taught norms that make for smooth social interaction, are assisted in times of trouble and become contributing members to a broader social life. When individuals are alone, they, by definition, do not benefit from social life; when society has made isolated members it is prone to crumble (Ibid:2).

Ensomhed er farligt for et samfunds sociale institutioner, fordi et individ igennem sociale relationer bliver en aktiv del af samfundets sociale liv og indføres i sociale normer. I denne optik er ensomhed et tegn på socialt forfald (Ibid:2). Ensomhed er derfor ikke kun farligt

for vores helbred, men også et problem for sammenhængskraften i samfundet. Social integration og sociale relationer er i disse perspektiver centrale i forhold til at løse og forebygge sociale problemer. Interessen og vigtigheden af sociale relationer ses også blandt politikere og praktikere, som i stigende grad fokuserer på sociale relationers betydning for menneskers mentale sundhed og psykologisk velbefindende (Andersson 1998:264).

Dette fokus ses også i forskellige teorier i det sociale arbejde og vigtigheden af sociale relationer indgår ligeledes i mange trivselsundersøgelser (se fx Aaen & Nielsen 2006; Nielsen et al. 2010). I John Bowlbys tilknytningsteori er et barns basale følelsesmæssige tilknytning til vigtige omsorgspersoner, især moderen, afgørende for barnets trivsel i dets videre liv (1997; 1994). Bowlby fokuserer på individers forskellige uhensigtsmæssige tilknytningmønstre og relaterer disse til tilknytning og relationer i det enkelte individs barndom (Bowlby 1997; Bowlby 1994:133-152). I denne psykodynamiske tilgang til socialt arbejde er sociale relationer en del af opbygningen af et individs personlighedsstruktur. Ifølge Bowlbys tilknytningsteori vil tilknytninger i et barns tidlige barndom være determinerende for senere psykosociale problemer (1994:141). Begivenheder i barndommen er afgørende for et individs videre trivsel, hvilket kan give en forståelse af, at hvis det er gået galt i barndommen, er det vanskeligt at ændre på dette senere i et individs liv. Samtidig understreger Bowlby, at et individ besidder et forandringspotentiale (Ibid:152). Selvom Bowlbys tilknytningsteori i udgangspunktet er deterministisk viser dette fokus på forandring, at Bowlby ser muligheder for udvikling og forandring gennem hele livet.

Relationer er ligeledes centrale inden for interaktionistiske tilgange til socialt arbejde, hvor sociale relationer er selve udgangspunktet for menneskelig handlen. Grundtanken er her, at vi mennesker formes gennem social interaktion (Hutchinson & Oltedal 2006:89-138; Mead 2005; Goffman 1990).

I en del identitetsteori er grundantagelsen også, at vi er sociale væsener. Ligesom inden for interaktionistiske tilgange til socialt arbejde er fokus her, at identitet skabes i samspil med andre. Dette ses fx hos den irske antropolog Richard Jenkins. Ifølge Jenkins er identitetskabelse en tovejs proces; identitet skabes mellem ydre og indre definitioner. Dette betyder, at identitet skal forstås som noget, der skabes og forhandles løbende i samspil mellem individets selvopfattelse, fællesskabets selvopfattelse og andres eksterne kategorisering (Jenkins 1997:52-73).

I forhold til denne undersøgelses problemstilling er præmissen ud fra ovenstående, at vi skaber vores identitet gennem sociale relationer og i interaktion med andre. Ud fra min socialkonstruktivistiske forståelsesramme er fokus ligeledes, at vi internaliserer og fortolker de forståelser, som vi opnår i interaktion med andre mennesker (Burr 1995:7-8). Unge menneskers adfærd og forståelse af sig selv er på baggrund af disse argumentationer knyttet til interaktioner med andre og den sociale verden, som de interagerer med og er medskabere af. Derfor er det relevant at fokusere på, hvilke sociale forventninger ensomme unge oplever, der er til et velfungerende og normalt ungdomsliv i forhold til deres oplevelse af ensomhed. At vi er sociale væsener er en grundforståelse i min undersøgelse med fokus på identitetsskabelse i interaktion med andre mennesker. Derfor lægger jeg mig op ad Woods forståelse af ensomhed i forhold til hendes fokus på sociale forventninger, som vil blive uddybet i de følgende afsnit.

Undersøgelsens teoretiske forståelse af ensomhed

I dette afsnit vil jeg teoretisk redegøre for ensomhed for at skabe en forståelsesramme for specialets problemstilling og videre analyse. Ensomhed er et komplekst og mangefacetteret problem (Lasgaard 2010a:15). Der findes ikke en entydig definition af ensomhed inden for litteraturen og forskningen i emnet, men der er nogle betragtninger omkring ensomhed, som går igen. I den internationale psykologiske forskning i ensomhed er der enighed om tre forhold ved ensomhed. For det første er ensomhed et resultat af mangelfuldheder i et individs sociale relationer. For det andet er ensomhed en subjektiv oplevelse og er ikke synonym med objektiv isolation. For det tredje er ensomhedsoplevelser ubehagelige og negative (Peplau & Perlman 1982:3). Jeg vil i dette afsnit uddybe disse forhold for at indkredse den forståelse af ensomhed, som jeg anvender i specialet. Til sidst i afsnittet inddrager jeg en social tilgang til ensomhed repræsenteret ved Wood for at udfordre den gængse forståelse af ensomhed, som i høj grad er psykologisk domineret.

Ensomhed er ikke det samme som at være alene

Ifølge Lasgaard opstår der ofte misforståelser i debatter omkring ensomhed, fordi der ikke skelnes mellem alenehed og ensomhed (2010a:17-20)⁷. Det at være ensom foregår på et

⁷ Det kan diskuteres om artiklen af Holm, som nævnes i kapitel 1, er et eksempel på dette.

følelsesmæssigt og oplevelsesmæssigt plan. At være alene er et mere objektive fænomen end ensomhed, da det henviser til hvor mange sociale kontakter en person har. Ensomhed henviser derimod til den enkelte persons subjektive oplevelse af disse betingelser (Tobiassen et al. 2003:19-20). Det er vigtigt at skelne mellem ensomhed og alenehed, da et fokus på en persons objektive antal af sociale kontakter ikke indfanger, at en person godt kan føle sig ensom, selvom personen har mange sociale kontakter. Omvendt kan en person godt være alene uden at føle sig ensom. Peplau og Perlman illustrerer dette ved at dele ensomhed op i en kvantitativ og en kvalitativ dimension (1982:4). Den kvantitative dimension betyder, at en person har få eller ingen sociale kontakter. Denne dimension kan ud fra ovenstående skelne henviser til alenehed. Den kvalitative dimension handler om kvaliteten af de relationer, man har, fx at man ikke føler sig rigtig inkluderet i de fællesskaber, man indgår i (Tobiassen et al. 2003:19-20).

Ud fra ovenstående betragtninger ses det, at alenehed indgår i definitionen af ensomhed, men for at forstå ensomhed, er det nødvendigt også at fokusere på en persons subjektive oplevelse af dennes sociale forhold. Begrebsforvirringen mellem alene og ensom kan ifølge Lasgaard resultere i, at ensomhed blandt unge risikerer at blive overset, da de fleste unge mennesker agerer i et miljø præget af sociale kontakter og muligheder (2010a:18). Det er ligeledes vigtigt at skelne mellem alene og ensom, så alenehed ikke problematiseres i sig selv. Disse argumentationer viser, hvorfor det er centralt at tage udgangspunkt i unges egne forståelser. Dette understreger styrken af mit metodemæssige valg af kvalitative interviews i studiet af unges ensomhedsoplevelser.

Hen mod en definition af ensomhed

Inden for ensomhedslitteraturen er der især to tilgange til ensomhed, som er dominerende. Dette er henholdsvis en psykodynamisk eller behovsorienteret tilgang og en kognitiv tilgang. Den første tilgang er hovedsagelig repræsenteret ved den tyske sociolog og ensomhedsforsker Robert S. Weiss. Ifølge Weiss er ensomhed en følge af uopfyldte sociale behov og mangel på intimitet i en persons sociale relationer (1973:17). Den kognitive tilgang har fokus på et individs egen opfattelse og forståelse af dets utilstrækkelige relationer. De førnævnte ensomhedsforskere Peplau og Perlman tilhører denne tilgang og definerer ensomhed som en respons på en diskrepans mellem det ønskede og opnåede niveau af sociale relationer (Peplau & Perlman 1982:8).

De to ovennævnte tilgange gør sig især gældende inden for psykologien. I ensomhedslitteraturen er billedet selvfølgelig mere nuanceret i forhold til teoretiske forståelser af ensomhed, men de to tilgange er præsenteret her for at vise de mest gængse forståelser af ensomhed. For at skabe en skarpere forståelse for den form for ensomhed som jeg anvender i specialet, præsenterer jeg Woods tilgang til ensomhed. Hendes forståelse af ensomhed handler i høj grad om sociale forventninger, hvilket jeg finder særligt relevant for min problemstilling.

Ensomhed er et individs oplevelse af mislykket intersubjektivitet

Ifølge Wood findes der et skjult *bør* i definitionerne af ensomhed, som fokuserer på en diskrepans mellem ønskede og faktiske sociale relationer (1986). Woods perspektiv er særligt interessant for min problemstilling, da fremhævnningen af et skjult *bør* i definitioner af ensomhed peger på nogle bestemte forventninger til et menneskes sociale liv, som nævnt tidligere. Ensomhedsoplevelser hænger i Woods tilgang i høj grad sammen med sociale forventninger. En amerikansk undersøgelse viser fx, at studerende føler sig markant mere ensomme, hvis de er alene en weekendaften end en hverdagsaften (Ibid:187). Wood modsiger ikke direkte de ovennævnte definitioner af ensomhed, men hun integrerer gennem begrebet *intersubjektivitet* et socialt element i definitionen af ensomhed:

Loneliness is the individual experience of failed intersubjectivity, the perception that the degree or type of intersubjectivity is not appropriate for a particular relationship, and, further, that this perception is not shared (Ibid:188).

Wood definerer intersubjektivitet som den gensidige forståelse, som karakteriserer eller stammer fra en interaktion, hvori der er '*phenomenological awareness by social actors of the independent subjective life-world of another*' (Ibid:188). Woods brug af begrebet *phenomenological awareness* peger på, at hun ligger sig op af et fænomenologisk fokus på, at det er muligt for et individ at få adgang til andre menneskers bevidsthed og virkelighed (Jørgensen 2008:228). Woods perspektiv er ligeledes, at der er forskel i graden af denne mulighed for fælles bevidsthedsforståelse. Hun påpeger, at det afhænger af den enkelte person og den enkelte relation i hvor høj grad og i hvilken grad, at et individ ønsker at være forstået og forstå den anden part i relationen (Wood 1986:188-189). Begrebet intersubjektivitet er på baggrund af dette et forholdsvist plastisk og subjektivt begreb. Det afhænger af,

hvilken person og hvilken relation som er omdrejningspunktet for oplevelsen af ensomhed, men som forudsætter en bevidstheds- og forståelsesudveksling.

Ensomhed handler ikke kun om *manglende* intersubjektivitet, men om den enkeltes oplevelse af *mislykket* intersubjektivitet:

Lonelines can be characteristics of an ongoing relationship, (...) or can arise because a particular relationship no longer exists. (...) Or it may occur because there is insufficient total intersubjectivity in one's overall set of relationships, or where there is failure to have at least one relationship in which a person is sufficiently known (Ibid:188).

Som nævnt varierer det fra forskellige relationer, hvad der ligger i den mislykkede intersubjektivitet. Ifølge Wood indfanger denne definition i højere grad individets oplevelser af ensomhed ved at tildele det sociale en mere central plads end andre ensomhedsdefinitioner (Ibid:189). Wood argumenter for, at ensomhed indeholder et paradoks, da det både er et socialt og et ikke-socialt fænomen. Det er ikke-socialt, fordi det er en individuel psykologisk oplevelse. På den anden side er ensomhed et socialt fænomen, da oplevelsen henviser til en fælles social forståelse af, hvad der er muligt og forventeligt i forskellige sociale relationer (Ibid).

Denne forståelse af ensomhed giver plads til, at vi kan forstå ensomhed på forskellige måder i forskellige grupper (Ibid:190). Dette betyder fx, at vi kan forstå ensomhed forskelligt alt efter om det er unge eller ældre, der er i fokus. Wood pointerer, at unge mennesker ikke forventes at være ensomme (Ibid:198). Dette kan pege på, at der er særlige ting på spil i forhold til sociale forventninger, når det drejer sig om unge mennesker.

Teoretisk perspektiv på ungdomslivet

Jeg har i kapitel 1 berørt aspekter ved ungdomslivet, som kan have betydning for unges ensomhed. Jeg vil i dette afsnit uddybe disse aspekter ud fra teorier omkring ungdomslivet og de unges udfordringer i dag. Dette danner grundlag for min indfaldsvinkel til mine interviews og vil blive anvendt i specialets analyse. De teoretiske tekster, jeg primært anvender, er *'Ambivalenser og Mangfoldighed'* af Ziehe (1989) og *'De unges udfordringer: nutidens krav til ungdommen'* af Birgitte Simonsen (2002).

De præsenterede perspektiver i dette afsnit med fokus på samfundsmæssige ændringer i senmoderniteten og den øgede refleksivitet kobler sig især til Giddens teori omkring overgangen til senmoderniteten fra 1960erne og frem (1994). De udviklinger, som Ziehe betegner den kulturelle frisættelse, beskrives af Giddens som overgangen til senmoderniteten (Simonsen 2002:30). Grunden til at jeg anvender Simonsen og Ziehes perspektiver er, at de specifikt knytter de samfundsmæssige ændringer til ungdomslivet. Jeg nævner Giddens for at gøre læseren opmærksom på, hvilken samfundsforståelse ændringerne kobler sig til, men vil ikke gå nærmere ind i Giddens teori om senmodernitet og det moderne menneske.

For overhovedet at tale om ungdomslivet er det relevant at se på, hvordan denne fase historisk set er kommet i fokus. Simonsen fremhæver, at forestillingen om en ungdomsfase mellem barndom og voksenlivet er noget, der er knyttet til senmoderniteten. Ungdomsfasen adskiller sig fra barndommen og voksenlivet ved ikke at være naturgivet og selvfølgelig, men mere kræver en refleksivitet, *'dvs. at man kan tænke sig om, mærke hvad der er det rigtige, planlægge og ændre sine planer og ubevidste overvejelser'* (Simonsen 2002:29). Ifølge Ziehe skaber denne refleksivitet både valgmuligheder og præstationspres for de unge. Flere og flere livsområder er blevet disponible, hvilket betyder, at nærmest alt kan formes og blive til et projekt for de unge. Samtidig er der ud fra refleksiviteten et stort pres på de unge for at træffe de rigtige valg i et ungdomsliv, der byder på en frihed med mulighed for at tilrettelægge ens liv og ændre kurs hen ad vejen. Præstationspresset består i høj grad i, at det er op til den unge selv at foretage et valg iblandt de næsten grænseløse valgmuligheder (Ibid:32; Ziehe 1989:11-24). Illeris et al. illustrerer præstationspresset på følgende måde:

Der er ingen vej udenom, det drejer sig om dit liv og din lykke. Det kan blive helt fantastisk, du ser hver dag strålende eksempler i blade og tv på unge succeshistorier. Det kan også blive dig, lykken ligger lige om hjørnet, men samtidig er den næsten umulig at indfange, og du er selv ansvarlig, det er dig selv det kommer an på, du må lære at vælge det rigtige! (Illeris et al. 2002:41).

På baggrund af det ovenstående fremhæver Simonsen ungdomslivet som en potentiel kritisk fase i dag. Dette hænger i høj grad sammen med, at når de unge foretager sig valg

iblandt de næsten grænseløse muligheder står de altid overfor, at de kunne have valgt anderledes. Samtidig oplever de unge forkerte valg og manglende succes som selvforskyldte:

Der opleves ingen ydre bånd, der binder, så det er jo kun dig selv, der kan kvaje dig, der er ingen andre at skyde skylden eller forklaringen på, du har alle chancer, og det gælder bare om at gribe dem (Simonsen 2002:32).

Grunden til denne ændring skal findes i, hvad Ziehe betegner *den kulturelle frisættelse* (Ziehe & Stubenrauch 2008). Samfundsmæssige ændringer har ført til frisættelse af tradition og normer for individet, hvilket betyder, at der ikke findes nogen normalbiografi for den enkelte. Når unge står overfor valgmuligheder med hensyn til uddannelse, arbejde, familie, hjem og andre livsområder kræver det derfor en del identitetsarbejde (Simonsen 2002:32). På baggrund af min undersøgelses videnskabsteoretiske tilgang opfatter jeg ikke menneskets udvikling som statisk, og som noget der kun foregår i ungdomslivet. Men ud fra ovenstående teoretiske forståelse af ungdomslivet er der nogle vilkår, som gør sig særligt gældende i denne fase. Konkret stiller ungdomslivet de unge overfor en form for frigørelse fra forældrene, hvor de unges socialitet og sociale relationer mere søges blandt jævnaldrende. Dette betyder, at nye og eksisterende sociale relationer og fællesskaber skal etableres og videreføres, hvilket kan være skrøbeligt for de unge. Samtidig er det en fase, hvor valg i forhold til social omgangskreds, uddannelse, bolig og livsstil fremstår som afgørende for den enkelte unges tilværelse og selvopfattelse (Illeris et al. 2002:23 & 40-41).

I forhold til unges ensomhed er det min tanke, at disse tendenser for unge i dag kan have betydning for deres oplevelse af ensomhed. Hvordan de mange valgmuligheder og frygten for at blive mislykket påvirker de unges oplevelse af ensomhed er noget, jeg ønsker at undersøge. Som nævnt i metodekapitlet har jeg derfor valgt at have et tema om ungdomsliv i min interviewguide.

En sociologisk forståelse af venskab

Et sidste teoretisk perspektiv, jeg ønsker at præsentere, er den engelske sociolog Ray Pahl's teori omkring venskab (2000). Grunden til at jeg tager dette perspektiv med er, at det kan kobles til det ovenstående fokus på, at ungdomslivet er en fase hvor sociale relationer og fællesskaber skal etableres og videreføres. I denne etablering kan venskab være et centralt

omdrejningspunkt for unge mennesker. Pahls fokus er ikke specifikt på ungdomslivet, men han fremhæver, at venskab især er vigtigt for unge i forhold til social støtte og selvidentitet. Pahls perspektiv er i tråd med undersøgelsens fokus på, at vi er sociale væsener, da han understreger, at venskab kan ses som en social lim i vor tids samfund (Ibid:1). Samtidig er Pahls teoretiske perspektiv relevant i forhold til undersøgelsens socialkonstruktivistiske forståelsesramme. Han understreger at for at forstå venskab, er det centralt at fokusere på, at de selvfølgeligheder, vi deler omkring venskab, ikke er universelle (Ibid:1). Venskab har mange mulige betydninger, hvilket er i tråd med denne undersøgelses forståelsesramme.

Pahls tilgang er, at det er vigtigt at betragte venskab i en social og kulturel kontekst, da betydningen og indholdet af venskab er flygtig (Ibid). I forhold til vor tids samfund er Pahls perspektiv i tråd med Ziehes fokus på en kulturel frisættelse. Pahl fremhæver, at venskab bliver mere centralt som social lim i et samfund, hvor traditionelle former for social lim såsom familie får mindre betydning (Ibid:11). Ifølge Pahl er der to overordnede grunde til, at venskab og venner har en særlig vigtighed i nutidens samfund. For det første har venner overtaget praktiske og sociale funktioner, som familien før udfyldte. For det andet ser han en ændret betydning af venskab. Vores forståelser af, hvad der udgør *en god ven*, *en tæt ven* og *en bedste ven* begynder at ændre sig, og Pahl tilføjer, at han ser stigende forventninger og forhåbninger til relationen ven og venskab (Ibid:8-11).

I forhold til relationen ven fremhæver Pahl samtidig:

We choose our friends and reciprocally they choose us, although the relative balance of commitment and affect may not be known by either actor in the dyad (Ibid:13).

Der findes ikke en enighed og nogle standarder for, hvad der udgør en god ven, og denne relation kan ifølge Pahl fortolkes på mange måder. Der er en reciprocitet i det gensidige valg af venskab, men balancen i indholdet er nødvendigvis ikke forstået af begge parter i relationen. Valgmuligheden som citatet illustrerer er ligeledes en af grundene til, at venskab har fået en fremtrædende betydning ifølge Pahl. I en tid hvor individualisme og valgfrihed er i fokus, fremstår venskabet som en arketype på en valgbaseret social relation (Ibid:171). Valgfriheden har sin begrænsning i forhold til, at et venskab skal vælges gensidigt af begge parter. I forhold til graden af gensidighed og den ændrede betydning af relationen ven og venskab præsenterer Pahl filosofen Aristoteles tre forskellige former for venskab. Jeg vil

nævne de tre forskellige, men hovedsagelig fokusere på det tredje form for venskab, da jeg vil anvende dette i specialets analyse.

Aristoteles skelner mellem *friends of utility*, *friends of pleasure* og *friends of virtue*. Pahl tilføjer, at: '*According to him, it is only the last that establishes a relationship between whole persons*' (Ibid:21). Ifølge Aristoteles er det tredje venskab det rene og ideelle venskab, som har værdi i sig selv. En ven i dette venskab er ens andet selv og ved at kende denne person, kender man ligeledes sig selv (Ibid:21-22). Det rene og ideelle venskab er ligeledes et kommunikativt venskab, som er baseret på en dyb forståelse: '*Each grows and flourishes because of the other in a spirit of mutual awareness*' (Ibid:77-86). Pahl diskuterer det ideelle venskab og fremhæver, at det er en smule for statisk og passivt. Pahl understreger, at hvad vi som mennesker giver tilbage til en ven ikke er en direkte refleksion, men en fortolkning. Venskab er ifølge Pahl en dynamisk og skabende proces (Ibid:82).

Et sidste aspekt, jeg ønsker at fremhæve i forhold til venskab, er *the secret view of friendship*, som Pahl præsenterer i sammenhæng med Aristoteles rene og ideelle venskab. Ifølge denne forståelse er det afsløring af hemmeligheder, som cementerer de bånd af tillid og intimitet, som eksisterer imellem tætte venner. Pahl uddyber: '*By sharing secrets we make ourselves vulnerable to the other, which is a sign of trust and probably affection*' (Ibid:82-83). Denne forståelse kan med fordel anvendes i sammenhæng med Woods definition af ensomhed. Ved at koble Woods fokus på, at ensomhed er en oplevelse af mislykket intersubjektivitet og denne forståelse af venskab, er det muligt at fortolke mislykket intersubjektivitet som en manglende deling af hemmeligheder. Hvis et individ oplever, at han eller hun ikke kan dele det mest hemmelige og intime, risikerer det ud fra Woods ensomhedsteori at opleve ensomhed.

Opsamling

Inden jeg går videre til analysen, vil jeg lave en kort opsamling af ovenstående præsenterede teorier ud fra hvilke definitioner og begreber, som jeg vil anvende i analysen. Som nævnt i undersøgelsens problemfelt anvender jeg Woods definition af ensomhed. I undersøgelsens analyse vil jeg anvende Woods teoretiske forståelse af ensomhed for at analysere, hvorvidt informanternes ensomhed kan fortolkes som en oplevelse af mislykket intersubjektivitet. Dette gør jeg, fordi Wood fremhæver, at en oplevelse af ikke at kunne leve op til sociale forventninger kun vil blive fortolket som ensomhed, når oplevelsen involverer mis-

lykket intersubjektivitet (1986:189). I forhold til informanternes ensomhedsoplevelse vil jeg ligeledes inddrage Bowlbys tilknytningsteori, da der er fund i mine interviews, som peger på, at barndomsoplevelser kan have betydning for de unges ensomhed. Jeg anvender ikke Bowlbys tilknytningsteori analytisk på samme måde som Wood, men jeg medtager hans teori for at åbne for andre relevante perspektiver samt for at udfordre min forforståelse.

Inden for det præsenterede teoretiske perspektiv på ungdomslivet vil jeg i analysen anvende Ziehes begreb om den kulturelle frisættelse. Dette gør jeg, fordi jeg ønsker at fokusere på, hvordan de mange valg og fiaskoen ved ikke at lykkes i høj grad også gælder sociale forhold. Ud fra dette perspektiv fokuserer jeg på, at ungdomslivet er en potentiel kritisk fase, som Simonsen fremhæver. Den præsenterede sociologiske forståelse af venskab vil jeg i analysen bruge i sammenhæng med Woods ensomhedsteori. Pahls definition af venskab som et flertydigt og flygtigt fænomen og Aristoteles begreb om det ideelle venskab kan udfolde, hvad der for undersøgelsens informanter kan være indeholdt i en mislykket intersubjektivitet.

KAPITEL 4: ANALYSE

De følgende afsnit udgør undersøgelsens analyse af, hvilke sociale forventninger ensomme unge oplever til et velfungerende og normalt ungdomsliv, og hvordan disse forventninger påvirker deres oplevelse af ensomhed. Inden jeg går til selve analysen, vil jeg redegøre for min analysestrategi og analysens struktur. I denne redegørelse er det mit sigte at fintune læserens forventninger til analysen og hvilken fremgangsmåde, jeg har anvendt i min interviewanalyse. Undersøgelsens adaptive vægtning af empiri og teori, som præsenteret i metodekapitlet, vil også blive forfulgt i undersøgelsens analysestrategi.

Analysestrategi

Min problemformulering er todelt, og jeg betragter forholdet mellem de to dele dialektisk. Tanken er, at sociale forventninger til ungdomslivet har betydning for de unges oplevelse af ensomhed. Dette er også præmissen i Woods tilgang til ensomhed, som jeg anvender i specialet. På baggrund af problemformuleringens dialektiske forhold mellem dets to dele og min anvendelse af Woods ensomhedsteori kan jeg derfor ikke forstå ensomhed uden at forstå sociale forventninger og omvendt. Undersøgelsens analyse er derfor struktureret omkring temaer, hvor dette dialektiske forhold for undersøgelsens informanter er centrale. Fortolkninger af sociale forventningers betydning for de unges oplevelse af ensomhed vil derfor være gennemgående i temaerne i analysen.

Min analysestrategi vil tage udgangspunkt i en hermeneutisk optik, og analysen vil derfor være styret af min fortolkning og forforståelse. Min adaptive tilgang kommer i analysen til udtryk i, at jeg er sensitiv over for den empiriske viden, som er generet i mine interviews. Dette betyder, at mit teorivalg udvides og udfoldes i løbet af analysen på baggrund af undersøgelsens empiriske fund. Samtidig vil jeg anvende teori, som empirien tilpasses for at udfolde empirien og få en teoretisk begrundet forståelse for undersøgelsens problemstilling.

I forhold til selve interviewanalysen har jeg først analyseret interviewene hver for sig for at finde temaer i de enkelte interviews. Herefter har jeg sammenholdt disse temaer for at undersøge hvilke temaer, der er gennemgående og fremstående i interviewene samlet set. Den sidste analyseproces har været at finde udtalelser og fortællinger, som kan illustrere og

sandsynliggøre de fundne temaer. Jeg har også medtaget udtalelser, som kan være modsigende i forhold til fortolkningen for at diskutere andre mulige analytiske slutninger.

Analysens struktur

Det første afsnit i analysen er en beskrivelse af undersøgelsens informanter. Jeg præsenterer heri centrale aspekter i de unges liv, som er vigtige at kende til for at forstå deres oplevelse med ensomhed og sociale forventninger til et velfungerende og normalt ungdomsliv.

Herefter er analysen bygget op omkring tre temaer, der besvarer min undersøgelses problemformulering. Temaerne er følgende 1) *Udfordringer i livet og svær opvækst*, 2) *Tøj, udseende og alkoholbrug* og 3) *Socialitet og venskab*. Undersøgelsens empiri viser, at informanterne oplever sig anderledes end andre unge ud fra disse temaer. Grundene til, at de føler sig anderledes, er særligt afstedkommet af informanternes forståelse af andre unge. Dette er i tråd med undersøgelsens teoretiske forståelsesramme med fokus på, at identitet skabes i samspil med andre og i en dialektisk proces mellem ydre og indre definitioner.

Tema 1: Udfordringer i livet og svær opvækst

Det første analysetema handler om, hvordan flere af informanterne føler sig anderledes, fordi de oplever at have haft en sværere opvækst eller flere udfordringer i livet end andre unge. En svær opvækst henviser til forældres skilsmisse og anbringelse på institution som lille. Udfordringer i livet henviser til personlige problemer og generel modstand i livet. I temaet vil vi se, hvordan flere af informanterne oplever forventninger til, at et uproblematisk ungdomsliv er normen. Dette påvirker informanternes oplevelse af, at andre unge ikke vil kunne forstå deres svære oplevelser.

Tema 2: Tøj, udseende og alkoholbrug

I andet analysetema fokuserer jeg på, at flere af informanterne oplever snævre forventninger til, hvordan man skal se ud som ung, og hvilke sociale aktiviteter man skal deltage i for at passe ind. Disse forventninger knytter sig til tøjstil, kropsligt udseende og alkoholbrug blandt unge. Vi vil se, at især oplevede forventninger til alkoholbrug i sociale sammenhænge påvirker informanternes oplevelse af ensomhed og mulighed for at integrere sig socialt.

Tema 3: Socialitet og venskab

Analysens sidste tema fokuserer på socialitet i bred forstand og på informanternes oplevede forventninger til, hvad der udgør et venskab som ung. I begrebet socialitet er der både indeholdt sociale relationer, sociale fællesskaber og sociale sammenhænge. I temaet vil vi se, at

flere af informanterne oplever forventninger til, hvordan man skal være social som ung. De oplever samtidig, at de ikke lever op til disse forventninger, hvilket både påvirker deres følelse af at være anderledes og deres oplevelse af ensomhed. Afsnittet viser ligeledes, hvordan de mange muligheder, som det senmoderne samfund tilbyder unge i forhold til at forme deres eget liv, også skaber forventninger til unges sociale forhold.

Som nævnt i metodekapitlet præsenterer jeg i starten af hvert tema faktuelle aspekter relateret til temaet. Dette gør jeg for at vise, hvordan de unges forestillinger og oplevede sociale forventninger relaterer sig til faktuelle forhold i Danmark. På den måde får vi en viden om, hvilken samfundsmæssig referenceramme og kontekst, som undersøgelsens informanter udtaler sig i. De faktuelle aspekter er forskellig kvantitativ data henholdsvis fra Danmarks Statistik og resultater fra landsdækkende spørgeskemaundersøgelser. De enkelte undersøgelser bliver præsenteret under temaerne. Der findes ikke i ligeså høj grad kvantitativ data om socialitet som ved de to første temaer. Mit fokus er derfor i dette tema på unges sociale kontakt, da det kan fortælle noget om, i hvilket omfang unge er sammen.

Beskrivelse af undersøgelsens informanter

Inden jeg går til selve analysen vil jeg i dette afsnit beskrive undersøgelsens otte informanter. Beskrivelsen består af aspekter som er centrale at kende til for at forstå mine informanters udtalelser og oplevelser med ensomhed og sociale forventninger til ungdomslivet. Afsnittet fungerer derfor som en kontekst for den videre fortolkning. Beskrivelsen er bygget op som en fortælling om hver enkelt informant for at illustrere informanternes særegenhed. Selvom de alle oplever ensomhed, og selvom der er temaer og vilkår, som går igen ved de otte informanter, har de også hver især deres egen fortælling. For at få en vis overensstemmelse i fortællingernes struktur er de bygget op omkring henholdsvis *familie og opvækst, fremtidsdrømme, sociale fællesskaber og relationer* samt *udfordringer i livet*.

Thomas

Thomas er 27 år og vokset op i en familie med få økonomiske midler. Hans forældre bliver skilt, da han er et år gammel, og inden han er fyldt 17 år, er han flyttet 20 gange. Han bor ved sin mor, indtil han som 17-årig flytter hjemmefra. Moderen gør sit bedste for, at Thomas og hans søskende ikke skal opdage, at de er fattige, men som teenager begynder han at opleve, at hans klassekammerater har flere materielle goder, end han har. På trods af disse vilkår har Thomas opvækst været fyldt med kærlighed. Han drømmer om at etablere en god tilværelse og klare sig godt på universitetet.

Thomas bor på nuværende tidspunkt i England, og de fleste af hans venner befinder sig i Danmark. Han er ved at komme sig over en svær depression, og før han begyndte på medicin oplevede han hukommelsestab, og han kunne samtidig ikke mærke sine følelser. Oplevelsen med depressionen er et centralt omdrejningspunkt i Thomas fortælling om sig selv og sin ensomhed⁸. Han fortæller, at da han begynder på medicinen, og han igen kan mærke sine følelser, oplever han, at det er for voldsomt for ham at være i store sociale sammenhænge. Han har tidligere haft det fint med at være alene, men efter han er begyndt at kunne mærke sine følelser igen, fortolker han sine sociale forhold anderledes, og han oplever det smerteligt og negativt at være for sig selv.

⁸ Inden for ensomhedslitteraturen er der diskussioner omkring ensomhed som en følelse (se fx Wood 1986). Jeg går ikke ind i denne diskussion i mit speciale, men betragter ensomhed som en oplevelse, også selvom ensomheden for Thomas i høj grad er knyttet til en følelse i sammenhæng med hans depression.

Matilde

Matilde er 16 år og opvokset med sine forældre og to søskende. Hun fortæller forholdsvis kort tid inde i interviewet, at hun ikke kan lide sine forældre. Det er ikke noget hendes forældre er klar over, og for Matilde er det kun envejs, at hun ikke bryder sig om sine forældre. Hun kan ikke lide sine forældre som mennesker og er træt af, at de behandler hende som et lille barn. Matilde tænker, at hun er unormal, fordi hun ikke kan lide sine forældre, da det for Matilde er en forventning, at du kan lide din familie. På trods af disse omstændigheder er der ikke noget i interviewet, der indikerer, at der er sket ting i Matildes opvækst, som har påvirket forholdet til forældrene.

Matilde læser til multimedie-animator på en erhvervsskole, og hun drømmer om at blive *concept artist*. På erhvervsskolen bliver Matilde for første gang i sit liv en del af et interessefællesskab, som anerkender hende for hendes evner indenfor animering og computerspil. Igennem folkeskolen har hun følt sig anderledes og beskriver, at hun har været en del af '*etc.-gruppen*', som er en form for restgruppe i en klasse bestående af de elever, som ikke rigtig hører til nogen steder. Matilde fortæller, at hun ikke bryder sig om jævnaldrende unge, fordi hun synes, at de er barnlige og hysteriske. I folkeskolen får hun en depression, og hun forklarer det selv med, at hun var iblandt mennesker, hun ikke kunne holde ud. Da hun er på efterskole, forsøger hun at begå selvmord, og hun begynder herefter i samtalegrupperne. Hun har været i samtalegrupperne i lidt over et halvt år.

Signe

Signe taler ikke særlig meget om sin opvækst i løbet af interviewet, men interviewet kan fortælle noget om relationen til hendes forældre. Hun er 16 år og bor sammen med begge forældre. Hun har tidligere oplevet, at det har været vanskeligt at tale med især sin mor om problemer. Signe er ofte ked af det og kan derfor ikke altid komme i skole. Moren er af den opfattelse, at hvis du har startet noget, så gør du det også færdigt, og dette kan Signe især mærke i forhold til at gå i skole og tage en uddannelse. Signe er inden for den seneste tid begyndt at tale bedre med sin mor, når hun er ked af det, og det er en stor lettelse for hende. Signe drømmer om at få et fritidsjob, så hun kan opbygge erfaring, inden hun skal have et '*voksenjob*'. Men hun har ikke mulighed for at have et job, da hun synes, at hendes sindstilstand er for skrøbelig til at passe et fast job. På grund af mobning i folkeskolen har hun svært ved at stole på andre mennesker. Det er ligeledes i denne sammenhæng i folkeskolen,

at Signe begynder at opleve ensomheden. På grund af mobning begynder hun at trække sig fra sociale sammenhænge og de andre klassekammerater. Signe er i dag en del af et fællesskab i samtalegrupperne, hvor hun er kommet i lidt over et halvt år. Hun har et par venner fra skolen, men det er sjældent, hun tilbringer tid med dem udover skolen.

Louise

Louises forældre er skilt, og hun bor sammen med sin far. Louise er 22 år, og hun vil gerne finde en lejlighed, da hun synes det er på tide, at hun flytter hjemmefra. Hun har en fortro- lighed med sin mor, men hun føler ikke, at hun snakker så godt med sin far. Louises store drøm er at få en studentereksamen, men det er en drøm, som hun ikke har mulighed for at udleve, hvilket gør hende ked af det:

Jeg har faktisk altid hadet studenterne, fordi det der med, at de kører rundt og jubler og er glade og sådan noget. Det har jeg altid godt kunne tænke mig, men nu hvor jeg har det der niende klasse, så tænker jeg bare, det her, det kommer jeg aldrig nogensinde igennem. Så vender det negative igen, øhm, jeg har svært ved at se positivt på tingene. Så kan man ikke noget, så duer man ikke til noget, så får man aldrig en niende klasse, så ender du som en eller anden rengøringskone i stedet for det, du egentlig bare har drømt om.

Hendes drøm om en studentereksamen manifesterer sig i de jublende studenter. Louise er ordblind, og hun føler derfor ikke, at hun kan klare en studentereksamen. Hun er på tids- punktet for interviewet i gang med at tage niende klasse på VUC.

Hun har flere gode venner fra Ventilen, sin efterskole og en husholdningsskole, som hun gik på inden efterskolen. Hun sætter stor pris på fællesskabet i klassen på VUC og i Venti- len, hvor hun er kommet i fire år. Louises sociale situation adskiller sig i dag fra hendes oplevelse i folkeskolen, hvor hun på grund af mobning ikke havde lyst til at være sammen med andre. På trods af ændringen i hendes sociale situation oplever hun i dag ensomheden engang imellem.

Ellen

Ellen er 18 år og bor med begge forældre og en lillesøster. Hun kan godt lide at tilbringe tid sammen med sin familie, og hun føler, at hun er fortrolig med sin mor og søster. Hun drømmer om at komme ind i politiet, men det mener hun ikke, at hun kan, fordi hun ikke kan gennemføre en gymnasial uddannelse, da hun ikke er god til matematik. Hun er irriteret over, at hun må skubbe denne drøm væk, men fokuserer i stedet på ting, hun er god til.

Hun oplever en stor forskel på fællesskabet i folkeskolen og fællesskabet i Ventilen, som hun har været en del af i to år. I folkeskolen var Ellen ikke en del af noget fællesskab. Hun følte sig anderledes, fordi hun ikke var social og udadvendt, som hun oplevede, at andre unge var. Ventilen udgør et fællesskab, hvor alle er inkluderet, modsat folkeskolen hvor klikker begyndte at blive dannet omkring sjette klasse. I denne klikedannelse blev Ellen ikke medtaget, og hun følte ikke, at hun hørte til nogen steder. Modsat oplevelsen i folkeskolen føler Ellen, at hun bliver medregnet i det sociale fællesskab i skolen, og hun har både gode venner fra skolen og fra Ventilen.

William

William er ud af en religiøs slægt og har gået på en religiøs skole indtil ottende klasse. Han er 22 år og opvokset med begge forældre og en lillebror. Han er opdraget med religiøse værdier, og han fortæller, at hans opvækst har været præget af struktur og faste regler for, hvad der er tilladt, og hvad der ikke er tilladt.

I slutningen af ottende klasse flytter familien til en ny by, og William starter på en almindelig folkeskole. Denne flytning har stor betydning for William og får konsekvenser for hans sociale liv. Det er nyt for William at komme i en klasse, hvor de har drukket siden sjette klasse. William fortæller om skoleskiftet som et vendepunkt i sit liv:

Altså først og fremmest så isolerede jeg mig meget. Jeg er gået fra at være sådan rimelig udadvendt og social og med mange aktiviteter. Så blev jeg jamen ja stille og meget introvert, eller hvad man siger, indadvendt. Jamen det begyndte måske også at få indflydelse på mine interesserer. Altså i NN-by var jeg en langhåret gut i sort tøj med nitter og spillede dødsmetal og sådan noget. (...) På en eller anden måde gjorde det mig også mere moden, tror jeg, men altså jeg begyndte så og læse, det havde jeg ikke rigtig

været interesseret i før. Men altså jeg blev tvunget ud i en eller anden form for selvfor-
dybelse, tror jeg og refleksioner. Altså det fyldte mig jo meget dengang, at jeg kunne
ikke forstå, hvorfor jeg på en eller anden måde i hvert fald følte mig anderledes, og jeg
ikke kunne få kontakt.

William drømmer om at få et band, men som han selv siger, så forudsætter det, at han får et
netværk. Han er en del af et fællesskab i samtalegrupperne, hvor han er kommet i fire år.
William har på en måde accepteret sin ensomhed og sin mangel på et socialt netværk som
et vilkår og en udfordring ved sit liv ligesom andre menneskers vanskeligheder. Nogle gan-
ge tænker William, at han er låst fast i denne situation, men oftest tænker han, at det er no-
get, som skal overvindes.

Majken

Majken har som lille været anbragt på en institution, men har i dag kontakt til sine forældre.
Hun er 18 år gammel og bor på nuværende tidspunkt ved sin venindes forældre. Hun ser
sine forældre indimellem, men føler sig ikke fortrolig med dem. Hun har haft en svær op-
vækst, og hun vil gerne bearbejde de oplevelser, hun har haft, så det forhåbentlig betyder, at
hun får en god fremtid. Majken drømmer om at få en god uddannelse, et godt job og en god
fremtid.

Majken er en del af et fællesskab i samtalegrupperne og i hendes klasse på gymnasiet, men
hun oplever en forskel på disse to fællesskaber. Hun er kommet i samtalegrupperne i to
måneder, og for Majken er det et åbent fællesskab, hvor hun kan dele svære ting med de
andre unge i gruppen uden, at det får konsekvenser for deres relation. Fællesskabet i skolen
er mere anspændt, og Majken er bange for at blive lukket ude, hvis hun fortæller sine ven-
ner i skolen om sin svære opvækst. Majken er udfordret af sin fortid, da hun har svært ved
at forlige sig med den. Hun ønsker ikke at uddybe, hvad hun har oplevet af svære ting i sin
barndom og i løbet af sin opvækst. Majkens opvækst har betydning for hendes oplevelse af
ensomhed, og hun nævner en særlig begivenhed for at illustrere, hvornår hun første gang
oplever ensomheden. Hun fortæller:

Det har nok været i starten af børnehaveklassen, hvor jeg var det eneste barn i klassen
som ikke havde sine forældre med. Der følte jeg mig ret ensom, fordi jeg følte, at jeg
ikke hørte til og sådan, så det er nok der, det startede.

Hun fortæller, at hun boede på institution på dette tidspunkt, og hendes forældre var ikke blevet informeret om skolestarten. Situationen på første skoledag har betydning for hende op igennem folkeskolen. Hun fortæller, at hun hurtigt begyndte at trække sig og følte sig som *'en brik udenfor'*.

Cecilie

Cecilies forældre bliver skilt, da hun er otte år gammel, og det er en svær skilsmisse. I forbindelse med skilsmissen oplever hun, at hun bliver efterladt alene, og der er ikke rigtig nogen, der tager sig af hende og hendes søster. Hun fortæller, at hun begynder at trække sig fra sociale sammenhænge og andre mennesker, og forældrenes skilsmisse er ifølge Cecilie grunden til, at hun begynder at opleve sig ensom.

Hun er 18 år og bor i dag ved sin mor, men har svært ved at stole på andre mennesker. Hun har oplevet nogle svære ting i sin opvækst, men ønsker ikke at uddybe, hvad de indebærer. Hun begrundet blandt andet dette med, at *'det virkelig kan bryde din hverdag på et minut'*, hvis hun uddyber de svære oplevelser i sin opvækst. Hun fortæller ligeledes, at det er tragiske ting, hun har oplevet.

Cecilie drømmer om at blive konditor, men det er vanskeligt at finde en ren konditor elevplads, fortæller hun. Hun befinder sig oftest på sit værelse alene, hvis ikke hun er sammen med sin tætte veninde, som hun har kendt siden forældrenes skilsmisse. Cecilie er en del af et fællesskab i samtalegrupperne, hvor hun har været i lidt over et halvt år.

Opsamling

Undtagen informanten William er alle undersøgelsens informanter på tidspunktet for interviewet under uddannelse. William venter som nævnt i metodeafsnittet på at starte på en ny uddannelse til sommer. Der er en overvægt af piger blandt informanterne. Inden for ensomhedsforskningen er der fokus på, at drenge er mindre tilbøjelige til at angive, at de oplever ensomhed (Lasgaard 2010b:41). På den anden side påpeger Lasgaard, at der er ligeså mange drenge som piger på de mødesteder, som tager imod ensomme unge (Ibid:42). I samtalegruppernes årsberetning fra 2012 beretter de om en kønsfordeling på 34% drenge og 66% piger (Samtalegrupper for unge 2013). I Ventilen er der mere ligevægt mellem drenge og piger, som stemmer overens med Lasgaards anden pointe (www.ventilen.dk). Det kan der-

for hænge sammen med projekternes forskellige udformning, at der er en overvægt af piger i mit empiriske materiale. De fleste af undersøgelsens informanter bor hjemme enten med begge forældre eller én af dem. Informanterne er forholdsvis ligeligt fordelt med hensyn til, om forældrene er sammen eller skilt.

I forhold til en gruppering af undersøgelsens informanter står Thomas og Matilde en lille smule ud sammenlignet med de andre informanter. Thomas er den ældste informant, og han fortæller, at han har forholdsvis godt styr på sit liv. Matilde adskiller sig især med hensyn til den særlige relation til sine forældre. Udover dette er der lignende aspekter i interviewet, som peger på, at hun har en anderledes social kontakt til andre mennesker end de resterende informanter. Matilde fortæller, at hun har et underligt forhold til sociale relationer, og hun tilføjer, at hun generelt har det svært med social interaktion. Hendes specielle kontakt kan illustreres med en fortælling fra folkeskolen. Matilde fortæller, at hun en dag i folkeskolen fravælger en veninde, uden at der er nogen specifik grund til dette. Hun fortæller veninden, at de ikke kan være venner mere. Matilde tilføjer i interviewet, at det for hende ikke gjorde nogen forskel, om de var venner eller ej.

Alle informanterne oplever ensomheden første gang i folkeskolen, og informanterne har derfor ikke altid oplevet ensomheden. Signe, Louise, Ellen og William har alle følt sig udenfor i folkeskolen og oplevet, at de ikke hørte til nogen steder. Majken og Cecilie har begge haft en svær opvækst, som har betydning for deres sociale liv i dag. Gennemgående for undersøgelsens otte informanter er, at de oplever sig anderledes end andre unge. Dette vil blive uddybet igennem analysen og vil fungere som en rød tråd i de videre analyseafsnit.

Et sidste aspekt, jeg finder relevant i forhold til den videre fortolkning, er informanternes oplevelse af ensomhed ved interviewtidspunktet. For mange af undersøgelsens informanter har deres oplevelse af ensomhed ændret karakter, siden de første gang oplevede den. Majken og William beskriver, at de på en måde har accepteret ensomheden. For Ellen og Louise har deres ensomhedsoplevelser ændret sig, efter de er begyndt at komme i Ventilen. Ellen fortæller: *'Jeg er ti gange gladere end dengang [i folkeskolen]'*. Som nævnt er undersøgelsens informanter højst sandsynlig forholdsvis ressourcestærke ensomme unge, hvilket ovenstående kan pege på. Analysen er baseret på et interviewmateriale med ensomme unge, der i dag har en anden opfattelse af deres ensomhed, end da de først oplevede den, eller som på en måde har accepteret deres egen situation.

Tema 1: Udfordringer i livet og svær opvækst

Undersøgelsens første tema omhandler informanternes oplevelse af at have haft en sværere opvækst end andre unge. Samtidig oplever informanterne forventninger blandt unge om, at man ikke viser svagheder, og at man som ung ikke har haft problemer og udfordringer i livet. Som redegjort for i analysens struktur vil jeg først præsentere faktuelle aspekter omkring det givne tema. Jeg fokuserer ved dette tema på fakta om familieforhold, opvækst og personlige problemer for unge i Danmark. Herefter analyserer jeg informanternes oplevelse af, at andre unge ikke vil kunne forstå deres situation og tidligere oplevelser ud fra Woods ensomhedsteori. Dette gør jeg for at sandsynliggøre, at informanternes oplevelse af ensomhed kan tolkes som en mislykket intersubjektivitet. I forlængelse af dette fokuserer jeg på informanternes oplevede forventninger til et uproblematisk ungdomsliv.

Fakta om unges familieforhold, opvækst og personlige problemer

Ifølge Danmarks Statistik er der i dag færre teenagere, der bor med begge forældre. De angiver, at 82% af hjemmeboende 16-årige i 1980 boede med begge forældre, hvorimod dette er faldet til 61% i 2013 (Dst.dk). Samtidig fremhæver Børns Vilkår, at hvert tredje skilsmissebarn som 11-årig har oplevet en konfliktfyldt skilsmisse (Bornsvilkar.dk). I forhold til generelle familierelaterede vanskeligheder er der interessante aspekter i rapporten *'Sårbarhed og (mis)trivsel blandt unge – i Folkeskolens ældste klasser'* (Zøllner & Jensen 2010). Omdrejningspunktet i undersøgelsen er unges sårbarhed og selvskadende adfærd, men der er et afsnit om familierelaterede vanskeligheder, som er relevant i forhold til mit analyse-tema. På grund af undersøgelsens sigte deles de unge i sårbare og ikke-sårbare ud fra et indledende spørgsmål⁹. 41% af sårbare unge og 21% af ikke-sårbare unge har oplevet, at forældrene har haft alvorlige uoverensstemmelser. I forhold til alvorlige uoverensstemmelser i familien generelt har 45% af sårbare unge og 21% af ikke-sårbare unge oplevet dette (Ibid:29).

Et sidste aspekt, jeg ønsker at fremhæve, er unges oplevelse af personlige problemer. I rapporten *'Trivsel, sundhed og sundhedsvaner blandt 16-20 årige i Danmark'* angives det, at

⁹ Zøllner og Jensen definerer sårbare unge, som *'unge, der inden for det sidste års tid har haft alvorlige, personlige, følelsesmæssige eller psykiske problemer, hvor de følte, de havde brug for professionel hjælp'* (2010:22).

34% af de unge i større eller mindre grad har personlige problemer, der gør det vanskeligt at klare hverdagen. Det er problemer, som gør, at de unge er mere besværet i hverdagen, *'end "normale" teenager-bekymringer giver anledning til'*, som de angiver i rapporten (Aaen & Nielsen 2006:7-9).

Ovenstående viser, at flere teenagere i dag oplever, at deres forældre bliver skilt. Selvom familierelaterede vanskeligheder i højere grad opleves af sårbare unge end ikke-sårbare unge, er der stadig en relativ stor gruppe af ikke-sårbare unge, som har oplevet disse vanskeligheder. Omkring en tredjedel af de 16-20 årige oplever personlige problemer, som influerer på deres hverdag. Disse faktuelle forhold er interessante, da flere af undersøgelsens informanter forestiller sig, at andre unge ikke har oplevet udfordringer i livet og familierelaterede vanskeligheder, hvilket vi vil se i de følgende analyseafsnit.

Informanternes ensomhedsoplevelse kan ses som mislykket intersubjektivitet

I dette afsnit vil jeg analysere informanternes oplevelse af ensomhed ud fra Woods ensomhedsteori. Som nævnt i undersøgelsens teoretiske udgangspunkt fremhæver Wood, at en oplevelse af ikke at kunne leve op til sociale forventninger, kun vil blive fortolket og oplevet som ensomhed, når oplevelsen involverer en mislykket intersubjektivitet (1986:189). I forhold til min problemformulering er det derfor relevant at analysere, hvordan informanternes oplevelse af ensomhed kan analyseres som mislykket intersubjektivitet.

Flere af informanterne har en oplevelse af, at andre unge ikke vil kunne forstå, hvad de har oplevet og ikke vil kunne sætte sig ind i deres situation. For nogle af informanterne er det oplevelser i deres opvækst knyttet til deres familie, og for informanten Thomas handler det især om generelle livserfaringer. Jeg spørger Thomas, hvad han tænker kendetegner andre unges liv, hvortil han svarer:

Upåvirket. Kommer tilbage til den der boble. Jeg tror mange, især i England, ikke har oplevet, hvordan verden kan være eller er. Jeg vil også gerne sige let, og jeg ved ikke om det er på grund af, at jeg bare synes mit har været hårdere end andres, fordi det tror jeg egentlig ikke det har. Der er mange unge, der sikkert har haft det også hårdere end mig.

I stil med undersøgelsens forforståelse fra min tid på Ensom Ung chatten tænker Thomas, at andre unge har haft et lettere liv, end han har, selvom han også tænker, at der er mange unge, der sandsynligvis har haft det sværere end ham. På trods af det sidste er oplevelsen af, at andre unge mangler livserfaringer gennemgående i interviewet med Thomas. Andre unges manglende livserfaringer handler for Thomas om, at han oplever, at andre unge ikke har haft modgang i deres liv, samt at mange i hans netværk i England er en del år yngre end ham. Samtidig oplever han, at han ikke kan dele sine oplevelser og tanker med andre unge, fordi de ikke har været i samme situation som ham. Dette er især knyttet til hans depression. Denne fremhævelse af andre unges manglende livserfaringer kan ses som en måde, hvorpå Thomas skaber en form for positiv værdi omkring sine udfordringer livet, som især er knyttet til depressionen. Med denne omskrivning af sine oplevelser og fremhævelsen af, at andre unge mangler livserfaringer, kan det siges, at han skaber en form for distance til andre unge.

Denne distance ses ligeledes ved Majken og Cecilie, men modsat Thomas ses den positive omskrivning ikke i deres udtalelser. De oplever, at andre unge ikke vil kunne sætte sig ind i deres situation på grund af oplevelser og vilkår i deres opvækst. Cecilie føler sig anderledes, fordi hun oplever at have haft en sværere opvækst end andre unge. Dette ser vi ligeledes ved Majken, hvor hendes opvækst på institution gør, at hun ser sig selv som anderledes end andre unge. Både Cecilie og Majken ønsker ikke at fortælle deres omgangskreds om de svære oplevelser, de har haft i deres opvækst. Cecilie fortæller, at hun ikke har fortalt om sin opvækst til sine klassekammerater i skolen, fordi hun tænker, at de ikke vil kunne forstå det. Denne forventning om manglende forståelse hænger sammen med, at Cecilie tænker, at hendes klassekammerater ikke har oplevet lignende svære ting i deres opvækst. Hun fortæller:

Altså det er meget svært at forklare for en person, der ikke rigtig har haft så hårde forhindringer i sit liv. Altså jeg har jo kun kendt alle menneskene derovre [i skolen] et halvt år. Jeg kan selvfølgelig ikke sige om de har, jeg har jo ikke hørt deres livshistorie endnu. Men sådan som de opfører sig og måske har lidt lettere ved at tale, det giver mig jo også den der, okay så har de måske ikke oplevet det dobbelt så hårdt, som jeg har. Dermed kan jeg ikke fortælle det, og hvis jeg nogensinde gjorde det, så vil jeg ikke nogensinde komme tilbage.

På samme måde som Thomas tænker Cecilie, at andre unge har haft et lettere liv end hende. Selvom hun godt ved, at hun ikke kan vide det, bliver oplevelsen virksom alligevel og har som konsekvens, at hun ikke deler sin historie. Citatet viser ligeledes, at hvis hun fortalte hele sin historie, vil det have alvorlige konsekvenser for hendes mulighed for at være i skolen, da hun tænker, at hun ikke kan komme tilbage dertil, hvis hun deler sine oplevelser. Cecilie fortæller ligeledes, at over for sin tætte veninde, ønsker hun ikke at fortælle alt. For Signe handler en mislykket forståelse om, at hun oplever, at hun ikke kan dele sine tanker og følelser med andre. Hun fortæller om sin ensomhedsoplevelse:

Man godt kan føle sig ensom, selvom man er sammen med alle andre, fordi man ligesom har den, at man ikke har nogen at snakke med. Man har ikke nogen og fortælle det, man gerne vil fortælle, så man ligesom går med det inden i sig selv, og man tænker, så snakker jeg med mig selv agtig, og derfor så føler jeg mig bare sådan ensom.

Selvom Signe er *'sammen med alle andre'* kan hun ikke dele sine tanker med dem, hvilket påvirker hendes oplevelse af ensomhed. Hun føler samtidig, at der ikke er nogen, som forstår hende. Signe oplever sig anderledes, fordi hun ikke altid har det godt, som hun tænker, at andre unge har, og hun opfatter sig derfor ikke som en *'typisk 16-årig pige'*.

Thomas, Majken, Cecilie og Signes oplevelse af, at andre unge ikke vil kunne forstå dem og ikke vil kunne sætte sig ind i deres situation, kan forstås ud fra Woods ensomhedsteori. Ifølge Wood kan ensomhed opstå, hvor det mislykkes en person at have mindst én relation, hvor denne er tilstrækkelig forstået, eller hvor der er utilstrækkelig intersubjektivitet i en persons samlede sociale relationer (Wood 1986:188). Ovenstående udtalelser viser, at fire af undersøgelsens informanter mangler relationer, hvor de oplever sig tilstrækkelig forstået. Med Woods begrebsapparat peger disse fortællinger på en oplevelse af mislykket intersubjektivitet med de mennesker, som de fire informanter befinder sig iblandt. Intersubjektivitet henviser som nævnt til en gensidig forståelse, hvor de sociale aktører i en interaktion har en forståelse af den andens subjektive livsverden (Ibid:188). De fire informanter oplever ikke en gensidig forståelse med de unge, som omgiver dem i kraft af deres særlige livsvilkår og personlige problemer. For disse informanter handler ensomhedsoplevelsen om en mislykket fælles forståelse med andre unge omkring dem. Denne tolkning understreges i Signe og Cecilies sprogbrug omkring andre unge og ungdomslivet generelt. Signe bruger fx udtryk-

ket *'ungdommen nu til dags'*, som normalt bruges i en distancering til ungdommen. Cecilie udtaler direkte, at hun ikke har et ungdomsliv. Dette skyldes især, at Cecilie opfatter ungdomslivet som harmonisk og uproblematisk, hvilket er nogle omstændigheder hun, ifølge hende selv, ikke deler. Forestillinger om et uproblematisk ungdomsliv er en tråd, jeg vil følge i det næste afsnit for at argumentere for, at de fire informanter føler sig anderledes, da de oplever, at et uproblematisk ungdomsliv er normen blandt unge.

Et uproblematisk ungdomsliv er normen

Som set i det ovenstående afsnit har informanternes oplevede forventninger omkring andre unges uproblematisk liv betydning for deres oplevelse af ensomhed. Deres oplevelse af en mislykket intersubjektivitet hænger sammen med, at de forestiller sig, at andre unge ikke har haft det svært. Disse forestillinger er knyttet til forventninger om, at du som ung ikke viser svagheder og ikke har haft personlige problemer, hvilket vi vil se i dette afsnit.

For flere af undersøgelsens informanter er det ikke socialt accepteret at vise svagheder og tale om svære ting. Dette gælder både i deres egne omgangskredse og iblandt unge generelt. Svagheder og fejl er ikke noget, man som ung viser; for at passe ind er det centralt, at man som ung viser, at man har styr på sit liv. At have styr på sit liv er for undersøgelsens informanter knyttet til forskellige aspekter. Det handler fx om at have etableret sociale relationer, at være opvokset i en kernefamilie og at vide, hvad man gerne vil foretage sig i livet med hensyn til uddannelse og job. I forhold til omdrejningspunktet i analysetemaet vil informanternes tanker om at have styr på sit liv i dette afsnit fokusere på udtalelser omkring familie og udfordringer i livet. Cecilie fortæller, hvad hun tænker kendetegner andre unges liv:

Altså det man normalt tror er et ungdomsliv, det du hører om. Man har den der lille kernefamilie; mor og far og to børn, hund eller kat eller hvad de nu har. Hvor alt det bare er fryd og gammen. (...) Altså det er det, jeg tror. Ligesom sådan noget filmagtig noget, hvor der faktisk næsten ikke sker noget i deres liv, selvfølgelig er der lidt drama, men for det meste er der bare kærlighed.

Vi har allerede set, at Cecilie oplever sig anderledes, fordi hun har haft en svær opvækst. I ovenstående citat beskriver hun andre unges liv som problemfrit og omdrejningspunktet er en kernefamilie, hvor der kun opleves små problemer. Hun tilføjer at for at passe ind som ung, skal man have haft en normal opvækst og ikke have oplevet alvorlige ting i løbet af livet. Forventningen om, at man som ung ikke har haft vanskeligheder, og at man er opvokset i en kernefamilie, er ikke noget Cecilie føler, at hun kan leve op til, hvilket gør, at hun trækker sig fra sociale sammenhænge.

Et lignende perspektiv gør sig gældende i Signe og Majkens udtalelser. Som vist i det foregående afsnit oplever Signe sig anderledes, fordi hun ikke altid har det godt, som hun tænker, at andre unge har. Majken oplever, at det ikke er accepteret blandt unge, at man begår fejl og viser svagheder. For Majken betyder dette især, at hun oplever fællesskabet med sine klassekammerater anspændt. Som beskrevet tidligere ønsker hun ikke at fortælle sine klassekammerater om sine barndomsoplevelser, hvilket ud fra ovenstående kan hænge sammen med, at hun oplever, at et uproblematisk ungdomsliv er normen. Hun fortæller, at hun er bange for, hvilke konsekvenser det vil have for sine sociale relationer, hvis hun fortæller om sin opvækst. Hun er bange for, at de vil tolke, at der er noget galt med hende. For Majken handler den mislykkede intersubjektivitet ud fra dette både om, at hun er bange for, at andre unge ikke vil kunne forstå hendes oplevelser, og at det vil få konsekvenser for hendes sociale forhold, hvis hun deler sine oplevelser.

Oplevede forventninger påvirker informanternes ensomhed

I forhold til informanternes oplevede forventninger til et uproblematisk ungdomsliv og deres egen situation som ung er det relevant at inddrage de præsenterede faktuelle aspekter i starten af analysetemaet. Der er en relativ stor gruppe af unge i Danmark, som oplever familierelaterede vanskeligheder og personlige problemer, som har betydning for deres hverdag og ungdomsliv. På baggrund af dette kan det siges, at Thomas, Majken, Cecilie og Signe på en måde lever i deres egne forståelser. Dette viser, at de *oplevede* forventninger er virksomme i forhold til informanternes oplevelse af ensomhed. De faktuelle aspekter peger på, at informanterne ikke adskiller sig i så høj grad fra andre unge, som de forestiller sig.

I denne henseende er det interessant, at Majken, Cecilie og Signe har fået en anden forståelse af andre unge, efter de er begyndt i samtalegrupperne. I samtalegrupperne oplever informanterne, at der også er andre unge, som har vanskeligheder, og som har haft svære ople-

velser i deres opvækst. Efter Majken, Cecilie og Signe har fået denne nye forståelse, beskriver de det perfekte og uproblematisk ungdomsliv som en overflade andre unge bærer. De får igennem mødet med andre unge en forståelse af, at andre unge generelt også oplever udfordringer. Det interessante er, at deres forestillinger om andre unges uproblematisk liv stadig bliver en forventning, som får betydning for deres ensomhed og sociale ageren. Dette på trods af, at Majken, Cecilie og Signe igennem samtalegrupperne oplever, at andre unge også har vanskeligheder. På trods af de nye forståelser oplever de stadig en mislykket intersubjektivitet med unge uden for samtalegrupperne, som analyseret i det foregående afsnit.

Har barndommen betydning for unges ensomhed?

Som vi har set i ovenstående afsnit føler Cecilie og Majken sig anderledes, fordi de oplever at have haft en sværere opvækst end andre unge. Selvom mit fokus i specialet er sociale forventninger og unges ensomhed, har det i interviewene vist sig, at fortællinger om opvækst og familierelationer har betydning for Cecilie og Majkens oplevelse af ensomhed. Jeg vælger derfor at diskutere dette perspektiv for at udfordre undersøgelsens forforståelse. Perspektivet er ikke i tråd med min forforståelse om, at unges ensomhed i høj grad handler om bestemte forventninger til ungdomslivet, som de erfarer og oplever i interaktion med andre unge. Dog er perspektivet ikke i direkte modsætning til undersøgelsens udgangspunkt, da Majken og Cecilies oplevelse af at have haft en anderledes og svær opvækst ligeledes indeholder elementer omkring sociale forventninger. Det er for Majken og Cecilie ikke forventeligt for *en normal ung* at have haft en svær opvækst, som analyseret ovenfor. For at argumentere for at et perspektiv omkring barndom og opvækst kan være relevant i forhold til unges ensomhed, inddrager jeg Bowlbys tilknytningsteori, som jeg kort har redegjort for i specialets teorikapitel.

Ifølge Bowlbys tilknytningsteori kan forstyrrelser i et barns sociale relationer tidligt i livet resultere i emotionelle og interpersonelle forstyrrelser som voksen. Ifølge denne teori er det afgørende for et individs trivsel og tilknytning senere i livet, at en sund tilknytning til vigtige omsorgspersoner har gjort sig gældende i individets barndomsrelationer (Bowlby 1997; Bowlby 1994:133-152). Det er ligeledes centralt for et individs udvikling at have en sikker base i barndommen. En sikker base er for Bowlby et sted, hvorfra et barn kan gå ud i ver-

den, og hvor det kan vende tilbage til i vished om at være velkomment, og hvor det kan få støtte. For barnet er det forældrene, som udgør denne sikre base (Bowlby 1994:19).

Som nævnt ønsker Cecilie og Majken ikke at uddybe, hvad der er indeholdt i deres svære opvækst. På baggrund af interviewene ved jeg, at Majken har været anbragt som lille, og at hun har svært ved at forlige sig med sin fortid, som hun beskriver det. Cecilie har oplevet, at hendes forældre har misbrugt hendes tillid. For Cecilie har dette resulteret i, at hun generelt ikke har tillid til andre mennesker, for som hun siger: *'når du ikke engang kan stole på dem [hendes forældre], altså hvordan vil du så kunne stole på helt vildt fremmede, det er jo svært'*. Majken fortæller ligeledes, at hun har svært ved at tage kontakt til andre mennesker, fordi hun er bange for at blive afvist. Ud fra interviewet kan jeg ikke vide, om det skyldes oplevelser i Majkens opvækst. Ovenstående oplevelser beskrevet af Cecilie peger på, at der er forhold i hendes opvækst, som kan have betydning for hendes måde at opfatte andre mennesker på. En videre analyse af dette vil kræve interviews, der specifikt spørger ind til oplevelserne i Cecilie og Majkens opvækst. Det centrale er her, at inddragelsen af Bowlbys teori peger på, at Cecilie og Majkens grunde til at føle sig anderledes kan knytte sig til nogle grundlæggende familiemæssige omstændigheder. Bowlbys teoretiske pointer kan illustrere, at disse forhold omkring opvækst og barndomsoplevelser kan være interessante at gå i dybden med i en analyse af unges ensomhed. Det er ikke et perspektiv, som specifikt knytter sig til ungdomslivet, men samtidig er det en oplevelse som for Majken og Cecilie bliver tydelig i interaktion med andre unge.

Delkonklusion

Flere af informanternes oplevelse af ensomhed kan ud fra Woods begrebsapparat knytte sig til en mislykket intersubjektivitet med unge i deres omgangskreds og unge generelt. Denne mislykkede intersubjektivitet handler om, at Thomas, Majken, Cecilie og Signe oplever, at andre unge højst sandsynlig ikke vil kunne forstå, hvad de har oplevet og ikke vil kunne sætte sig ind i deres situation. Dette skyldes, ifølge informanterne, at de forestiller sig, at andre unge ikke har haft udfordringer i livet og ikke har haft vanskeligheder i deres opvækst. Informanterne oplever sig anderledes, fordi de har en forståelse af, at andre unge ikke har oplevet vanskeligheder. Dette hænger ligeledes sammen med, at Thomas, Majken, Cecilie og Signe oplever, at et uproblematisk ungdomsliv er normen. Informanternes forestillinger om, at andre unge ikke har oplevet vanskeligheder gør, at de ikke deler deres op-

levelser. De er alene med disse oplevelser, hvilket påvirker deres ensomhed. De fire informanter oplever sig ensomme, fordi de tænker, at andre unge ikke vil kunne forstå deres svære oplevelser og udfordringer i livet.

Ved at sammenholde informanternes oplevede forventninger og fakta om unges familieforhold, opvækst og personlige problemer ses det, at informanterne på en måde lever i deres egne forståelser. Informanternes livsomstændigheder er måske ikke så anderledes, som de forestiller sig, hvilket understreger informanternes mislykkede fælles forståelse, når det kommer til ungdomslivet.

Ved at inddrage Bowlbys tilknytningsteori har jeg argumenteret for, at der er udtalelser i undersøgelsens empiri, som peger på, at familiemæssige omstændigheder og barndomsoplevelser er relevante aspekter at fokusere på i en videre undersøgelse af unges ensomhed.

Afsluttende refleksioner: *Jeg forstår ikke andre unge*

Inden jeg går videre til næste analysetema, vil jeg knytte en kort kommentar til de resterende informanter, som ikke nævnes i dette afsnit og oplevelsen af mislykket intersubjektivitet. Det kan diskuteres om Louise, William og Matildes ensomhedsoplevelser ligeledes kan relatere sig til en mislykket intersubjektivitet. Grunden til at de ikke er medtaget i ovenstående afsnit er, at deres oplevelser ikke knytter sig til afsnittets analysetema. For Louise og William er en manglende fælles forståelse med andre unge mere knyttet til tøj, udseende, alkoholbrug og socialitet. Informanten Matilde adskiller sig som nævnt fra de andre informanter i hendes sociale kontakt. Men hendes fremhævnelse af, at hun ikke bryder sig om unges 'barnlige' og 'hysteriske' opførsel, kan pege på, at hun ikke forstår andre unge. På grund af Matildes særlige sociale kontakt kan det dog være vanskeligt at analysere hendes oplevelse af ensomhed som mislykket intersubjektivitet. For Louise og William kan den mislykkede intersubjektivitet knytte sig til en manglende forståelse af andre unge. I forhold til dette fremhæver Wood: *'It is not only that lonely people think that others do not understand them, they also do not understand others: there is an absence of shared understanding'* (1986:189). For disse to informanter kan den mislykkede intersubjektivitet mere henvises til, at de ikke forstår andre unge, end at unge ikke vil kunne forstå dem, som vi har set ved Thomas, Cecilie, Majken og Signe. Samtidig er det vanskeligt at forestille sig, at en mislykket forståelse af andre unge ikke påvirker informanternes forventning om, at andre

unge ikke vil kunne forstå dem og omvendt. Dette understreges i citatet af Wood med hendes fokus på, at ensomme mennesker oplever et fravær af en *fælles* forståelse.

I interviewet med Ellen er der ikke udtalelser, som peger på, at hendes oplevelse af ensomhed kan tolkes som mislykket intersubjektivitet. I forhold til Woods forståelse af sammenhængen mellem forventninger og ensomhed vil dette sandsynliggøre, at Ellens oplevelse af forventninger ikke påvirker hendes ensomhed. I de næste analyseafsnit vil vi se, at det mere var i folkeskolen, at oplevede forventninger påvirkede Ellens oplevelse af ensomhed.

Tema 2: Tøj, udseende og alkoholbrug

Analysens andet tema omhandler sociale forventninger om tøj, udseende og alkoholbrug som ung, og hvordan disse forventninger påvirker informanternes oplevelse af ensomhed. Undersøgelsens informanter oplever snævre forventninger til, hvordan man skal se ud som ung, og hvilke aktiviteter man skal deltage i som ung. De oplever, at der er bestemte adgangskrav til at deltage i sociale fællesskaber som ung, hvilket påvirker deres følelse af at være anderledes. Følgende citat af Cecilie indrammer temaet fint. Hun fortæller om idealer i forhold til det at være ung:

Jeg tror den bedste måde jeg kan sige det på, det er en del af fællesskabet. Altså det er meget det der med, man skal føle sig en del af noget. Du ved det der med enhver klasse har en, der er lidt mere populær. Altså hvis du skal ind i den gruppe der, så skal du nok lave dig om til ligesom at ligne den person. Jeg tror, det meget er sådan noget, unge går efter.

Citatet peger på, at der ifølge Cecilie er en bestemt måde man skal være på for at passe ind som ung. Hun tilføjer, at hun ikke stræber efter at være ligesom andre unge. På lignende måde har Majken oplevet at skulle ændre sig i folkeskolen for at være en del af det sociale fællesskab og *'bare for at få en lille smule opmærksomhed'*, tilføjer hun. Forventningerne om at passe ind påvirker Cecilie og Majken på den måde, at de ikke føler sig gode nok: *'det gør jo en ked af det, at den person man nu er ikke er okay i en given sammenhæng, det er hårdt'*, fortæller Majken. Disse aspekter viser, at der er en flertydighed i forhold til Cecilies fremhævnin g af, at hun ikke ønsker at leve op til forventninger om at passe ind. Denne flertydighed er gennemgående for temaet og vil blive udfoldet i løbet af afsnittet.

Da jeg fokuserer på fakta om alkoholforbrug i dette analysetema, præsenterer jeg først disse senere i afsnittet. Jeg vælger dette faktuelle fokus, da unges alkoholkultur generelt er et emne, der ofte diskuteres i Danmark. Referencerammen for informanternes forståelser og forventninger til alkoholbrug er derfor forholdsvis udtalt. Samtidig er forventninger om alkohol ikke kun knyttet til ungdomslivet, men en generel samfundsmæssig og social forventning i Danmark (Grønkjær 2011). Inden jeg fokuserer på forventninger til alkoholbrug,

vil jeg først analysere, hvordan flere af informanterne oplever krav til at passe ind i forhold til tøj og udseende.

Informanterne oplever krav til at passe ind

Signe, Louise og William oplever forventninger til tøjstil og udseende blandt unge. Disse forventninger opleves af informanterne som krav til at passe ind, og de føler sig anderledes, fordi de oplever, at de ikke lever op til disse forventninger. Signe oplever, at der er nogle bestemte – og ret konkrete – forventninger til, hvordan man skal se ud som ung: man skal gå i noget bestemt tøj, man skal have makeup på og have langt hår, og man skal ikke være bleg. Signe oplever, at hvis hun som ung ikke følger disse forventninger om udseende og tøjstil bliver hun opfattet som anderledes: *'fordi hvis man ikke har det rigtige tøj, så er man ikke ligesom dem, og så er man anderledes, og så skal man bagtales og sådan noget'*. Dette fokus på udseende er også til stede i interviewet med Louise. Hun oplever, at hun ikke lever op til idealer omkring især kropsligt udseende. Louise opfatter sig selv som værende overvægtig, hvilket gør, at hun føler sig anderledes end andre unge. Hun har oplevet i folkeskolen at blive mobbet på grund af hendes udseende. Samtidig kæder Louise som nævnt i beskrivelsen af informanterne hendes oplevelse af ensomhed sammen med mobning i folkeskolen. Især i folkeskolen har forventninger om at passe ind i forhold til udseende påvirket Louises oplevelse af ensomhed.

Louise fremhæver ligeledes, at hun ikke forstår andre unges fokus på tøj og makeup. Hun fortæller:

Altså mange af de der piger, der går meget op i deres tøj og makeup og hår og sådan noget. Nogen gange så tænker jeg, de har virkelig bare ikke noget liv, øh, fordi det hele er baseret på det. Hvis de nu prøvede og slappede lidt af og ligesom åbnede op for, at der ligesom er en anden verden, som ikke bare er i mode og makeup og hår og alt det der.

Flertydigheden i forhold til informanternes ønske om at leve op til forventninger, de føler rettet mod sig ses her i forhold til tøj og udseende. Louise ønsker ikke at skille sig for meget ud i forhold til hendes udseende, og hun fortæller, at hun gerne vil tabe sig. Citatet viser samtidig, at Louise efterspørger en bredere forståelse af, hvad det vil sige at være ung, når

det kommer til tøj og udseende. Citatet kan ligeledes ses som en oplevelse af mislykket intersubjektivitet for Louise i forhold til det at være ung. Hvis andre unge opfatter hende som anderledes på grund af hendes udseende, understreger hun fraværet af en fælles forståelse ved også at distancere sig fra andre unge.

I tråd med Louise ønsker William og Signe ikke at skille sig for meget ud i forhold til andre unge, når det kommer til tøj og udseende. Da William oplever at skille sig ud socialt, prøver han at kompensere for dette ved at købe modetøj, som han oplever, at andre unge går i. Han beskriver, at han igennem sin tøjstil forsøger at normalisere sig, så han kan blive en del af mængden og ikke falde helt ud. Signe ønsker heller ikke at skille sig for meget ud, når det kommer til udseende. Hun forestiller sig af og til, at andre unge taler om hende, hvis hun har noget tøj på, som skiller sig for meget ud. Dette fokus på, at de ikke ønsker at skille sig for meget ud kan hænge sammen med, at informanterne også oplever, at et bestemt udseende er adgangen til sociale fællesskaber blandt unge. Signe, Louise og William oplever, at hvis de ikke lever op til disse krav, får det konsekvenser for deres mulighed for at deltage i sociale sammenhænge. Signe fortæller:

Jeg er mere sådan en gruppe for mig selv. Jeg er mere sådan lidt, jeg ved ikke, om man kan sige unormal, fordi hvad er normal og hvad er unormal. Men det er mere sådan anderledes, fordi jeg ligesom ikke, jeg køber ikke hele tiden ting, fordi det har jeg jo ikke penge til, fordi jeg ikke har et job, og jeg drikker ikke, fordi jeg har ikke lyst til det, og jeg har ikke vennerne til det, og jeg har ikke overskud til det. Så jeg er ikke sådan velfungerende ligesom de er, jeg er måske sådan mere på en anden måde, jeg ved det ikke.

I citatet henviser hun til andre unge, som hun tænker har et velfungerende liv – og måske normalt liv – fordi de går til fester og ofte køber nye ting såsom tøj og makeup. Denne opfattelse får hun især på det sociale medie facebook. Signe mener ikke, at hun har disse aspekter, som for hende udgør et velfungerende og normalt ungdomsliv, og hun opfatter sig derfor som en gruppe for sig. Signes oplevelse af at være en gruppe for sig selv understreges af hendes sprogbrug om andre unge, som set i det foregående tema.

Vi ser i forhold til Signe, Louise og Williams oplevede forventninger til tøj og udseende blandt unge, at de oplever sig anderledes på grund af disse forventninger. Informanterne oplever, at krav til at passe ind kan være adgangen til sociale fællesskaber, som ligeledes set med Majken og Cecilie i indledningen til temaet. I forhold til informanternes oplevelse

af ensomhed fortæller informanterne samtidig, at disse forventninger til tøj og udseende ikke påvirker dem i så høj grad mere, som det gjorde i folkeskolen. Dette peger på, at oplevede forventninger til tøj og udseende, og hvordan disse påvirker informanternes ensomhed, i høj grad hænger sammen med alder. Det kan tænkes, at det at tillægge tøj og udseende betydning, er noget, som disse informanter på sin vis er vokset fra, da forventninger om tøj og udseende ikke har ligeså stor betydning for informanternes oplevelse af ensomhed i dag. Dog har forventninger til at passe ind, når det kommer til tøj og udseende, stadig betydning for Signe, Louise og Williams følelse af at være anderledes, som vist i afsnittet.

Fakta om alkoholforbrug i Danmark

Før jeg går videre til afsnittet om forventninger til alkoholbrug, vil jeg præsentere fakta om alkoholforbrug i Danmark. Danske unge er de unge i norden og i EU, som drikker mest, og samtidig har danskere den laveste debutalder for alkohol (Sundhedsstyrelsen 2011:11). I undersøgelsen *'Unge livsstil og dagligdag 2000'* angives det, at debutalderen for de fleste unge er 14 år (Nielsen et al. 2002:15). I forhold til hvor meget de unge drikker, fremhæves det i samme undersøgelse, at 81% af drengene og 73% af pigerne havde drukket alkohol inden for den seneste uge (Ibid:15). I Sundhedsstyrelsens nationale sundhedsprofil blandt 16-20 årige fra 2011 angives det, at 22% af de unge overskrider Sundhedsstyrelsens højrisikogrænse for alkoholindtagelse¹⁰ (Sundhedsstyrelsen 2011:11). I forhold til den voksne befolkning angives det i *'Danskernes Sundhed - Den Nationale Sundhedsprofil 2013'*, at 88% af den danske voksne befolkning har drukket alkohol inden for det seneste år. Samtidig er der 9% af den voksne befolkning, som overskrider højrisikogrænsen for alkoholindtagelse i løbet af en typisk uge (Sundhedsstyrelsen 2014:62 & 67).

I forhold til min undersøgelse og forventninger om alkoholbrug er det interessant, at der i de seneste år er sket en ændring i alkoholforbrug blandt unge og voksne i Danmark. I den nationale sundhedsprofil fra 2013 angives et fald i alkoholforbruget i befolkningen fra 2010 til 2013, og denne ændring ses især ved de 16-24 årige (Ibid:65). Dette peger på, at der begynder at opstå nye forståelser af alkoholbrug blandt unge i Danmark. Denne tendens ses også på et samfundsmæssigt plan, hvor en af målene i Regeringens nye nationale mål for

¹⁰ Sundhedsstyrelsens højrisikogrænse i forhold til alkohol er på 21 genstande om ugen for voksne mænd og 14 genstande om ugen for voksne kvinder. Højrisikogrænsen henviser til, at der er en høj risiko for at blive syg af alkohol, hvis man drikker mere end de angivne genstande (www.sundhedsstyrelsen.dk).

danskernes mentale sundhed omhandler unges alkoholforbrug. Et af målene drejer sig om at skabe en alkoholkultur for unge, hvor det er socialt acceptabelt at sige nej til alkohol (Regeringen 2014:14).

Forventninger om alkoholbrug påvirker informanternes ensomhed

I følgende afsnit vil jeg argumentere for, at informanternes oplevede sociale forventninger til alkoholbrug og fester blandt unge påvirker deres oplevelse af ensomhed. Dette gør sig især gældende for Signe, Ellen og William.

Signe fortæller, at hun ikke er så påvirket af de ovennævnte forventninger til tøj og udseende mere, men at det i dag i højere grad handler om forventninger om at drikke som ung. Både Signe og Ellen oplever, at forventninger om alkohol kan være en barriere i forhold til at integrere sig socialt. De oplever, at de bliver opfattet som anderledes af andre unge, hvis de ikke drikker og er med til fester. Jeg spørger Ellen, om der er noget, hun synes er svært ved at være ung, hvortil hun svarer:

Det stadig at integrere sig med de andre. Altså der er jo også stadig mange af dem, jeg går i klasse med, som drikker hver weekend, og der synes jeg stadig, det er svært at integrere sig i det miljø, fordi jeg ikke selv går ud og drikker.

Hun tilføjer, at hun ikke føler sig en del af fællesskabet omkring alkohol og fester, hvilket bliver tydeligt for hende, når hun ser billeder fra privatfester. Hun fortæller samtidig, at det ikke påvirker hende i ligeså høj grad i dag, som det gjorde i folkeskolen. Som argumenteret for i beskrivelsen af undersøgelsens informanter oplever Ellen, at hun er *'ti gange gladere i dag end dengang [i folkeskolen]'*. På baggrund af undersøgelsens socialkonstruktivistiske forståelsesramme opfatter jeg ikke Ellens udtalelser i denne henseende som modsigelser, men det kan i stedet ses som forskellige kontekster, hun udtaler sig i. I forhold til folkeskolen som kontekst, er hun ikke påvirket af forventninger om alkohol og fester i så høj grad mere, fordi hun har fået det væsentlig bedre i dag sammenlignet med folkeskolen. I konteksten af hendes skoleliv og sociale sammenhænge i dag er det dog stadig noget, der har betydning for hendes sociale liv.

For William er sociale forventninger om alkoholbrug blandt unge centrale i forhold til hans oplevelse af ensomhed. Det er noget, som har påvirket ham siden folkeskolen, hvor han

som nævnt flytter skole i ottende klasse. Alkohol er ifølge ham afgørende i forhold til sociale sammenhænge på den nye skole. Han tolker, at hans oplevelse af ensomhed i høj grad hænger sammen med, at han ikke drikker, da han oplever, at det er forventeligt for unge at drikke i sociale sammenhænge. Denne tolkning er gennemgående i løbet af interviewet og fylder så meget i Williams tanker omkring hans egen situation som ensom, at alkohol ifølge ham selv er løsningen på situationen:

Men altså jeg har lidt den følelse, at jeg ikke kan få sådan et rigtig netværk, før end at jeg selv begynder at drikke. Altså for jeg føler, at det er kravet. Altså selvom jeg godt ved, at der er mange andre, der ikke drikker.

Han vil gerne have et netværk og nogen at gøre ting sammen med, men han oplever, at dette ikke er muligt, førend han begynder at drikke. Citatet viser ligeledes, at han oplever dette, selvom han også tænker, at det ikke er alle unge, der drikker. Williams *oplevede* sociale forventning med hensyn til alkohol får betydning for hans forståelse af sin egen situation, selvom han også tænker, at situationen ikke nødvendigvis *er* sådan. Denne forventning får ligeledes betydning for Williams handlinger, da han på grund af alkohol har prøvet at sige nej til forskellige sociale arrangementer. Han understreger, at han godt ved, at der er andre unge som ham, der ikke drikker, men den oplevede forventning om, at alkohol er et krav for deltagelse i sociale sammenhænge, påvirker William til ikke at deltage.

For William har disse oplevede forventninger også betydning for hans skoleliv i dag. Han startede på filosofistudiet i håb om, at hans medstuderende ville gå op i andre ting end alkohol og fester, men ifølge William oplevede han tværtimod det modsatte. Han er stoppet på filosofistudiet på tidspunktet for interviewet, men han begrundet ikke dette med oplevelserne i forhold til alkohol. Det kan tænkes, at det har haft en betydning, da William fremhæver alkoholbruget i forbindelse med filosofistudiet, men der kan også være andre grunde, som jeg ikke er bekendt med.

Oplevede forventninger til alkoholbrug i en samfundsmæssig kontekst

I ovenstående afsnit ses det, at især informanten Williams oplevede sociale forventninger omkring alkoholbrug iblandt unge påvirker hans oplevelse af ensomhed. I forhold til dette er det interessant at fokusere på, hvilken samfundsmæssig kontekst som William oplever disse forventninger indenfor. Som redegjort for i starten af analysetemaet er alkoholforbru-

get højt i Danmark både for unge og voksne. Dette kan pege på, at Williams oplevede forventninger om, at sociale sammenhænge er bundet op på alkohol er i tråd med generelle tendenser omkring alkoholbrug i Danmark. Selvom disse forventninger for William er knyttet til ungdomslivet viser de faktuelle forhold, at alkoholbrug også er centralt for sociale sammenhænge i den voksne befolkning. I Williams fortælling ses det ligeledes, at forventninger om alkohol har haft betydning for ham siden folkeskolen og indtil i dag, hvor han er 22 år. Som analyseret forventede han noget andet af universitetssammenhænge, men ud fra Williams oplevelser på filosofistudiet fremhæver han forventninger om alkohol som en generel samfundsmæssig forventning. Han fortæller:

I vores samfund der synes jeg, at der er mange ting, der er svære ved at være ung. (...) Det synes mere bare at være normen ik', at man drikker sig fuld.

Dette peger på, at oplevede forventninger omkring alkohol kan have en større betydning for unges ensomhed end fx tøj og udseende, som analyseret i det foregående afsnit. Forventninger om at passe ind i forhold til tøj og udseende er for informanterne noget, der ikke har ligeså stor betydning i dag som for deres oplevelse af ensomhed i folkeskolen. Oplevede forventninger omkring alkohol er noget Signe, Ellen og især William stadig er påvirket af i dag. Samtidig ses det i Williams oplevede forventninger omkring alkohol, at de er virksomme i forhold til hans oplevelse af ensomhed, selvom han er klar over, at det ikke er alle unge, der drikker. I forhold til de faktuelle aspekter er det højest sandsynlig ikke alle unge, der ikke drikker, som er ensomme. Dette peger på, at det kan være nemmere at sige nej til alkohol, hvis man har sociale relationer og ikke føler, at det er afgørende for ens sociale forhold, om man drikker eller ej. Denne mulige sammenhæng kan sandsynliggøres af Ellens udtalelser i forhold til, at hun ikke er så påvirket af forventninger til at passe ind, fordi hun har venner og sociale relationer nu: *'Altså det påvirker mig ikke særlig meget i dag, netop fordi jeg har fået de venner og veninder, som jeg har'*.

Delkonklusion

Flere af informanterne oplever snævre forventninger til, hvordan man skal se ud som ung, og hvilket tøj man skal gå i som ung. Majken og Cecilie har især oplevet, at krav om at passe ind er afgørende for deltagelse i sociale fællesskaber. Signe, Louise og William føler

sig anderledes, fordi de oplever, at de ikke lever op til forventninger om tøj og udseende blandt unge. Disse forventninger har især påvirket informanternes ensomhed i folkeskolen, men forventningerne har ikke ligeså stor betydning for deres ensomhed ved tidspunktet for interviewet.

Oplevede sociale forventninger omkring alkoholbrug som ung påvirker i højere grad informanternes ensomhed end forventninger til tøj og udseende. Ellen og Signe oplever, at forventninger om at drikke som ung er en barriere i forhold til at integrere sig socialt. For især William har oplevede forventninger omkring alkoholbrug betydning for hans oplevelse af ensomhed. Forventninger om alkohol har påvirket William siden ottende klasse og fylder så meget i forståelsen af hans ensomhed, at løsningen for William er, at han begynder at drikke.

Ved at inddrage fakta om alkoholforbrug i Danmark ses det, at de oplevede forventninger højst sandsynlig ikke udelukkende er en forestilling for undersøgelsens informanter. De faktuelle aspekter viser, at forventninger om at drikke i sociale sammenhænge ikke kun gør sig gældende for unge, men også kan have betydning for den voksne befolkning.

Afsluttende refleksioner: En selvfortælling i det sociale arbejde?

På baggrund af ovenstående analysetema ønsker jeg afslutningsvis at reflektere over, om det sociale arbejde kan siges at tilbyde informanterne en fortolkning og fortælling af dem selv i forhold til deres ensomhed.

Som nævnt fortæller Cecilie, at hun ikke stræber efter at være ligesom andre unge. Der er udtalelser i interviewet, som kan pege på, at denne fortolkning er afstedkommet igennem hendes deltagelse i samtalegrupperne. I forlængelse af, at hun ikke ønsker at stræbe efter at ligne andre unge, fortæller hun:

Det er faktisk meget sjovt, vi taler om det her. Altså sidst i torsdagsgruppen [samtalegrupperne]. Altså jeg er en bold, hvor folk måske er firkantede for at sige det på den måde. Hvor man ligesom skal stræbe efter at være tilfreds med at være en bold eller en trekant eller en femkant. I stedet for at være den der lille firkant, de alle sammen så gerne vil have, vi skal være for at passe ind.

Citatet peger på, at de i samtalegrupperne har fokuseret på, at Cecilie ikke behøver at stræbe efter at passe ind. Dette kan give en mulig forklaring på den flertydighed, som analyseret i forhold til Cecilies oplevelser med forventninger til at passe ind. Samtalegrupperne tilbyder hende en fortolkning af, at der er flere måder at være ung på. Dette ses ligeledes i interviewet med William, hvor han fortæller, at han igennem samtalegrupperne har erfaret, at der er mange måder at være ung på.

En lignende tendens ses i Ellen og Louises udtalelser. I forlængelse af at Louise fremhæver, at hun ikke forstår andre unges fokus på tøj og makeup, tilføjer hun, at hun ikke går op i disse ting. Hun fremhæver, at hun godt kan gå ud uden makeup og smart tøj, hvilket hun oplever, at mange unge ikke kan. På lignende vis fremhæver Ellen, at hun er *'helt sin egen'*, og at hun ikke ønsker at ændre sig. Louise og Ellen er ikke fra samme projekt som Cecilie og William, men disse refleksioner kan vise, at projekterne i det sociale arbejde kan tilbyde nogle af informanterne en fortælling omkring dem selv. Dette er interessant, fordi det kan forklare kompleksiteten i forhold til, hvorvidt informanterne efterstræber at leve op til de oplevede forventninger til at passe ind.

I forhold til det sociale arbejde med ensomme unge vil det være interessant at udfolde disse udtalelser med henblik på at analysere, om der er nogle fortællinger, som er gennemgående for de to projekter i det sociale arbejde. Som vist er der aspekter som peger på denne mulighed, men det er på tværs af projekterne og ikke gennemgående for informanterne i samtalegrupperne. Der er dog udtalelser, som sandsynliggør, at Louise og Ellens deltagelse i det sociale arbejde har betydning for deres selvfortælling som ensom, hvilket jeg vil vende tilbage til i undersøgelsens diskussion.

Tema 3: Socialitet og venskab

I analysens sidste tema vil jeg analysere, hvordan informanterne oplever, at der er forventninger til, hvordan man skal være social som ung, og at informanterne oplever, at de ikke lever op til disse forventninger. Temaet handler ligeledes om, at informanterne oplever ensomheden forstærket, når forventninger om socialitet rettes mod dem. Socialitet er som nævnt bredt forstået som indeholdende sociale relationer, sociale fællesskaber og sociale sammenhænge. Som overskriften indikerer indeholder dette tema ligeledes en analyse af, hvilke forventninger informanterne oplever til venskab, og hvilken betydning dette har for deres oplevelse af ensomhed.

Fakta om unges sociale kontakt

I Sundhedsstyrelsens rapport *'National Sundhedsprofil Unge 2011'* er der et afsnit om sociale relationer, som er relevant i forhold til dette analysetema. Afsnittet fokuserer på, hvor ofte 16-20 årige er i kontakt med venner. Kontakt defineres som, *'at man er sammen, taler i telefon sammen, skriver til hinanden m.v.'* (Sundhedsstyrelsen 2011:67). Venner er ikke defineret nærmere. 78% af de unge angiver, at de dagligt eller næsten dagligt er i kontakt med venner. 2% af de unge er sjældent (sjældnere end 1 gang om måneden) eller aldrig i kontakt med venner (Ibid:67). I forhold til social kontakt er det ligeledes relevant, hvor mange unge der angiver at være uønsket alene. Sundhedsstyrelsen definerer uønsket alene i forhold til, hvor ofte de unge er alene, selvom de mest har lyst til at være sammen med andre. 7% af de 16-20 årige angiver, at de ofte er uønsket alene (Ibid:67).

De fleste unge mellem 16 og 20 år er ofte i kontakt med venner. Der er en lille gruppe af unge, som sjældent eller aldrig er sammen med eller træffer venner og som ofte er alene, selvom de hellere vil være sammen med andre. Samtidig er der også en midtergruppe, som henviser til unge, der er i kontakt med venner enten 1 til 2 gange om ugen eller 1 til 2 gange om måneden. Denne gruppe udgør samlet set 20% af de 16-20 årige (Ibid:68).

Det er normalt at være social som ung

Forestillinger om andre unges sociale liv er gennemgående for flere af informanterne. For informanterne er det normalt at være social som ung. I informanternes forestillinger om

andre unges sociale liv reflekterer de over deres egen sociale situation. Dette ses i følgende citat af William:

Umiddelbart har jeg let tilbøjelighed til at tro og tænke, at de fleste unge, de render rundt til fest og farver og har et meget aktivt liv, eller hvad man skal sige. Med mange aktiviteter, sådan som jeg selv havde engang. Det er jo også nemt at få nogle, ja hvad hedder sådan noget, utopiske forestillinger om de andres liv, når man selv sidder sådan lidt i suppedasen. Altså jeg ved jo godt, at det heller ikke er lutter farver for andre, men når jeg sådan ser på andre unge mennesker, så tænker jeg umiddelbart, at det ser ud som om, at de lever på den der lyserøde sky, og at det bare kører.

At han selv sidder i suppedasen henviser ifølge William til hans sociale situation med et manglende netværk og andre unge at gøre ting sammen med. Når han observerer andre unges aktive liv, vil han ønske, at det var ligeså let for ham at agere sammen med andre unge. Samtidig får han den tanke, at det er ham, der er noget galt med, når han ser, at *'det bare kører'* for andre unge. I citatet er det ligeledes interessant i forhold til min problemstilling, at han fremhæver, at han godt ved, at det ikke er *'lutter farver for andre'*. Han reflekterer over, at det er en utopisk forestilling, han har, men citatet viser, at forestillingerne har betydning for Williams forståelse af hans egen sociale situation. En lignende tendens sås i forhold til Williams oplevede forventninger med alkoholbrug blandt unge. Dette kan pege på, at de oplevede forventninger om andre unges sociale liv har betydning for Williams forståelse af sig selv, fordi han ikke har et netværk, og fordi han oplever sig ensom.

Forestillinger om andre unges sociale liv ses ligeledes i Ellen og Signes fortællinger. For Ellen udgør et velfungerende og normalt ungdomsliv blandt andet, at du er social og udadvendt. Dette understreges af, at Ellen i folkeskolen følte sig anderledes, fordi hun ikke var social og udadvendt, som hun oplevede, at andre var. Oplevelsen af at være anderledes end andre unge ud fra sociale parametre gør sig også gældende for Signe. Hun ser ikke sig selv som en typisk ung, da hun ikke har samme behov for at være sammen med andre hele tiden, som hun oplever, at andre unge har. Det er især på facebook, at Signe får et indtryk af, at andre unge hele tiden er sammen. Hun fortæller, at andre på facebook ofte skriver om deres sociale aktiviteter som fx, at de skal være sammen med venner eller veninder. Hun fortæller:

Jeg synes bare, at alle altid er sammen. Jeg ser aldrig, det er ikke så tit, man ser nogen, der går bare alene på gaden og sådan noget. De har altid nogen at være sammen med og følges med og sådan noget. Det synes jeg sådan, det ved jeg ikke, det synes jeg er lidt sejt, det vil jeg også gerne. Men alligevel så har jeg det også godt med ligesom at have et tænkerum, hvor jeg ligesom er alene.

Hun vil gerne være social ligesom andre unge, men har også brug for at være alene. Når hun ser andre unge være sociale hele tiden fortæller hun, at det påvirker hendes oplevelse af ensomhed: *'Det kan godt påvirke mig meget, at jeg også kommer til at føle mig ensom, fordi jeg går alene'*. Samtidig viser citatet, at Signe opsøger ensomheden indimellem, fordi hun har brug for et tænkerum, som hun beskriver det. Denne form for ensomhed kan sammenlignes med en eksistentiel og filosofisk forståelse af ensomhed, som nævnt i undersøgelsens problemfelt. Selvom jeg ikke fokuserer på denne form for ensomhed, er det relevant at hæfte sig ved, at Signe nogle gange søger ensomheden som et tænkerum samtidig med, at hun drømmer om at være social ligesom andre unge.

I tråd med Signes oplevelser beskriver Cecilie, at hun er sammen med sine klassekammerater som et form for *socialt dække*, selvom hun helst vil være for sig selv. Hun er sammen med dem for, at de skal tro, at hun ønsker sociale relationer og socialt samvær. Cecilie fortæller ligeledes, at hun gerne vil være mere social, men at hun først skal have bearbejdet de svære oplevelser fra hendes opvækst, før dette er muligt. Cecilies *socialt dække* understreger fortolkningen, at det ifølge undersøgelsens informanter er normalt og typisk for unge at være sociale. For Cecilie handler det sociale dække ligeledes om, at hendes klassekammerater *'skal tro, at jeg er ligesom dem'*. Som vist i første analysetema handler dette især om Cecilies opvækst. Det sociale dække understreger hendes oplevelse af at være anderledes end andre unge både i forhold til socialitet og opvækst.

En forventning om aktiv deltagelse i det sociale

En anden forventning som især Majken og Signe oplever i forhold til at være social som ung handler om aktiv deltagelse i det sociale omkring dem. Majken oplever, at det er vigtigt hele tiden at følge med i, hvad der sker af sociale ting omkring hende. Hun oplever, at dette er afgørende for hendes deltagelse i det sociale fællesskab i skolen. Vi taler om, hvorvidt der er bestemte idealer i forhold til at være ung, hvortil hun svarer:

Jamen altså jeg var jo lidt klar til at sige, at man skulle ligesom, det var lidt et krav, at man skal sådan følge med, hvad der er in, og hvad der ligesom sådan sker. Hele tiden være opdateret og være med til ting, som er væsentlige. Jeg har nævnt fester igen altså, man får nærmest sådan lidt, nå du var ikke med til festen sidste weekend eller sådan noget. Så det tænker jeg, man skal hele tiden være in og være på.

For Majken er adgangen til det sociale fællesskab i skolen hele tiden at følge med i, hvad der sker *i det sociale*. Hun oplever ligeledes, at disse forventninger om at være på hele tiden gør, at hun bliver mere passiv i det sociale. Hun oplever forventningerne som irriterende og har ikke lyst til at leve op til dem, da de påvirker hende negativt i forhold til hendes egen sociale deltagelse.

Signe oplever ligeledes, at forventninger om at bidrage til det sociale og være aktiv i det sociale påvirker hende på en negativ måde. Hun fortæller, at hun oplever et stort pres for at være på, hvis hun befinder sig på tomandshånd med en af sine venner. Hun fungerer bedre socialt, hvis hun er sammen med flere på én gang, eller hvis det sociale samvær udspiller sig omkring en konkret aktivitet som fx shopping. Signe sammenligner forskellige måder at være sammen på:

Altså jeg ville have det langt nemmere, hvis der var flere hjemme hos en af os fx. Men jeg vil stadig have det der, hvor skal jeg gå hen, hvis jeg ikke lige kan klare mere lige nu. Fordi jeg kan jo ikke bare gå ind i mig selv og så bare sidde og stirre ud i luften og sådan noget. Det vil bare være underligt. Det er det der med, at jeg så ikke ville kunne slippe væk. Jeg ved ikke, hvordan jeg skal sige det, at jeg ligesom kan få en pause fra at kunne snakke. Fordi hvis vi er i NN-by, og man sådan går rundt og kigger på butikker eller sådan noget, så behøver man ikke hele tiden at snakke sammen. (...) Det har jeg det rigtig godt med.

Hvis det sociale samvær udspiller sig omkring en konkret aktivitet, oplever hun ikke et pres for at være på hele tiden. Dette gør, at hun fungerer bedre socialt, da hun kan få nødvendige pauser uden, at det bliver opdaget af dem, hun er i selskab med. Forventninger om *at være på* hele tiden i sociale sammenhænge som ung påvirker Majken og Signes mulighed for at deltage i det sociale. De bliver passive og oplever, at de ikke kan leve op til sociale forventninger om socialitet rettet mod sig fra andre unge.

Ovenstående viser, at forventninger om at være social som ung påvirker flere af informanternes mulighed for at agere i det sociale. Det er for informanterne normalen at være social og udadvendt som ung. Ellen, Signe og Cecilie har oplevet at føle sig anderledes, fordi de ikke følger denne forventning. Sociale sammenhænge kræver for de fremhævede informanter, at du som ung er på og følger med i, hvad der sker omkring dig. Majken og Signe oplever, at de ikke kan leve op til denne forventning om socialitet. Informanterne trækker sig fra sociale sammenhænge, fordi de ikke kan leve op til at bidrage til det sociale samvær, som de oplever er en forventning i forhold til at være social som ung.

Ensomheden er forstærket når socialitet forventes

I interviewet med William er der en interessant passage i forhold til dialektikken mellem forventninger til socialitet og oplevelsen af ensomhed. Passagen omhandler Williams oplevelse med at komme på efterskole og illustrerer, hvordan han oplever ensomheden forstærket, når socialitet forventes. Han fortæller:

Jeg havde et år på efterskole. Jeg blev faktisk rådet til det, fordi de godt kunne se på den skole, jeg var flyttet til i NN-by, at det ikke gik som det skulle. Man mente jo, at jeg ville kunne få, altså blive tvunget ud i noget socialt på en efterskole. Det troede jeg også selv, men der endte jeg også bare med at tilbringe det meste af tiden på, altså jeg fik mit eget værelse. Altså der synes jeg følelsen [ensomheden] var stærk, netop fordi man var omgivet af andre unge sådan 24/7. Men altså jeg kunne ikke rigtig skabe kontakt alligevel. (...) Og så den der med altså at der må virkelig være et eller andet galt med mig, når jeg ikke kan få venner på et sted som en efterskole.

William og voksne omkring ham tænker, at på en efterskole kan han ikke undgå at få venner og blive en del af et socialt fællesskab. Ensomhedsoplevelsen forstærkes for William på efterskolen, fordi det er et sted hvor det forventes, at man som ung kan skabe social kontakt til andre unge. Samtidig viser citatet, at William retter grunden til, at han ikke kan få venner mod sig selv, da han tænker, at der må være noget galt med ham, når han ikke lykkes socialt på en efterskole. Oplevelsen af at han ikke kan få venner *'på et sted som en efterskole'* gør, at han opgiver social kontakt: *'så kunne det også bare være lige meget, hvis de ikke gad mig, så gad jeg da heller ikke dem'*. I denne fortælling ses samme oplevelse af en mis-

lykket gensidig forståelse, som beskrevet i forhold til Louises udtalelser om andre unges fokus på tøj og makeup. William tilføjer, at han ikke rigtig kunne med de andre på efterskolen, og samtidig er opgivelsen af kontakten begge veje – når andre unge på efterskolen ikke gider ham, så gider han heller ikke andre unge. Dette kan sandsynliggøre, at Williams oplevelse af ensomhed på efterskolen kan ses som mislykket intersubjektivitet i forhold til at være social som ung.

I Woods forståelse af ensomhed er der ligeledes andre aspekter, som er relevante at udfolde i forhold til Williams oplevelse på efterskolen. I forlængelse af Woods fokus på forventninger til relationer og sociale forhold knyttet til ensomhed, påpeger hun, at det ikke er undersøgt nærmere, hvilke relationer og forhold et individ bør have (Wood 1986:186). Ovenstående fortælling peger på, at man som ung bør have – og kunne skabe – sociale relationer på en efterskole. Wood understreger ligeledes, at der mangler undersøgelser af, hvilke implikationer forventninger til relationer kan have for et menneskes værdighed som socialt væsen (Ibid:186). Williams situation på efterskolen kan illustrere, at oplevelsen af ikke at leve op til forventninger om socialitet resulterer i, at han oplever sig selv som en fiasko. På baggrund af Woods pointer kan det siges, at Williams sociale fiasko på efterskolen risikerer at så tvivl om hans værdighed som et socialt væsen. Dette kan ses i Williams egen fortolkning af oplevelsen på efterskolen, hvor han som vist opgiver social deltagelse og tvivler på sig selv som en social person. Dette ses ligeledes senere i interviewet, hvor han oplever, at han ikke slår til og er forkert i forhold til andre unge, fordi han ikke har et socialt netværk. Lignende perspektiver så vi i ovenstående afsnit, hvor andre af informanterne oplever sig anderledes og unormale, fordi de ikke lever op til forventninger om at være sociale som unge.

Jeg vil kort opsummere og afrunde ovenstående afsnit omkring oplevede forventninger til socialitet ved at trække nogle linjer til undersøgelsens problemfelt. Som redegjort for i problemfeltet er ungdomslivet omgærdet af beundring, og ungdomslivet bliver ofte opfattet som en fase med en aktiv hverdag og et netværk at gøre ting sammen med. Forventninger til at være social som ung ses ligeledes i denne undersøgelses empiri, som analyseret i ovenstående afsnit. Disse afsnit viser, at unges ensomhed kan blive forstærket, fordi ungdomslivet ofte fremstilles som værende kendetegnet ved socialt samvær og muligheder for socialitet. William oplever sig særligt ensom, når socialitet forventes af ham. Signe og Majken oplever, at forventninger om en aktiv social deltagelse gør, at de trækker sig fra

sociale sammenhænge. Samtidig oplever flere af informanterne, at *det typiske* og *det normale* for et ungt menneske er at være social, hvilket de tænker, at de ikke kan leve op til. I forlængelse af dette er det interessant at undersøge, hvilke muligheder for socialitet denne undersøgelses informanter oplever.

Uendelige muligheder for socialitet

Overskriften kan virke en anelse overdreven, men den illustrerer, at jeg i dette afsnit vil anvende Simonsen og Ziehes teoretiske perspektiv på ungdomslivet. I det følgende afsnit vil jeg argumentere for, at de mange muligheder, som det senmoderne samfund tilbyder unge i forhold til deres eget livsprojekt, også kan skabe forventninger til unges sociale forhold og sociale relationer.

Flere af undersøgelsens informanter fravælger sociale fællesskaber og venner. De fleste af dem vil gerne være sociale, men som en konsekvens af ensomheden eller i sammenhæng med ensomheden melder nogle af informanterne sig ud af mulige sociale fællesskaber og sociale sammenhænge. Dette paradoks er fint illustreret af Cecilie:

Ja, altså jeg vil da gerne lære at komme lidt mere ud, altså af mit værelse. Altså grunden til jeg mest lukker mig inde på mit værelse, det er jo for at lukke andre folk ude, verden ude. Jeg tror nok, det meget, er det, jeg vil ændre.

Som nævnt tidligere har Cecilie ikke tiltro til andre mennesker, og hun fortæller samtidig, at hendes oplevelse af ensomhed påvirker hende negativt, fordi hun skubber andre mennesker væk. Ifølge Signe og Ellen er det ligeledes dem selv, som har trukket sig fra sociale sammenhænge, og Signe understreger, at hun ikke er blevet skubbet ud af andre mennesker. Dette fokus på egne handlinger i forhold til oplevelsen af ensomhed gør sig ligeledes gældende i nogle af informanternes fravalg af sociale aktiviteter. Som nævnt tidligere fortæller William, at han har sagt nej til sociale aktiviteter på grund af alkohol, selvom han gerne vil være med. Et lignende dilemma gør sig gældende ved Majkens tilbagetrækning fra sociale sammenhænge. Jeg spørger hende, hvad hun gør, når hun trækker sig tilbage, hvortil hun svarer:

Øh, så lukker jeg mig ude. Jeg sidder og læser og virker uinteressert i, hvad der sker omkring mig, selvom det egentlig er det, jeg er mest fokuseret på. Jeg viser ikke, at jeg har lyst til andre og sådan.

Det interessante i citatet er, at selvom hun trækker sig fra social kontakt og andre mennesker, er hun netop fokuseret på det sociale omkring hende.

Samtidig med at undersøgelsens informanter fortæller, at det er dem selv, som har trukket sig fra sociale sammenhænge og sociale fællesskaber, understreger flere af informanterne, at de har mulighed for socialitet. Signe fortæller:

Altså jeg har venner, og de vil også gerne være sammen med mig, hvis jeg spurgte, om de ville være sammen en dag fx. Så det er ikke, jeg har muligheden og sådan noget.

Signe understreger ligeledes, at hun har muligheden for at indgå i et stort fællesskab i skolen, men da hun ikke kan være i store forsamlinger for længe ad gangen, trækker hun sig fra fællesskabet. Hun vender årsagen til sin ensomhed indad og påpeger, at hun burde være sammen med andre noget mere, så hun ikke oplevede ensomheden. Denne tendens til at vende problemerne indad er ligeledes til stede hos flere af de andre informanter. De fokuserer på, at årsagen til deres ensomhed er selvforskyldt. Majken fremhæver fx, at årsagen til hendes ensomhed er, at hun ikke opsøger kontakt, og Cecilie fremhæver, at hun ikke har åbnet sig for mennesker i flere år. Thomas understreger, at han ikke kan lukke sig inde i en boks, hvis han vil ud af ensomheden.

Som redegjort for tidligere argumenterer Simonsen for, at ungdommen i et senmoderne samfund er en potentiel kritisk fase. Ifølge Ziehe har den kulturelle frisættelse gjort, at traditioner, normer og familie ikke længere er styrende for de unges livsprojekter. Det er i dag op til de unge selv at forme deres liv i alle henseender og herunder også deres sociale liv. Ifølge dette teoretiske perspektiv findes der i det senmoderne samfund en forventning om, at du som ung har mulighed for at skabe din egen lykke og din egen succes. Samtidig ligger der også et pres på de unge om, at hvis dette ikke lykkes, er det deres egen skyld (Simonsen 2002; Ziehe 1989). I ovenstående fortællinger fra denne undersøgelses informanter ser vi, at informanterne oplever at have mange muligheder for at indgå i sociale sammenhænge,

men at de, ifølge dem selv, ikke griber disse muligheder. Denne fiasko vender de indad: de har alle mulighederne, men formår ikke at gribe dem og tænker derfor, at der må være noget galt med dem. Dette så vi fx i Williams fortælling om sin oplevelse på efterskolen. I disse fortællinger ses et fokus på, at det er informanterne som individer, der har ansvaret for at lykkes i deres sociale liv. Dette ses ved Signe, Majken, Cecilie og Thomas, som nævnt ovenfor. Årsagen til deres ensomhed findes i dem selv, da der er uendelige muligheder omkring dem for at etablere sociale relationer. Samtidig ser vi, at undersøgelsens informanter opfatter det at være social som det normale. Majken udvider denne forståelse og oplever samtidig, at der iblandt unge er en forventning om, at man har styr på sine sociale relationer. Ud fra disse udtalelser ses der en forventning om, at man som ung griber de muligheder for socialitet, som man tilbydes, og at det er lykket en at forme sit sociale liv. Hvis dette ikke lykkes er der ingen ydre bånd at skyde skylden på, og fiaskoen risikerer at blive opfattet som selvforskyldt.

I rapporten *'Når det er svært at være ung i DK – unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv'* ses dette individuelle fokus ligeledes (Sørensen et al. 2011). Nielsen og Sørensen understreger, at konsekvensen af disse tendenser kan være, at unge også placerer ansvaret for at løse problemerne hos dem selv (2012:18). Flere af informanterne i denne undersøgelse placerer ansvaret for at komme ud af ensomheden hos sig selv. De understreger, at de ikke kan lukke sig inde, og at de bør tage imod sociale tilbud og forsøge at blive mere udadvendte. Samtidig er der også en modsatrettet tendens i nogle af informanternes udtalelser. Informanterne Ellen og Cecilie understreger flere gange i løbet af interviewet, at de ikke ønsker at ændre sig: *'altså hvis der er noget der skulle ændre sig, så tror jeg det skulle være verden, ikke mig'*, påpeger Cecilie. Ellen fortæller på den anden side, at grunden til, at hun er mindre ensom i dag end i folkeskolen er, at hun er blevet mere udadvendt. Som i ovenstående fortolkning er det ændring af en egenskab ved Ellen, som er løsningen på hendes problem.

Ovenstående afsnit viser, at forventninger om socialitet og indtrykket af mange muligheder for at være sociale påvirker de unges oplevelse af at være anderledes og forkerte. De oplever samtidig, at andre unge kan få det sociale til at fungere og vender skylden for deres oplevede fiasko og årsagen til deres ensomhed indad.

I forhold til de faktuelle aspekter om social kontakt ses det, at de fleste unge dagligt eller næsten dagligt er i kontakt med venner. Informanternes oplevelse af, at andre unge ofte er sammen er ud fra dette ikke udelukkende en forestilling, som de oplever. På den anden side er der en forholdsvis stor gruppe af unge, som har en mere sporadisk kontakt. De er i kontakt med venner 1 til 2 gange om ugen eller 1 til 2 gange om måneden. Dette viser, at andre unge højst sandsynlig ikke altid er sammen. De faktuelle forhold viser ligeledes, at der er en lille gruppe af unge, som ofte er uønsket alene. Dette peger på, at informanternes oplevede forventning om, at andre unge har styr på deres sociale situation ikke gælder for alle unge.

For informanterne handler de oplevede forventninger til socialitet ikke kun om forestillinger om andre unges kontakt med venner. Oplevede forventninger om socialitet som ung er for undersøgelsens informanter mere knyttet til, at de oplever, at ungdomslivet er kendetegnet ved socialt samvær og uendelige muligheder for socialitet. En mere udførlig diskussion af referencerammen for informanternes forestillinger om socialitet som ung vil derfor kræve flere undersøgelser af, hvordan og i hvilket omfang unge er sociale sammen.

Forventninger til venskab

I ovenstående afsnit har jeg fokuseret på forventninger til socialitet, som informanterne oplever, der er til et velfungerende og normalt ungdomsliv, og hvordan disse forventninger påvirker deres ensomhed. Det tredje analysetema handler ligeledes om forventninger til venskab og hænger sammen med ovenstående fokus på socialitet. I interviewene med Signe og Matilde er der interessante refleksioner i forhold til relationen *ven*, som er relevante i forhold til denne undersøgelses problemstilling. Wood påpeger i forhold til mislykket intersubjektivitet, at hvad der ligger i det mislykkede er forskelligt fra relation til relation, da relationer involverer tavs viden og forskellige former for forståelse (1986:188-189). Ensomhedsoplevelsen henviser på baggrund af dette til en mislykket fælles social forståelse af, hvad der er forventeligt og muligt i forskellige sociale relationer. Jeg har tidligere fremhævet, at det kan diskuteres om Matilde har en speciel social kontakt. Det kan derfor være vanskelig at sammenligne hende med de andre informanter. På trods af dette forbehold analyserer jeg Matildes udtalelser omkring venskab sammen med Signes oplevelser. Dette gør jeg, fordi de begge reflekterer over venskab i interviewet, og fordi de begge fremhæver, at de har vanskeligheder med at finde venner.

Hvad definerer en ven?

I tråd med undersøgelsens socialkonstruktivistiske forståelsesramme reflekterer Signe og Matilde over selvfølgeligheder i forhold til relationen ven: *'fordi hvad definerer en ven'*, udtaler Matilde. Denne kritiske refleksion i forhold til venskab er interessant at udfolde ud fra Pahls teoretiske forståelse af venskab, som præsenteret i kapitel 3. Ved at anvende dette perspektiv vil jeg teoretisk udfolde Signe og Matildes refleksioner om relationen ven og diskutere, hvilken form for venskab, de efterspørger.

Pahls pointe er, at venskab har mange mulige betydninger, hvilket ses i Signe og Matildes refleksioner (2000:1). Matilde og Signe oplever, at de har én forståelse af venskab, og at andre unge har en anden. Denne flertydige betydning ses ligeledes i Signes skelnen mellem en ven og en bekendt. Hun ser andre unge, som hun har snakket med nogle gange, som bekendte, hvorimod hun oplever, at andre unge definerer denne form for relation som en ven. For at Signe kan betragte en person som sin ven, skal hun opleve, at hun kan fortælle personen en hemmelighed. Pahls teori kan illustrere, at balancen af forpligtelse og følelser i et venskab for Signe ikke er den samme som andre unge efterspørger. Hendes forventninger til et venskab er ikke nødvendigvis højere, men anderledes end andre unges.

Matilde oplever at blive betragtet som underlig og anderledes, fordi hun ikke kan relatere til mennesker på samme måde, som hun oplever andre unge kan:

Men altså jeg kunne ikke finde ud af at relatere til mennesker på samme måde som alle andre kunne, og derfor så andre mig som sådan lidt underlig. Det gjorde ikke, at jeg ikke som sådan havde venner, men øh jeg tror, de så mig lidt mere som en ven, end jeg så dem som venner.

I citatet ses det, at Matildes vanskeligheder med sociale relationer ikke nødvendigvis er skyld i, at hun ikke har venner. Det knytter sig mere til, at hun ikke opfatter vennerrelationen på samme måde som den anden part gør. Personer i hendes omgangskreds opfatter hende som en ven, men Matilde fortæller, at hun ikke gengælder dette. Det interessante her er, at hun ikke har fortalt den anden person i den foregivne relation dette, hvilket udfordrer Pahls fokus på, at venner vælger hinanden gensidigt (Ibid:13). Matildes oplevelse med relationen ven peger på, at hun godt kan foregive at være en ven uden, at den anden i relationen er klar over dette. Samtidig fremhæver Pahl, at den relative balance i indholdet i et venskab ikke nødvendigvis er kendt af begge parter i relationen, hvilket ses i Matildes vennerrelatio-

ner (Ibid:13). Hun oplever ikke, at der er den rette balance, da hun ikke stoler på de personer, som opfatter hende som en ven, men dette er ikke nødvendigvis oplevelsen for den anden part i *dyaden*. Ud fra Pahls forståelse af venskab kan det diskuteres om Matildes relationer i teoretisk forstand er et venskab. På den anden side kan det peges på, at venskab er muligt på trods af manglende reciprocitet.

Som nævnt fremhæver Wood, at der i ensomhedsoplevelser findes nogle selvfølgeligheder i forhold til sociale relationer. Ud fra dette kan ovenstående peges på, at der iblandt unge findes nogle selvfølgeligheder i forhold til en vennerelation, som Signe og Matilde ikke deler. For de to informanter udgør en social relation noget andet og noget mere, end hvad de oplever, at andre unge forventer af relationen *ven*. Disse oplevede forventninger til relationer og social interaktion som ung påvirker de to informanters ensomhed, da de fortæller, at deres måde at betragte relationer på gør, at de har svært ved at finde venner. Signe og Matilde forventer noget andet af reciprociteten i et venskab end andre unge. For at udholde, hvad der kan være indeholdt i dette *andet*, vil jeg inddrage Aristoteles begreb om det rene og ideelle venskab.

Som beskrevet tidligere ser Aristoteles venskabet af enhed og lighed som det rene og ideelle venskab. Det er et form for spejlvenskab, hvor vennerne i relationen har en gensidig forståelse af hinanden, og venskabet bygger på en indbyrdes bevidsthed (Ibid:21-22 & 77-86). Ud fra ovenstående analyse af Signe og Matildes refleksioner omkring relationen *ven* som ung kan det diskuteres, om de efterspørger et venskab, som er i tråd med Aristoteles venskab baseret på en dyb forståelse. Det er hovedsagelig Signe, som reflekterer over, hvad hun efterspørger i et venskab, men Matilde taler også om, hvad der skal til for, at hun bedre kan opfatte andre unge som sine venner. Det handler i høj grad om at opleve sig forstået. Som nævnt opfatter Signe en anden person som en bekendt, hvis hun kan snakke godt med denne, men ikke nødvendigvis som en ven. Hun efterspørger en dybere forståelse og muligheden for at dele en hemmelighed, hvis en relation skal betragtes som et venskab. Signes forståelse af et venskab er på baggrund af dette ligeledes i tråd med *the secret view of friendship*, hvor hemmeligheder er essensen i venskabsrelationen (Ibid:82-83). Som analyseret tidligere oplever Signe en mislykket intersubjektivitet, da hun oplever, at hun ikke kan dele sine følelser og tanker med sine klassekammerater, da hun tænker, at de ikke vil kunne forstå hende. Med Woods begrebsapparat i forhold til venskab kan det siges, at Signes en-

somhedsoplevelse ligeledes er knyttet til en mislykket forståelse af, at deling af hemmeligheder er centrale for et venskab som ung.

Som nævnt i teoriafsnittet ser Pahl en formodet stigning i forventninger og forhåbninger til venskab (Ibid:8). Matilde og Signes refleksioner peger på, at de ønsker et venskab som mere er baseret på en indbyrdes bevidsthed og en dybere gensidig forståelse end det at snakke sammen. Heri kan ses nogle forhåbninger til venskab, som er en anden grad end andre unges forventninger til venskab ifølge de to informanter. Vi har set, at Matilde og Signes forventninger til et venskab kan vanskeliggøre deres muligheder for at etablere relationer til andre unge. Det er ikke mit sigte at påpege, at Signe og Matildes forventninger til et venskab er for høje ud fra Aristoteles pointe om det ideelle venskab. Derimod viser ovenstående afsnit, at det er centralt at medtage forståelser af venskab i arbejdet med ensomme unge, da venskabets flertydighed kan have betydning for deres oplevelse af ensomhed.

Delkonklusion

Forestillinger om andre unges sociale liv er gennemgående for undersøgelsens informanter. Ud fra disse forestillinger reflekterer de over deres egen situation som ensomme. Signe, Ellen, William og Cecilie oplever, at det er normalt at være social og udadvendt som ung. Flere af informanterne oplever, at andre unge er sociale og har styr på deres sociale relationer. Oplevede sociale forventninger om, at det er normalt at være social som ung påvirker informanternes følelse af at være anderledes og forkerte. For flere af informanterne forstærker dette deres oplevelse af at være ensomme. Signe og Majken trækker sig nogle gange fra sociale sammenhænge og sociale fællesskaber, fordi de oplever, at de ikke kan leve op til at bidrage til det sociale samvær. Dette skyldes især, at de oplever, at en aktiv deltagelse er en forventning i forhold til at være social som ung.

Informanternes oplevelse af at være anderledes ud fra sociale parametre kan ligeledes forstærkes af, at de oplever uendelige muligheder for socialitet som ung. Ud fra Simonsen og Ziehes teoretiske perspektiv på ungdomslivet ses det, at oplevelsen af de mange sociale muligheder risikerer at skabe en forventning om, at man som ung griber disse muligheder. Samtidig ses det ud fra dette teoretiske perspektiv, at informanterne vender skylden for deres sociale situation indad. Ansvar for deres ensomhed risikerer at blive placeret hos dem

selv. Dette fokus så vi ligeledes ved Williams fremhævelse af, at en mulig løsning på hans sociale situation som ensom er, at han begynder at drikke.

I Matilde og Signes refleksioner om relationen ven som ung ses interessante aspekter i forhold til unges ensomhed. Matilde og Signe oplever nogle selvfølgeligheder blandt unge i forhold til, hvad der definerer et venskab. De deler ikke disse selvfølgeligheder og forventninger, hvilket påvirker deres ensomhed, da de oplever, at deres forståelse af relationen ven gør, at de har vanskeligt ved at etablere et venskab. For især Signe har hendes forståelse af et venskab betydning for hendes oplevelse af mislykket intersubjektivitet. Hun opfatter deling af hemmeligheder som centralt for et venskab, hvilket hun oplever ikke er delt med andre unge. Disse refleksioner viser, at Pahls fremhævelse af venskabets flertydighed er relevant at medtage i arbejdet med ensomme unge.

Afsluttende refleksioner: Ensomhed som en mulig fortolkning?

Som en afrunding på undersøgelsens analyse vil jeg reflektere over, hvorvidt informanternes ensomhed kan ses som en mulig fortolkning på deres oplevelse af at være anderledes. Et gennemgående tema i de tre analysedele er, at informanterne føler sig anderledes. Der tegner sig et billede af, at ensomhed bliver en mulig fortolkning på informanternes oplevelse af at være anderledes. Som beskrevet trækker flere af informanterne sig fra andre mennesker og sociale sammenhænge, fordi de føler sig anderledes, og det kan siges, at ensomhed bliver en fortolkningsmulighed af denne tilbagetrækning for undersøgelsens informanter. Jeg spørger Majken, hvilke ord hun vil bruge, hvis hun skal sætte ord på sin oplevelse af ensomhed, hvortil hun svarer:

Hmm, ja ensomhed dækker det jo meget godt ik'. Øhm, jeg tror jeg vil beskrive det som en lang periode, hvor man ikke føler sig til. Ja, man føler sig lidt som værende fra en anden planet eller sådan noget, fordi man for mit vedkommende ikke hører til nogen steder, at man så bare, ja.

Citatet illustrerer fint ovenstående pointe, hvor Majkens beskrivelse af ensomheden bliver en beskrivelse af at føle sig anderledes. Ensomhed bliver et mærkat som undersøgelsens informanter kan sætte på deres oplevelse af at være anderledes, og som kan give dem en forklaringsmulighed på deres handlinger, som især er knyttet til tiden i folkeskolen. Dette

kan pege på, at den primære oplevelse for de unge er en følelse af at være anderledes. Denne fortolkning bliver særligt interessant i forhold til undersøgelsens diskussion af analysens fund i relation til socialt arbejde.

Opsamling af analysens tråde

Inden jeg går videre til undersøgelsens diskussion, vil jeg kort samle analysens tråde og forholde fundene til undersøgelsens problemstilling og problemformulering. Analysen viser, at oplevede sociale forventninger blandt unge påvirker undersøgelsens informanter og deres oplevelse af ensomhed. De oplever deres ensomhed forstærket på grund af forestillinger om andre unges uproblematisk ungdomsliv. For informanterne er et velfungerende og normalt ungdomsliv et liv, hvor man som ung ikke har oplevet svære ting i sin opvækst og i sin hverdag, har styr på sit sociale liv og oftest drikker i sociale sammenhænge. I informanternes udtalelser ses der en form for distancering til andre unge i deres omgangskreds og andre unge generelt ud fra de ovennævnte forestillinger. Informanternes oplevede sociale forventninger til et vellykket og normalt ungdomsliv og deres oplevelse af ikke at leve op til disse forventninger vanskeliggør en fælles forståelse med andre unge.

Ovenstående analytiske fund kan med fordel samles ved at inddrage begrebet *udenforskab*. Begrebet er hentet fra rapporten *'Når det er svært at være ung i DK – unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv'* og er nævnt i mit problemfelt (Sørensen et al. 2011). Udenforskab henviser i rapporten til, at de unge har vanskeligt ved at føle sig fuldt ud integreret i deres omgivelser. Sørensen et al. uddyber: *'I mange tilfælde synes der at være en mere eller mindre usynlig mur mellem de unge og deres omgivelser'* (Ibid:116). I dette speciale ses det, at de oplevede sociale forventninger til et velfungerende og normalt ungdomsliv skaber en form for usynlig mur imellem informanterne og deres omgivelser. På grund af de oplevede sociale forventninger og informanternes oplevelse af ikke at leve op til disse, er det for informanterne vanskeligt at føle sig fuldt ud integreret i deres omgivelser. Informanternes følelse af at være anderledes på grund af de oplevede sociale forventninger til ungdomslivet dømmes dem med andre ord til en form for udenforskab. I forhold til ensomhed er det interessant, at det er denne oplevelse af udenforskab, som for informanterne gør, at de begynder at opleve ensomhed i folkeskolen. Dette viser, at udenforskab og ensomhed for undersøgelsens informanter er tæt forbundet.

KAPITEL 5: ANALYSENS FUND I RELATION TIL SOCIALT ARBEJDE

Inden for ensomhedsforskningen er der diskussioner om, hvordan ensomhed bedst afhjælpes. Dette hænger til dels sammen med, at der som vist i kapitel 3 er forskellige definitioner af ensomhed. Ud fra undersøgelsens fokus og diskussioner om hvordan ensomhed afhjælpes, vil jeg i undersøgelsens diskussion adressere analysens fund i relation til socialt arbejde. Jeg vil først diskutere, hvordan unges ensomhed kan ses som et alvorligt socialt problem ud fra helbredsmæssige konsekvenser af ensomhed. Derefter vil jeg redegøre for diskussioner om, hvordan ensomhed bedst afhjælpes. I forlængelse af dette vil jeg diskutere mulige anvendelsesperspektiver i arbejdet med ensomme unge ud fra denne undersøgelses analysefund. Perspektiverne følger til dels analysens temaopdeling, men vil også gå på tværs af de tre temaer. Til sidst i diskussionen vil jeg reflektere over, hvilken betydning deltagelsen i det sociale arbejde kan have for informanternes selvforståelse.

Socialt arbejde som en social konstruktion

Inden jeg går til selve afsnittet, vil jeg knytte en kort kommentar til min forståelse af *socialt arbejde*. Feltet socialt arbejde har uklare grænser, og der findes ikke en entydig definition af dette felt (Payne 2006:20). En del af den litteratur, jeg anvender i afsnittet har et bredt fokus på pædagogisk, psykologisk og socialt arbejde med ensomme unge. I forhold til en definition af socialt arbejde finder jeg Malcolm Paynes perspektiv relevant, da han fokuserer på, at socialt arbejde er socialt konstrueret. Socialt arbejde formes og konstrueres i et samspil mellem politiske, økonomiske og sociale forhold, hvor der kæmpes om magten til at definere sociale problemer og afhjælpningen heraf. Denne kamp formes af forskellige aktører og grupperinger (Ibid:15 & 20-22). I denne optik kan pædagogisk og psykologisk arbejde medtages under betegnelsen *socialt arbejde*.

Det er vigtigt at afhjælpe ensomhed

I undersøgelsens problemfelt har jeg argumenteret for, at unges ensomhed i dag opfattes som et socialt problem. I forlængelse af dette sås det i undersøgelsens teoretiske udgangspunkt, at ensomhed er ligeså skadeligt som rygning (Cacioppo & Patrick 2008:5). I dette afsnit vil jeg følge denne tråd og argumentere for, hvorfor det er vigtigt at fokusere på unges ensomhed i det sociale arbejde. I denne optik handler unges ensomhed ikke udelukken-

de om, at det er et smerteligt problem for de unge. Det handler ligeledes om, at ensomhed kan have alvorlige helbredsmæssige konsekvenser for de unge.

I Regeringens udgivelse *'Sundere liv for alle – nationale mål for danskernes sundhed de næste 10 år'* er et af fokusområderne ensomhed (2014). Ud fra min definition af et socialt problem viser dette fokus, at ensomhed i Danmark er et politisk anerkendt socialt problem anno 2014. Målet i strategien er, at andelen af ensomme danskere på 16 år eller derover skal reduceres med 10% indenfor de næste 10 år (Ibid:10-11). I forhold til denne undersøgelses analytiske fund er det interessant, at informanterne alle oplever ensomheden første gang i folkeskolen. Dette peger på, at det ligeledes vil være relevant at fokusere på ensomhed blandt unge under 16 år som en del af arbejdet med at udmønte og implementere den nationale strategi.

Ovenstående anerkendelse af ensomhed som et socialt problem kan hænge sammen med, at det i international forskning er dokumenteret, at ensomhed har helbredsmæssige konsekvenser. Den danske ensomhedsforskning peger ligeledes på, at ensomhed er forbundet med fysiske og psykiske helbredsmæssige problemer (Lasgaard & Kristensen 2009:44-48; Nielsen et al. 2010:78-79). Som redegjort for i undersøgelsens problemfelt ses der en sammenhæng mellem unges ensomhed og depression, angst og spiseforstyrrelser. I forhold til fysisk helbred viser den internationale forskning, at ensomhed påvirker immunforsvarets funktioner, er en risikofaktor i forhold til hjertekarsygdomme og risikerer at udløse forskellige stresshormoner (Cacioppo & Patrick 2008:5; Masi et al. 2011:220-221). I forhold til sociale relationer viser både dansk og international forskning, at personer med stærke sociale relationer har en lavere dødelighed end personer med svage relationer (Lund 2011:71)¹¹. Sociale relationer opfattes både kvantitativt og kvalitativ i denne forskning, hvilket er i tråd med denne undersøgelses fokus på, at ensomhed ikke udelukkende refererer til, at en person har få eller ingen sociale relationer.

Ovenstående viser, at unges ensomhed er et alvorligt problem som både kan have individuelle og samfundsmæssige konsekvenser. Unges ensomhed er i denne optik et vigtigt anliggende for socialt arbejde, hvilket åbner for diskussioner af, hvordan ensomhed kan afhjæl-

¹¹ Personer med svage relationer defineres normalt inden for forskningen som personer, der sjældent eller aldrig træffer familie eller venner, eller personer som ikke regner med at kunne få hjælp fra andre ved sygdom (Lund 2011:71).

pes. I det følgende vil jeg overordnet redegøre for nogle af de perspektiver, som fremhæves i ensomhedslitteraturen i forhold til, hvordan ensomhed afhjælpes i det sociale arbejde.

Hvordan afhjælpes ensomhed?

Masi et al. fremhæver i teksten '*A Meta-Analysis of Interventions to Reduce Loneliness*', at der mangler viden om, hvordan man bedst afhjælper ensomhed (2011). Dette hænger i høj grad sammen med, at der stadig findes lidt viden omkring ensomhedens natur og mekanismer (Ibid:221). I specialets problemfelt har jeg argumenteret for, at ensomhed i høj grad er et psykologiseret felt. Dette fokus ses ligeledes i interventioner målrettet ensomme unge. På baggrund af min forståelse af socialt arbejde, kan dette ses som en del af kampen for at definere ensomhed og afhjælpningen heraf.

Ifølge Masi et al. er det vigtigt, at fremtidige indsatser målrettet ensomhed inkorporerer den nyeste viden om ensomhedens natur. Dette gælder især anerkendelsen af, at ensomhed og social isolation ikke er det samme. De understreger, at det i arbejdet med ensomhed ikke kun hjælper at skabe sociale relationer (Ibid:257 & 259). En lignende argumentation ses ved Lasgaard, som pointerer, at hvis unge skal hjælpes ud af ensomheden, er det ikke nok at arbejde med en styrkelse af netværkene omkring de unge. Der skal også tages fat på de unges handle-mønstre og sociale strategier (Lasgaard 2010b:37).

Inden for ensomhedsforskningen har der ifølge Masi et al. indtil nu været et stort fokus på individuelle forskelle mellem ensomme mennesker og ikke-ensomme mennesker. Dette fokus ses ligeledes i indsatser målrettet ensomme (Masi et al. 2011:221 & 223). Med denne tilgang er det ofte egenskaber ved det ensomme individ, som sigtes at ændres. Dette fokus på egenskaber så vi i analysens tredje tema, hvor undersøgelsens informanter fokuserer på egenskaber ved dem selv, som grunden til deres ensomhed. I kraft af min socialkonstruktivistiske forståelsesramme betragter jeg ikke ensomhed som en iboende egenskab ved de unge (se Burr 1995:5). Masi et al. ser samtidig et begyndende fokus på social interaktion og social forbundethed i forhold til at afhjælpe ensomhed (Masi et al. 2011:221). De anvendelsesperspektiver, jeg diskuterer i de følgende afsnit, skriver sig ind i dette nye fokus, da min undersøgelses forståelsesramme er, at mennesket formes gennem social interaktion og sociale processer.

Ovenstående betragtninger understreger, at ensomhed ikke er et entydigt problem, og at der er diskussioner omkring, hvordan ensomhed bedst afhjælpes. I de følgende afsnit vil jeg ud fra de ovenstående pointer diskutere, hvilke aspekter, denne undersøgelses fund peger på, er centrale at fokusere på i arbejdet med ensomme unge.

En diskussion af anvendelsesperspektiver i arbejdet med ensomme unge

Som nævnt i undersøgelsens metodekapitel ønsker jeg ikke at lave generaliseringer på baggrund af undersøgelsens empiri. Analysen er et eksempel på, hvordan sociale forventninger til ungdomslivet *kan* påvirke unges oplevelse af ensomhed. Dette er relevant at medtage i forhold til min mulighed for at diskutere anvendelsesperspektiver ud fra analysen. Jeg ønsker derfor ikke at komme med specifikke løsningsstrategier, men med perspektiver, som kan være relevante at medtage i forhold til arbejdet med ensomme unge. Det er perspektiver, som er brugbare i forhold til arbejdet med ensomme unge, men som ikke nødvendigvis er udtømmende for det sociale felt *ensomme unge*.

Grundoplevelsen er at føle sig anderledes

Gennemgående i denne undersøgelse er, at informanternes grundoplevelse er at føle sig anderledes, og det er derfor relevant at diskutere dette fund i forhold til mulige anvendelsesperspektiver. Oplevelsen af at føle sig anderledes kommer til udtryk på forskellige parametre så som tøj, alkoholbrug, socialitet og en svær opvækst. Som argumenteret for i slutningen af analysen kan ensomhed ses som en fortolkning informanterne knytter til deres følelse af at være anderledes. Ud fra min socialkonstruktivistiske forståelsesramme opfatter jeg denne fortolkning som én mulig fortolkning blandt andre fortolkninger. Jeg opfatter samtidig informanterne som fortolkende individer. Ud fra dette synspunkt kan det tænkes, at informanternes følelse af at være anderledes også kan tolkes på andre måder. Det kan diskuteres om den grundlæggende oplevelse af at være anderledes kan tolkes på andre måder og muligvis føre til andre psykosociale mistrivelsesproblemer. Dette analytiske fund peger på, at det er relevant at fokusere på unges oplevelse af at være anderledes i arbejdet med ensomme unge.

Det er ikke nok at tilbyde unge sociale muligheder

Som nævnt tidligere er der blandt politikere og praktikere et stigende fokus på, at sociale relationer er centrale i forhold til menneskers mentale sundhed og psykologisk velbefindende (Andersson 1998:264). Samtidig ser vi også i ovenstående gennemgang, at der er diskussioner om, hvorvidt en interventionsstrategi, der tilbyder unge sociale relationer, er fyldestgørende i forhold til at afhjælpe ensomhed.

Ud fra undersøgelsens analyse ses det, at informanterne ifølge dem selv ikke mangler muligheder for socialt samvær og sociale fællesskaber. De oplever sig ensomme, selvom de har mulighed for at indgå i sociale fællesskaber, og selvom flere af dem har venner, som de har mulighed for at indgå i socialt samvær med. Disse fund sandsynliggør pointen om, at ensomhed godt kan opstå selvom et individ har mange relationer. På baggrund af analyseafsnittet omkring relationen ven og venskab peger mine analytiske fund på, at det i arbejdet med ensomme unge kan være fordelagtigt at fokusere på, hvad de unge forventer og efterspørger i forhold til sociale relationer. Cacioppo og Patrick fremhæver, at mennesker har forskellige forventninger til sociale relationer og social forbundethed (2008:15). Denne forståelse ses ligeledes i undersøgelsens definition af ensomhed ud fra Woods tilgang. Som nævnt bygger Woods forståelse af ensomhed på det plastiske og subjektive begreb intersubjektivitet. Hvad der ligger i en mislykket gensidig forståelse er forskellig fra individ til individ og fra relation til relation. På baggrund af denne forståelse af unges ensomhed og analysens fund omkring relationen ven og venskab kan det være fordelagtigt at fokusere på indholdet i de relationer, som ensomme unge efterspørger. Vi har set i analysen, at Signe og Matilde føler sig anderledes og underlige, fordi de oplever, at de ikke kan skabe relationer på samme måde som andre unge. Et perspektiv inden for arbejdet med ensomme unge kan på baggrund af dette være at sætte fokus på, at der kan være forskellige betydninger og forståelser af venskab.

Som fremhævet argumenterer Masi et al. for, at det i fremtidige indsatser målrettet ensomme er centralt at anerkende, at ensomhed og social isolation ikke er det samme (2011:257). Ud fra analysens fund kan dette ligeledes være vigtigt i arbejdet med ensomme unge, da jeg har vist, at undersøgelsens informanter oplever ensomhed, selvom de har interaktionsmuligheder og muligheder for at indgå i sociale fællesskaber. Vigtigheden af denne anerken-

delse ses særligt i informanten Williams oplevelse med at komme på efterskole. Det har betydning for Williams oplevelse af ensomhed på efterskolen, at han får et værelse alene. Samtidig er ensomhedsoplevelsen på efterskolen forstærket, fordi William oplever sig som en fiasko, fordi han ikke kan få venner i et domæne, som i høj grad er baseret på socialitet.

I forhold til sociale relationer som fokus i interventioner målrettet ensomme unge peger denne undersøgelses analytiske fund på, at det ikke er nok at tilbyde ensomme unge sociale muligheder. Ud fra mit fokus er det centralt at anerkende, at forståelsen af sociale relationer kan være flertydige, og at det kan være forskelligt fra ung til ung, hvilken social forbundethed, de efterspørger.

Ensom som en mulig selvfortælling

Som en afrunding på diskussionen vil jeg reflektere over kategorien *ensom* som en mulig selvfortælling for undersøgelsens informanter. Jeg har kort reflekteret over betydningen af det sociale arbejde for informanternes selvforståelse i analysen, og det er denne tråd, jeg vil følge i dette afsnit. Det sidste afsnit er både diskuterende og perspektiverende, da det åbner for perspektiver, som er relevante at undersøge yderligere i forhold til socialt arbejde med ensomme unge.

Ellen og Louise har været en del af værestedet Ventilen i henholdsvis to og fire år, hvilket kan siges at være forholdsvis lang tid. De er begge en del af et socialt fællesskab i Ventilen, og som nævnt tidligere har oplevelsen af ensomhed ændret sig for disse to informanter, efter de er begyndt i Ventilen. I forhold til det sociale arbejde er det interessant, at Louise fremhæver, at hun nogle gange oplever ensomheden forstærket i sociale sammenhænge knyttet til Ventilen. Hun fortæller, at hun til tider ikke bliver inviteret med til sociale aktiviteter med de andre fra Ventilen, hvilket gør, at hun oplever sig særligt ensom. Ud fra disse betragtninger kan det diskuteres, om Louises forståelse af sig selv som ensom bliver en *selvopfyldende profeti*. En selvopfyldende profeti henviser til, at eksterne kategoriseringer og forventninger bliver internaliseret i et individs forståelse af sig selv og forskellige situationer. Denne internalisering får betydning for individets ageren, og forventningerne bliver en selvopfyldende profeti (Merton 1968:475-490; Jenkins 1997:60). Individet er ikke passiv i denne internalisering, og det er ikke i alle tilfælde, at eksterne forventninger optages i individets selvforståelse (Goffman 1975). Louises deltagelse i det sociale arbejde målrettet

ensomme unge kan på baggrund af dette få betydning for hendes selvopfattelse og ageren herefter. Ud fra Louises fortælling om, at hun nogle gange oplever sig særligt ensom i sociale sammenhænge knyttet til Ventilen kan det tænkes, at kategorien ensom bliver omdrejningspunktet for Louises selvforståelse. Dette risikerer at få betydning for hendes fortolkning af sig selv og interaktioner med andre unge, hvilket sås i hendes oplevelser i Ventilen. Disse diskussioner og perspektiver peger på, at Louises deltagelse i det sociale arbejde risikerer at forstærke hendes forståelse af sig selv som ensom. Dette perspektiv kan med fordel udfoldes ved at inddrage Järvinens forståelse af begrebet *institutionel identitet*. På baggrund af hendes studier omkring danske alkoholikers livshistorier fremhæver Järvinen, at det sociale arbejde har betydning for den fortælling, som brugere eller klienter konstruerer om sig selv. Hun tilføjer, at dette kan få betydning for deres selvidentitet og selvforståelse (Järvinen 2003; Paulsen 2002). I forhold til Ellen og Louise er det interessant, at deres udtalelser viser, at de sandsynligvis er de informanter, som oplever ensomheden mindst sammenlignet med de andre informanter. Det kan diskuteres om Ventilen for Ellen og Louise bliver deres primære sociale referenceramme. Ud fra Järvinens perspektiv peger dette på, at den institutionelle ramme i det sociale arbejde får betydning for den fortælling som Louise og Ellen konstruerer om dem selv. På baggrund af ovenstående diskussion kan dette risikere at fastholde dem i en forståelse af dem selv som ensomme, hvor ensom bliver omdrejningspunktet for deres identitetskonstruktion. Dette er ikke et problem i sig selv, men det kan blive problematisk for de unge, hvis det begynder at få betydning i forhold til deres sociale ageren, som diskuteret i forhold til Louise. Den institutionelle identitet *ensom* risikerer i denne optik at blive den primære fortolkningsramme og sociale referenceramme for Ellen og Louise. Inddragelsen af Järvinens forståelse af institutionel identitet viser, at det vil være relevant at undersøge yderligere, hvilken betydning det har for ensomme unge at være en del af en institutionel ramme målrettet ensomme igennem en længere periode. Det er ikke mit sigte at advokere for, at hvis Ellen og Louise ikke deltog i det sociale arbejde, var de højst sandsynlig ikke ensomme længere. Jeg ønsker heller ikke at underkende Ventilens betydning for Ellen og Louise. Mit sigte er at vise, at det i socialt arbejde med ensomme unge er relevant at reflektere over, hvilken betydning de institutionelle rammer kan have for de unges selvforståelse.

KAPITEL 6: AFSLUTTENDE OVERVEJELSER

Inden jeg går til specialets konklusion, vil jeg afslutningsvis redegøre for styrker og svagheder ved undersøgelsens forståelse af ensomhed. Jeg vil ligeledes redegøre for andre perspektiver, som denne undersøgelse peger på kan være relevante at fokusere på i forhold til unges ensomhed.

Jeg har tidligere nævnt, at Woods begreb mislykket intersubjektivitet, som er omdrejningspunktet for hendes forståelse af ensomhed, kan betragtes som et forholdsvis plastisk begreb. Det er forskelligt fra person til person og relation til relation, hvad der er indeholdt i den mislykkede intersubjektivitet. På baggrund af dette kan begrebet anfægtes for at være for bredt. Det kan tænkes, at en oplevelse af mislykket intersubjektivitet ikke nødvendigvis fører til en oplevelse af ensomhed. Begrebets styrke i forhold til denne undersøgelse er, at det kan indfange subjektive oplevelser og fortolkninger af sociale forventninger til ungdomslivet i et samspil med informanternes oplevelse af ensomhed. Samtidig kan begrebet indfange forskellige forhold ved et individ og forskellen mellem individer og sociale relationer. Dette er en fordel i forhold til, at ensomhed dermed kan forstås forskelligt alt efter, hvilken målgruppe der er i fokus.

I forhold til unges oplevelse af ensomhed kan fokus på selvtillid og selvværd være et andet muligt perspektiv. Som nævnt i forrige kapitel fremhæver Lasgaard, at det er centralt at have fokus på ensomme unges manglende sociale færdigheder og uhensigtsmæssige handlemønstre. Mit fokus i denne undersøgelse har ikke været på manglende egenskaber ved de unge i forhold til deres oplevelse af ensomhed. Hermed ikke sagt, at en forbedring af sociale færdigheder og handlemønstre ikke kan have betydning for unges ensomhed. Flere af undersøgelsens informanter fortæller, at bedre selvværd og selvtillid har hjulpet dem til at agere i det sociale og skabe sociale relationer. Dette viser, at det ligeledes vil være relevant at undersøge, hvilken betydning selvtillid og selvværd har for ensomme unges oplevelse af sociale forventninger til ungdomslivet.

Et sidste aspekt, jeg ønsker at fremhæve, er fokus på familiemæssige omstændigheder og barndomsoplevelser i forhold til unges oplevelse af ensomhed. Som diskuteret i analysen, er der udtalelser i undersøgelsens empiri som peger på, at svære oplevelser i opvæksten har

betydning for de unges sociale kontakt og tillid til andre mennesker. Lasgaard fremhæver, at der mangler studier med dette fokus, men at der ses en svag sammenhæng mellem en ustabil barndom med en usikker tilknytning til forældrene og unges ensomhed (2010b:40). På baggrund af disse betragtninger vil det være relevant at undersøge yderligere, hvilken betydning barndomsoplevelser og opvækst har for unges ensomhed.

KAPITEL 7: KONKLUSION

I dette speciale har jeg undersøgt, hvilke sociale forventninger ensomme unge oplever til et velfungerende og normalt ungdomsliv, samt hvordan disse påvirker deres oplevelse af ensomhed. I undersøgelsens analyse har jeg vist, hvordan oplevede sociale forventninger til ungdomslivet har betydning for informanternes ensomhed. Informanterne oplever forventninger til, at et velfungerende og normalt ungdomsliv er et liv uden personlige problemer såsom psykiske vanskeligheder samt familiemæssige problemer. Disse forventninger skaber for informanterne en form for distancering til andre unge, da de forestiller sig, at andre unge ikke har haft en svær opvækst eller har haft udfordringer i livet. På grund af dette oplever informanterne en mislykket intersubjektivitet med unge i deres omgangskreds og unge generelt. Informanterne oplever, at de er alene med deres vanskeligheder, og at andre unge ikke vil kunne forstå dem, hvilket forstærker deres oplevelse af ensomhed. Flere af informanterne fortæller ikke deres omgangskreds om deres svære oplevelser, fordi de forestiller sig, at omgangskredsen ikke har haft lignende oplevelser og vanskeligheder. De oplevede sociale forventninger til et velfungerende og normalt ungdomsliv får i denne henseende konsekvenser i forhold til informanternes mulighed for at kunne skabe en fælles forståelse med andre unge.

Informanterne oplever ligeledes sociale forventninger til ydre karakteristika og alkoholbrug i sociale sammenhænge. Jeg har i analysen vist, at flere af informanterne oplever sig anderledes, fordi de ikke lever op til oplevede krav om at passe ind i forhold til tøj og udseende. Som analyseret påvirker disse oplevede sociale forventninger ikke informanternes oplevelse af ensomhed i ligeså høj grad i dag som i en folkeskolemæssig sammenhæng. Som analyseret er vigtigheden af tøj og udseende for informanterne højest sandsynlig noget de til dels er vokset fra. Grunden til at jeg skriver til dels er, at det stadig har betydning i forhold til informanternes følelse af at være anderledes. Dette er relevant, fordi informanternes følelse af at være anderledes er tæt forbundet med deres oplevelse af ensomhed.

I forhold til oplevede sociale forventninger til alkoholbrug har disse modsat tøj og udseende sandsynligvis betydning udover ungdomslivet. Informanterne oplever, at de har svært ved at integrere sig socialt, fordi de ikke lever op til forventninger om alkoholbrug i sociale sammenhænge som ung. På baggrund af alkoholforbruget i Danmark og betydningen af alkohol for socialt samvær ses det, at oplevede forventninger til alkoholbrug både knytter sig til ungdomslivet, men også kan ses som en generel samfundsmæssig social forventning.

Dette viser, at oplevede sociale forventninger til alkoholbrug højest sandsynlig også kan få betydning for informanternes mulighed for at integrere sig socialt senere i livet.

Oplevede sociale forventninger til socialitet gør, at informanterne føler sig forkerte og som en fiasko, fordi de ikke er sociale på samme måde, som de oplever, at andre unge er. For informanterne er der en bestemt måde, hvorpå man skal være social som ung. Dette handler især om, at man som ung er udadvendt og deltager aktivt i *det sociale*, som udspiller sig omkring en. For informanterne er det normalt at være social som ung, og igen ses der en form for distancering til andre unge på grund af de oplevede forventninger til socialitet. Når informanterne oplever forventninger om socialitet rettet mod dem oplever de sig særligt ensomme. Da informanterne oplever, at de ikke kan leve op til den normativitet, som de forestiller sig, at der er til unges sociale liv, trækker de sig fra sociale sammenhænge og distancerer sig fra andre unge. Samtidig vender de skylden for deres ensomhed indad og fokuserer på, at det er egenskaber ved dem selv, der skal ændres. Ved at anvende Ziehe og Simonsens teoretiske perspektiv på ungdomslivet har jeg vist, at dette kan hænge sammen med, at ungdomslivet i dag fremstilles som en fase med næsten grænseløse muligheder for at skabe ens eget livsprojekt. Jeg har analyseret, hvordan dette ligeledes kan skabe forventninger til unges sociale forhold og sociale relationer.

I analysen har jeg også vist, at der ifølge informanterne findes nogle selvfølgeligheder og forventninger til venskab og relationen *ven* blandt unge, som de ikke deler. De oplever, at de ikke opfatter venskab på samme måde som andre unge gør, hvilket påvirker deres mulighed for at etablere sociale relationer med andre unge. Som vist med Pahls teoretiske perspektiv har venskab flertydige betydninger, hvilket ses i informanternes refleksioner. Disse analytiske find viser, at det i arbejdet med ensomme unge er relevant at fokusere på hvilke former for sociale relationer, de unge efterspørger.

De oplevede sociale forventninger til et velfungerende og normalt ungdomsliv gør, at informanterne føler sig anderledes. Denne følelse af at være anderledes på grund af de oplevede sociale forventninger kan siges at dømme informanterne til udenforskab. Forventningerne skaber en form for usynlig mur mellem de unge og deres omgivelser. For informanterne er udenskab og ensomhed tæt forbundet, da denne mur er med til at vanskeliggøre en fælles forståelse med andre unge for undersøgelsens informanter.

Litteraturliste

- Andersson, L. 1998:** Loneliness research and interventions: A review of the literature. *Aging & Mental Health*, 2:4, s. 264-274
- Antoft, R. & Thomsen, T. L. 2002:** Når livsfortællinger bliver en sociologisk metode – en introduktion til det biografisk narrative interview I: Jacobsen, M. H. et al. (red.): *Liv, fortælling, tekst: strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag, s. 157-181
- Balvig, F., Holmberg, L. & Sørensen, A. 2005:** *Ringstedforsøget – Livsstil og forebyggelse i lokalsamfundet*. København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag
- Bernard, H. R. 2000:** *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. USA: Sage Publications
- Bo, I. G. 2008:** *At tænke socialpsykologisk*. København: Akademisk Forlag
- Bowlby, J. 1997 [1969]:** *Attachment and loss*. Vol. 1. London: Pimlico
- Bowlby, J. 1994:** *En sikker base*. Frederiksberg: DET lille FORLAG
- Burr, V. 1995:** *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge
- Cacioppo, J. T. & Patrick, W. 2008:** *Loneliness - Human Nature and the Need for Social Connection*. New York: Norton
- Giddens, A. 1994:** *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzels Forlag
- Giddens, A. 1976:** *New Rules of Sociological Method*. London: Hutchinson & Co.
- Goffman, E. 1990 [1959]:** *The Presentation of Self in Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin.
- Goffman, E. 1975:** *Stigma. Om afvigerens sociale identitet*. København: Gyldendals Samfundsbibliotek
- Grønkjær, M. 2011:** *Alcohol use in Denmark - A mixed methods study on drinking contexts and the culture of alcohol use from a public health perspective*. Aarhus Universitet
- Hastrup, K. 1996 [1992]:** *Det antropologiske projekt – om forbløffelse*. København: Gyldendal
- Hutchinson, G. S. & Oltedal, S. 2006 [2003]:** *Modeller i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag
- Illeris, K., Katznelson, N., Simonsen, B. & Ulriksen, L. 2002:** *Ungdom, identitet og uddannelse*. Danmark: Center for Ungdomsforskning og Roskilde Universitetsforlag

- Jacobsen, M. H. 2007:** Adaptiv teori – den tredje vej til viden I: Antoft, R. et al. (red.): *Håndværk og horisonter – tradition og nytænkning i kvalitativ metode*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, s. 249-291
- Jacobsen, M. H. & Jensen, S. Q. 2012:** Kvalitative udfordringer. Kvalitativ metode under forandring I: Jacobsen, M. H. & Jensen, S. Q. (red.): *Kvalitative udfordringer*. København: Hans Reitzels forlag, s. 11-24
- Jacobsen, M. H., Jørgensen, A., & Svendsen-Tune, S. 2002:** Sensitiv sociologi – undersøgelser af udsatte og udstødte mennesker I: Jacobsen, M. H. et al. (red.): *Liv, fortælling, tekst: strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag, s. 235-260
- Järvinen, M. 2005:** Interview i en interaktionistisk begrebsramme I: Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 27-48.
- Järvinen, M. 2003:** Alkoholfortællinger i et institutionelt landskab I: Järvinen, M. & Mik-Meyer, M. (red.): *At skabe en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 30-58
- Jenkins, R. 1997:** *Rethinking ethnicity. Arguments and explorations*. London: Sage Publications
- Jørgensen, A. 2008:** Hermeneutik, fænomenologi og interaktionisme – tre sider af samme sag I: Jacobsen, M. H. & Pringle, K. (red.): *At forstå det sociale*. København: Akademisk Forlag, s. 221-244
- Koch, I. 2010:** Unge og ungdomsproblemer/mistrivsel I: Nielsen, J. C. et al. (red.): *Den svære ungdom*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 19-34
- Koch, I. 2009:** Mistrivsel og marginalisering blandt store børn og unge I: Walther, L. (red.): *Unge i mistrivsel – viden og metoder i arbejdet med udsatte unge*. København: Forlaget Jurainformation§, s. 7-24
- Koch, I. & Bryld, T. 2007:** Der er bare ikke rigtig nogen... I: Wiborg, A. (red.): *Der er bare ikke rigtig nogen... en antologi om unge og ensomhed*. København: Ventilen, s. 10-29
- Kvale, S. 2005 [1997]:** *Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag
- Lasgaard, M. 2010a [2006]:** *Ensom blandt andre – en psykologisk undersøgelse af ensomhed hos unge i Danmark*. København: Ventilen
- Lasgaard, M. 2010b:** Unge og Ensomhed I: Nielsen, J. C. et al. (red.): *Den svære ungdom*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 35-47
- Lasgaard, M. 2007:** Et ungdomsliv på egen hånd I: Wiborg, A. (red.): *Der er bare ikke rigtig nogen... en antologi om unge og ensomhed*. København: Ventilen, s. 40-56

- Lasgaard, M. & Kristensen, N. 2009:** *Ensom i gymnasieskolen - en landsdækkende undersøgelse af ensomhed hos unge på de almen- og erhvervsgymnasiale uddannelser*. København: Ventilen
- Layder, D. 1998:** *Sociological Practice – Linking Theory and Social Research*. London: Sage Publications
- Lund, R. 2011:** Sociale relationer og helbred I: Lund, R. et al. (red.): *Medicinsk Sociologi – sociale faktorerers betydning for befolkningens helbred*. København: Munksgaard, s. 63-84
- Margalit, M. 2010:** *Lonely Children and Adolescents: Self-Perceptions, Social Exclusion, and Hope*. New York: Springer
- Masi, C. M., Chen, H., Hawkey, L. C. & Cacioppo, J. T. (2011):** A Meta-Analysis of Interventions to Reduce Loneliness. *Personality and Social Psychology Review*, 15:219, s. 219-266
- Mead, G. H. 2005 [1934]:** *Selvet, sindet og samfundet*. København: Akademisk Forlag
- Merton, R. K. 1968:** *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press
- Miller, J. & Glassner, B. 2004 [1997]:** The inside and the outside – Finding realities in interviews I: Silverman, D. (ed.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. London: Sage Publications
- Moustakas, C. E. 1961:** *Loneliness*. New York: Prentice-Hall
- Nielsen, G. A., Ringgaard, L., Olsen, S. F., Broholm, K. & Sindballe, A. 2002:** *Unge livsstil og dagligdag 2000 – forbrug af tobak, alkohol og stoffer*. København: Kræftens Bekæmpelse & Sundhedsstyrelsen
- Nielsen, J. C. & Sørensen, N. U. 2012:** Unge skammer sig over egen mistrivsel, *Vera: Tidsskrift for pædagoger nr. 59*, juni, s. 18-24
- Nielsen, J. C., Sørensen, N. U. & Osmec, M. N. 2010:** *Når det er svært at være ung i DK – unges trivsel og mistrivsel i tal*. København: Center for Ungdomsforskning
- Olsen, H. 2002:** *Kvalitative kvaler – Kvalitative metoder og danske kvalitative interviewundersøgelers kvalitet*. København: Akademisk Forlag
- Pahl, R. 2000:** *On Friendship*. UK: Polity Press
- Paulsen, S. 2002:** Danmarks første professor i socialt arbejde. *Socialrådgiveren nr. 14*, 3. juli
- Payne, M. 2006:** *Teorier i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag

- Peplau, A. & Perlman, D. 1982:** Perspectives on Loneliness I: Peplau, A. & Perlman, D. (ed.): *Loneliness – a Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy*. USA: John Wiley & Sons, s. 1-18
- Riis, O. 2012:** Kvalitet i kvalitative studier I: Jacobsen, M. H. & Jensen, S. Q. (red.): *Kvalitative udfordringer*. København: Hans Reitzels forlag, s. 345-374
- Rubington, E. & Weinberg, M. S. 2011:** Social Problems and Sociology I: Rubington, E. & Weinberg, M. S. (ed.): *The Study of Social Problems*. Oxford: University Press, s. 3-14
- Rørbæk, M. 2012:** Taber i en vinderkultur, *Socialpædagogen nr. 2*, 20. januar, s. 4-6
- Simonsen, B. 2002:** De unges udfordringer: Nutidens krav til ungdommen – hvad er forandret og hvorfor? I: Nagel, A. (red.): *Jeg ved ikke hvor min vrede er*. Aarhus: SUF – Den Sociale Udviklingsfond, s. 28-37
- Studenterrådet 2000:** *Frafald og Studiemiljø*. Studenterrådet Aarhus Universitet
- Sørensen, N. U., Grubb, A., Madsen, I. W. & Nielsen, J. C. 2011:** *Når det er svært at være ung i DK – unges beretninger om mistroivsel og ungdomsliv*. København: Center for Ungdomsforskning
- Thomas, W. I. & Thomas, D. 1928:** *The Child in America. Behavior Problems and Programs*. New York: Alfred A. Knopf
- Tobiassen, M., Carlsen, M. H., Svendsen, D. F. 2003:** *Ung og Ensom – en vidensoversigt om unges ensomhed i Danmark*. København: Ventilen
- Weiss, R. S. 1973:** *Loneliness – The Experience of Emotional and Social Isolation*. Cambridge, Mass.: MIT Press
- Wenneberg, S. B. 2000:** *Socialkonstruktivisme – Positioner, problemer og perspektiver*. Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Wood, L. A. 1986:** Loneliness I: Harré, R. (ed.): *The Social construction of emotions*. Oxford: Blackwell, s. 184-208
- Ziehe, T. 1989:** *Ambivalenser og Mangfoldighed*. København: Politisk Revy
- Ziehe, T. & Stubenrauch, H. 2008 [1983]:** *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser. Kulturel frisættelse og subjektivitet*. København: forlaget politisk revy
- Zøllner, L. & Jensen, B. 2010:** *Sårbarhed og (mis)trivsel blandt unge – i Folkeskolens ældste klasser*. Odense: Center for Selvmordsforskning
- Aaen, S. & Nielsen, G. A. 2006:** *Trivsel, sundhed og sundhedsvaner blandt 16-20 årige i Danmark*. København: Kræftens Bekæmpelse & Sundhedsstyrelsen

Avisartikler

Holm, C. 2008: Lad ensomheden være i fred, Information. Hentet fra <http://www.information.dk/164251> 03.09.13

Richter, L. 2011: Ensomhed har konsekvenser for alle, Information. Hentet fra <http://www.information.dk/285127> 02.10.13

Sørensen, N. U. & Nielsen, J. C. 2011: Det er ikke længere samfundets skyld, Information. Hentet fra <http://www.information.dk/284467> 03.09.13

Officielle dokumenter

Regeringen (Socialdemokraterne og De Radikale Venstre) 2014: *Sundere liv for alle – nationale mål for danskernes sundhed de næste 10 år*. København: Ministeriet for Sundhed og Forebyggelse.

Samtalegrupper for unge 2013: Årsberetning 2012. Odense: Samtalegrupper for unge

Sundhedsstyrelsen 2014: *Danskernes Sundhed – Den nationale Sundhedsprofil 2013*. København

Sundhedsstyrelsen 2011: *National Sundhedsprofil Unge 2011*. København

Elektroniske medier

Bornsvilkar.dk: Skilsmisse, hentet fra <http://www.bornsvilkar.dk/Temaer/Skilsmisse.aspx#UyXtrdzMd9w> 10.03.14

Dr.dk: Ensomhed, hentet fra <http://www.dr.dk/tvaers/problemer/ensomhed> 03.09.13

Dst.dk: Færre teenagere bor med far og mor, hentet fra <http://www.dst.dk/pukora/epub/Nyt/2013/NR181.pdf> 10.03.14

Ventilen.dk: Netværk – sådan!, hentet fra <https://www.ventilen.dk/om-ventilen/projekter/netvaerk-sadan/> 03.09.13

Hjemmesider

www.ensomung.dk

www.samtalegrupper-odense.dk

www.sundhedsstyrelsen.dk

www.ventilen.dk

Bilag 1: Kontakt til empiri

For at få kontakt til ensomme unge, der ønsker at blive interviewet, har jeg sendt en e-mail ud til forskellige frivillige projekter målrettet ensomme unge inden for det sociale arbejde. Samtalegrupper for unge og Ventilen har meldt positivt tilbage. I samtalegrupperne har de et princip om at deltage i specialer for at bidrage til viden om ensomme unge og for at skabe opmærksomhed om deres tilbud. Samtalegrupperne har fem unge, som gerne vil deltage i interviews. Jeg har kontaktet Ventilen igennem deres hovedkontor, som efterfølgende har sendt forespørgslen ud til deres afdelinger. En af deres afdelinger har meldt tilbage, at de har to kvindelige brugere, som gerne vil hjælpe med interviews. Jeg har aftalt med Ventilen, at brugerne får interviewspørgsmålene inden, så de kan forberede sig lidt, og at en af de frivillige er med som bisiddere. Det er et ønske fra Ventilens side, hvilket jeg ikke har modsat mig. Grunden er, at de kan være der for de unge i løbet af interviewet, hvis det skulle blive nødvendigt.

Jeg har også fået kontakt til en informant igennem et opslag på en facebookside ved navn Tabu Noa. Siden er startet af to unge piger, som begge har psykiske udfordringer. Det er min erfaring fra *Ensom Ung* chatten, og som vist i afsnittet *Forskning på området*, at psykisk sygdom og ensomhed i flere tilfælde hænger sammen. Jeg har derfor henvendt mig til de to piger, som administrerer siden i forhold til at komme i kontakt med unge, der oplever ensomhed. Vi er blevet enige om et opslag på siden med følgende ordlyd:

Hej jeg hedder Marie og er studerende i Psykiatrifonden. Jeg søger unge til mit speciale om ensomhed på Socialt Arbejde. Hvis du føler dig ensom og har lyst til at deltage i et interview om de tanker og forestillinger man gør sig om et normalt hverdagsliv som ensom ung, så kontakt mig gerne på mnybo11@student.aau.dk eller skriv en privat besked herinde. Du bestemmer selvfølgelig selv, hvad du vil fortælle, men jeg vil også stille en række spørgsmål i løbet af interviewet.

Håber at høre fra dig - Marie

På baggrund af opslaget har en ung mand sagt ja til at deltage i et interview. Geografisk er han placeret i England, så vi har aftalt at foretage interviewet over skype.

Bilag 2: Interviewguide

Spørg først om jeg må optage interviewet på diktafon. Det er kun til internt brug og for at lette mit arbejde. Det vil kun være til brug i specialet.

Briefing

- Tak for din hjælp
- Præsentation af mig selv og mit speciale (*hvilke sociale forventninger oplever ensomme unge til ungdomslivet*).
- Du vil fremgå anonym, og interviewet bliver ikke brugt til andet end specialet.
- Du vil blive stillet en række spørgsmål, men du bestemmer selvfølgelig selv, hvad du vil fortælle. Der er ingen rigtige og forkerte svar. Jeg er interesseret i din forståelse og dine oplevelser.
- Temaerne i interviewet
 - Baggrundsspørgsmål
 - Din oplevelse af ensomhed / åbent spørgsmål
 - Ungdomsliv
 - Sociale forventninger
 - Ensomhed
- Har du nogen spørgsmål?

Baggrundsinformation

- Vil du fortælle lidt om dig selv?
 - Din alder
 - Studerer du?
 - Arbejder du?
 - Hvor lang tid er du kommet i værestedet/samtalegrupperne?
 - Hvad laver du, når du ikke er her i værestedet/samtalegrupperne?
 - Hvad kan du godt lide at lave i din hverdag?
 - Hvordan ser en typisk uge ud for dig? Du kan fx beskrive den sidste uge.

Din oplevelse af ensomhed

- Hvis du tænker tilbage, hvornår oplevede du første gang ensomhed? Kan du beskrive den situation? Har du altid oplevet ensomhed?

Velfungerende og normalt ungdomsliv

- Hvad vil det sige at være ung for dig?
- Hvad synes du, er det bedste ved at være ung?
- Er der noget, du synes er svært i forhold til at være ung?
- Hvad er et godt ungdomsliv for dig?
- Er der nogle ting, du gerne vil gøre som ung, men ikke oplever du kan gøre?
- Oplever du, at du har mulighed for at ændre og påvirke dit eget liv?
- Hvad tænker du kendetegner andre unges liv?
- Hvis du skal beskrive et velfungerende og normalt ungdomsliv, hvordan vil du så beskrive det?

Sociale forventninger og idealer

- Oplever du, at der er bestemte idealer i forhold til det at være ung?
 - I blandt unge?
 - Fra dine forældre?
 - I samfundet generelt?
 - Andre steder?
- Hvis ja: hvordan påvirker disse idealer dig?
- Er der nogle bestemte idealer i forhold til det at være ung, du gerne vil leve op til?
- Hvilke forventninger oplever du i forhold til:
 - Skolen/arbejdet?
 - Hverdagen?
 - Din fritid?
 - Weekenden?
- Hvor oplever du, at disse forventninger kommer fra?
- Har du oplevet at disse forventninger påvirker dig?
- Hvis ja: Hvordan påvirker disse forventninger dig?

- I din dagligdag?
- I weekenden?

Ensomhed

- Er der nogle fællesskaber, som du indgår i?
- Har du nogle venskaber? Hvad laver I sammen?
- Har du nogen, som du føler dig fortrolig med?
- Oplever du, at du har en eller flere i din familie, som du kan tale fortroligt med?
- Kan du huske nogle situationer eller tidspunkter, hvor du har oplevet dig særlig ensom?
- Hvordan påvirker ensomheden dig?
- Er der situationer eller tidspunkter, hvor du ikke oplever ensomhed?
- Hvis du skal sætte ord på din ensomhed, hvilke ord vil du bruge?
- Oplever du, at du kan tale om din ensomhed med andre unge?

Debriefing

- Jeg har ikke flere spørgsmål, har du mere du vil sige?
- Tak for din deltagelse
- Spørg hvordan det var at blive interviewet